

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

**DİYARBAKIR İLİ MERKEZ, ERGANİ, EĞİL İLÇELERİ
ADAK VE
ZİYARET YERLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MEHMET ERDEM

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Behiye KÖKSEL

GAZİANTEP
ARALIK 2011

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

DİYARBAKIR İLİ MERKEZ, ERGANİ, EĞİL İLÇELERİ ADAK VE
ZİYARET YERLERİ

Mehmet ERDEM

Tez Savunma Tarihi: 8/12/2011

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Yrd. Doç. Dr. Ahmet AĞIR
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak gerekli şartları sağladığımı onaylarım.

Doç. Dr. Ruhi ERSOY
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımca (tarafımızca) okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Behiye KÖKSEL
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

(Unvanı, Adı ve SOYADI)

İmzası

Doç. Dr. Zeynel ÖZLÜ(Jüri Başkanı)

Yrd. Doç. Dr. Behiye KÖKSEL

Yrd. Doç. Dr. Mustafa GÜLTEKİN

ÖZET

DİYARBAKIR İLİ MERKEZ, ERGANİ, EĞİL İLÇELERİ ADAK VE ZİYARET YERLERİ

ERDEM, Mehmet

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı ABD

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Behiye KÖKSEL

Aralık 2011 120 sayfa

Diyarbakır, kutsalların ve inanışların maddi ve manevi beklentiler şeklinde ortaya çıktığı coğrafyalardandır. Birçok kültürün ve medeniyetin bir arada yaşadığı Diyarbakır'da, toplum genelinin veya bir kısmının, inanç ve ibadet çerçevesinde bağlılık ifade etmek amacı ile söylediği sözler, yaptığı hareketler ve inanmalar, ilin adak ve ziyaret yerlerinin manevi duygusundan etkilenmiş ve bu etkileniş toplumun yaşam tarzında da etkisini göstermiştir. Diyarbakır, manevi duygusu ve tarihi dokusuyla zengin bir ildir. İlin her karışının sahabe kanlarıyla kurtuluşunun etkisinde oluşan kutsallar, büyük bir önem arz etmektedir. İl merkezi, Ergani ve Eğil İlçelerinin hemen hemen her köşesinde adak ve ziyaret yerleri bulmak ve bu yerler çevresinde oluşan kutsalların hem yaşam hem de inanç üzerindeki etkisini gözlemlemek mümkündür. Çalışmamızda Diyarbakır il merkezi, Ergani ve Eğil ilçeleriyle ilgili kültürel, tarihi ve coğrafi bilgiler sunulduktan sonra adak ve ziyaret yerleri ilgili terimler ve kavramlar açıklanmıştır. Ayrıca Diyarbakır il merkezi, Ergani ve Eğil ilçelerindeki adak ve ziyaret yerlerine yer verilmiş, ilçelere göre dağılımı yapılan bu yerler, fonksiyonlarına göre incelenmiştir. Sonuç kısmında ritüellerin yaşayışa ve kültüre etkisi değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ziyaret, Adak yerleri, Veli, Kült, Menkıbe

ABSTRACT**VOWS AND HOLY VISITS OF DİYARBAKIR, ERGANİ, EĞİL**

ERDEM, Mehmet

Master Thesis, Department of Turkish Language and Literature

Supervisor: Assist. Prof. Dr. Behiye KÖKSEL

December 2011, 120 pages

Diyarbakır is a zone in which sacred values and beliefs appear as expectation both material and spiritual. In Diyarbakır many cultures and civilizations live together, the sayings, attitudes and worships said to express relationship within belief and pray by whole or a part of society were affected by moral sensation of vows and visiting places, and that influenced society's lifestyle. Diyarbakır is a wealthy city with its moral sensation and historical artifacts. Relics formed under the affects of companions' blood in every inch of the ground presents a great importance. It's possible to find vows and visiting places in almost every Street of Eğil, Ergani and the centrum, also to see the effects of relics on lives and beliefs. In this research, after presenting the terms and concept about vows, visiting places of folk literature ; cultural, historical, geographic information about the centrum, ergeni and eğil is explained. Main part of our research, vows and visiting places of the centrum, Ergani and Eğil is mentioned and observed distributing to towns and functions. In the result of research, effects of rituals on lifestyle and culture is rated.

Keywords ; Visiting places, Vow places, dervish, Religion, Saga

ÖN SÖZ

Manevi değerlerin tarihî ve toplumsal gelişim süreci içerisinde hayatın her alanına bütünüyle uyumlu hale gelmesi, toplumun en derin, en hassas ve en gizli noktalarında inanç ışığının oluşmasını da beraberinde getirmiştir.

İslamiyet öncesinden günümüze kadar insanların acılarını, sevinçlerini, özlemlerini ifade eden Türk milletinin geleneğini ve kültürünü günümüze kadar sürdüren, Halk edebiyatının hocalığında sevilen ve sayılan şairlerin dilden dile dolaşan eserlerinin meydana getirdiği, toplumun en güzel en özde noktalarının muhteşem eserlerle ortaya koyulduğu bu ışık, toplumun ve Hakk'ın sevgilisi veli kişiler ve makamlarıyla, saflıkla, birbirlerine yüreklice bağlanan âşıklarla, muhteşem güzellikleriyle, efsanevi ağaçlarla, mağaralarla, çeşmelerle ve inançlı birçok bakışlarda aydınlığıyla zirve yapmıştır.

Tarihi süreç içerisinde birçok medeniyete ev sahipliği yapan Diyarbakır, bu medeniyetlerin hâla izlerini taşımaktadır. Şehrin her sokağında görülebilen ve hissedilen, Diyarbakır'ın fethi zamanından kalma, şehit sahabe kanlarının izleri bunun en büyük kanıtıdır. Diyarbakır'da bu izlerle birlikte 7 peygamber, sayıları yüzlerle ifade edilen sahabe kabri ve 3 peygamber makamı ile birçok adak ve ziyaret yeri de vardır. Çalışmamızdaki asıl amaç, manevi mekânlar etrafında gelişen toplum inanışının, kültürünün, adetlerinin, geleneklerinin ve göreneklerinin bir yansıması olan Halk Edebiyatının sözlü olmayan ürünlerinin, gelecek kuşaklara aynı canlılık ve heyecan ile aktarılabilinip yazıya geçirilmesi için bilgilerin derlenip, incelenmesidir. Bu inceleyişe bizi sürükleyen hissiyatsa: Diyarbakır'ın Merkez ilçesinin hemen hemen her köşesinde medfun olan sahabe kabirlerinin, ilçenin yaşamının içindeki birebir etkisi, Eğil ilçesindeki adak ve ziyaret yerlerinin var oluşuyla Eğil ilçesinin sukûnetinin bu duruma bağlanması ve Ergani ilçesinde yaşayanların peygamberlerin ve veli kulların yaşam stillerini benimsemesidir.

Öğrencilik hayatım ve bu çalışmamın tamamlanması esnasında bilgilerileri ve tecrübeleriyle beni yönlendiren saygıdeğer danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Behiye KÖKSEL'e, derlemeleri süresince yardımlarını esirgemeyen Songül KARAHAN'a, Arş. Gör. Ayşe KARAKOÇ'a ve bütün öğrenim hayatımda destekleriyle yanımda olan aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Aralık 2011

Mehmet ERDEM

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
ÖN SÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	v
BİRİNCİ BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
1. 1. ÇALIŞMANIN TANIMI VE ÖNEMİ	1
1. 2. ÇALIŞMANIN AMACI	2
1. 3. GENEL BİLGİLER	2
1. 3. 1. Diyarbakır İli ve İlçeleri Hakkında Genel Bilgi	2
1. 3. 1. 1. Fizikî ve tarihî çevre	2
1. 3. 1. 1. 1. Fizikî çevre	2
1. 3. 1. 1. 2. Tarihî çevre	3
1. 3. 1. 1. 2. 1. Diyarbakır adının kaynağı	3
1. 3. 1. 1. 2. 2. Diyarbakır'ın tarihi	3
1. 3. 1. 2. Sosyal çevre	4
1. 3. 1. 2. 1. Nüfus yapısı	4
1. 3. 1. 2. 2. Ekonomik ve ticari hayat	4
1. 3. 1. 2. 3. Kültürel ve sosyal durum	5
1. 3. 1. 3. Ergani ilçesi	5
1. 3. 1. 4. Eğil ilçesi	6
İKİNCİ BÖLÜM	9
KAYNAK ÖZETLERİ	9
2.1. TÜRKİYE'DE ADAK VE ZİYARET YERLERİ İLE İLGİ YAPILAN ÇALIŞMALAR	9
2.1.1. Kitaplar	9
2.1.2. Tezler	10
2.1.3. Makaleler	12
2.1.4. Bildirgeler	13
2.2 DİYARBAKIR'DA ADAK VE ZİYARET YERLERİ İLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR	14

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	15
MATERYAL VE YÖNTEM	15
3.1. GEREÇLER.....	15
3.2. YÖNTEMLER.....	15
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	18
4.1. ADAK YERLERİ İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR VE TERİMLER ...	18
4.1.1. Kült.....	18
4.1.2. Atalar Kültü.....	18
4.1.3. Adak.....	18
4.1.4. Ziyaret.....	19
4.1.5. Veli.....	19
4.1.6. Veli Kültü.....	20
4.1.7. Tarikat.....	20
4.1.8. Türbe.....	20
4.1.9. Yatır.....	20
4.1.10. Kerâmet.....	21
4.1.11. Kurban.....	21
4.2. ANLATI.....	21
4.2.1. Efsane.....	21
4.2.2. Menkıbe.....	23
4.2.3. Motif.....	23
4.3. DİYARBAKIR MERKEZ, ERGANİ, EĞİL İLÇELERİ ADAK VE ZİYARET YERLERİ DAĞILIMI.....	27
4.3.1. Diyarbakır Merkez.....	27
4.3.2. Ergani İlçesi.....	28
4.3.3. Eğil İlçesi.....	29
4.4. MENKİBE VE EFSANELERİNE GÖRE ZİYARET YERLERİ.....	29
4.4.1. Menkıbe ve Efsaneleri Olan Adak ve Ziyaret Yerleri.....	29
4.4.1.1. Diyarbakır merkez ilçesinde menkıbe ve efsanesi olan adak ve ziyaret yerleri.....	29
4.4.1.1.1. İnci (İnce) ve Arap (Bacı Kardeş) türbesi.....	29
4.4.1.1.2. Seyda Baba türbesi.....	30
4.4.1.1.3. Şehid Sahabiler türbesi (Hz.Süleyman Cami).....	31
4.4.1.1.4. Beyaz türbe.....	33
4.4.1.1.5. Şeyh Seydoş türbesi.....	34
4.4.1.1.6. Karadeniz (Mîr Seyyaf) ziyareti.....	35
4.4.1.1.7. Hançer-i Güzel türbesi.....	35
4.4.1.1.8. Sancı ziyareti.....	36
4.4.1.1.9. Til-Alo türbesi.....	37
4.4.1.1.10. Sarı Kız türbesi.....	38
4.4.1.1.11. Bave Kal ziyareti.....	40
4.4.1.1.12. Şeyh Güzel türbesi.....	40
4.4.1.1.13. Sarı Saltûk türbesi.....	42
4.4.1.1.14. Rufai Şeyhlerinden Ahmet Rasim Karşlıoğlu türbesi	43
4.4.1.1.15. Şeyh Muhammed Hevas ve Oğlu Şeyh Ali Hevas.....	43
4.4.1.1.16. Kamışlı Baba ziyareti.....	44

4.4.1.1.17. İmam Âkıl (Ukayl) türbesi	45
4.4.1.1.18. Hindi Baba ziyareti.....	45
4.4.1.1.19. Arap Şeyh türbesi	46
4.4.1.1.20. Hamza Baba ziyareti	47
4.4.1.1.21. Seyfûlmülû(u)k türbesi.....	48
4.4.1.1.22. Kırklar ziyareti	48
4.4.1.1.23. Nebî Yûnus (a.s.) makamı	49
4.4.1.2. Diyarbakır Ergani ilçesi menkıbe ve efsanesi olan adak ve ziyaret yerleri	50
4.4.1.2.1. Yakacık (Kötekhan-Koteghan) Köyü türbesi.....	50
4.4.1.2.2. Abdalbaki ziyareti	51
4.4.1.2.3. Dedikli (Düdüklü) Baba türbesi	51
4.4.1.2.4. Abbas Peygamber türbesi.....	52
4.4.1.2.5. Hz.Zülküf (Zülkif-i) Peygamberin makamı	52
4.4.1.2.6. Bayraktar (Hal-i Bayraktar Sancaklı) ziyareti.....	53
4.4.1.2.7. Gelin ve Damat.....	54
4.4.1.3.Diyarbakır Eğil ilçesi menkıbe ve efsanesi olan adak ve ziyaret yerleri	55
4.4.1.3.1. Nebî Zülkifl (a.s.) türbesi	55
4.4.1.3.3. Hz.Yunus (Zennun)(a.s.) Peygamber	58
4.4.1.3.4.Hz.Hasan (a.s.) ve Hz.Hüseyin (a.s.).....	58
4.4.1.3.5. Nisanoğlu türbesi.....	59
4.4.1.3.6. Lal ziyareti.....	60
4.4.2. Menkıbe ve efsaneleri olmayanlar.....	60
4.4.2.1. Diyarbakır Merkez İlçesi adak ve ziyaret yerleri menkıbe ve efsanesi olmayanlar.....	60
4.4.2.1.1.Zincirkıran türbesi	60
4.4.2.1.2. Yusuf Râif Efendi türbesi.....	60
4.4.2.1.3.Şeyh Zeki Kabri.....	61
4.4.2.1.4. Dabanoğlu türbesi.....	61
4.4.2.1.5.Şeyh Abdülcelil türbesi	61
4.4.2.1.6.Sahad. Vakkas (r.a.) ve Arakçîn Baba ziyareti.....	61
4.4.2.1.7. Lala Kâsım Bey türbesi	62
4.4.2.1.8. Şeyh Ahmed Murşidî türbesi.....	62
4.4.2.1.9. Şeyh Muhammed Âmidi Türbesi	62
4.4.2.1.10.Halvet Baba türbesi	63
4.4.2.1.11. Özdemiroğlu Osman Paşa türbesi	63
4.4.2.1.12. Zübeyde Hanım türbesi	64
4.4.2.1.13. Şeyh Yûsuf türbesi	64
4.4.2.1.14. Şeyh Mutahhar türbesi.....	64
4.4.2.1.15. Mâlik-i Ejder (Eşder-Ecder) türbesi (Sahabe).....	65
4.4.2.1.16. Kadri Baba.....	66
4.4.2.1.17 Şeyh (Seyyid) Aziz Mahmut Urmevi türbesi	66
4.4.2.2.1. Şeyh Şükrü türbesi.....	66
4.4.2.2.2. Hoca Hasan Kabri.....	67
4.4.2.3. Diyarbakır Eğil ilçesi adak ve ziyaret yerleri menkıbe ve efsanesi olmayanlar.....	67
4.4.2.3.1. Nebî Hârûn-i âsafî (a.s) türbesi	67
4.4.2.3.2. Nebî Ömer (a.s) (İbn-i Pir-i Can)	68
4.4.2.3.3. Nebî Hallak (a.s) türbesi.....	68
4.4.2.3.4. Nebî Harut (a.s)	69

4.4.2.3.5. Ayınser	69
4.5. FONKSİYONLARINA GÖRE ZİYARET YERLERİ	69
4.5.1. Dilek için gidilenler	69
4.5.1.1. Kısmet açma	69
4.5.1.2. Çocuk sahibi olma	70
4.5.1.3. İş bulma	70
4.5.1.4. Diğerleri	71
4.5.2. Şifa Bulma	71
4.5.2.1. Psikolojik sorunlar	71
4.5.2.2. Romatizmal hastalıklar	72
4.5.2.3. Konuşma güçlüğü	72
4.5.2.4. Hasta hayvanlar	73
4.5.2.5. Diğer	73
4.6. DİYARBAKIR ADAK VE ZİYARET YERLERİNDEKİ BAŞLICA	73
MOTİFLER	73
4.6.1. Velinin Kendi Vücudunda Cereyan Eden Kerâmet Motifleri	73
4.6.1.1. Tayy-ı mekan	73
4.6.1.2. Öldükten sonra yeniden dirilmiş görünme	74
4.6.1.3. Öldürücü ve tahrip edici şeylerden etkilenmeme	74
4.6.1.4. Öleceği yeri ve zamanı önceden bilme	75
4.6.1.5. Bedeni ölmeden dünyadaki varlığını ortadan çekme	75
4.6.1.5. Ölüm sırasında ve sonrasında fevkalâde hallerin zuhûru ...	76
4.6.1.5.1. Mezarın yerinin değiştirilememesi	76
4.6.1.5.2. Ziyaretin yerinin rüya yoluyla bildirilmesi	76
4.6.1.5.3. Cesedin çürümemesi	76
4.6.2. Tabiat Varlıkları ve Eşyalar Üzerinde Cereyan Eden Kerâmet Motifleri	76
4.6.2.1. Bir maddeyi, eşyayı veya cismi yoktan var etme	76
4.6.2.2. Cansız varlıkları kendiliklerinden hareket ettirme	77
4.6.3. Gizli Şeyler Üzerinde Cereyan Eden Kerâmet Motifleri	77
4.6.3.1. Akıldan geçenleri bilme, düşünceyi okuma	77
4.6.4. Biyolojik Mâhiyette Kerâmet Motifleri	77
4.6.4.1. Hastalıkları iyileştirme	77
4.6.5. Veliliğini Kabul Edenlere Yönelik Kerâmet Motifleri	78
4.6.5.1. Rüyalarına girmek	78
5.SONUÇ	79
KAYNAKLAR	82
EKLER	84
EK A. KAYNAK KİŞİLER	84
ÖZGEÇMİŞ	124
VITAE	120

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1. 1. ÇALIŞMANIN TANIMI VE ÖNEMİ

Binlerce yıl öncesine dayanan tarihiyle Diyarbakır şehrinde, çok sayıda halk edebiyatı malzemesi bulunmaktadır. Yazılı şekilde bulunan malzemelerin yanı sıra kaynak kişilerin hafızasında hâlihazırda derlenip yazıya geçirilmeyi bekleyen malzemeler de vardır. Diyarbakır'ın yaşamından ve tarihinden ipuçlarıyla dolu bu malzemelerin, bilimsel yöntemlerle toplanıp, sunulması oldukça önemlidir. Günümüz koşullarında hemen hemen her şeyin kendi özünü yitirmesi göz önüne alındığında bu çalışmanın önemi daha da artacaktır. Kültür taşıyıcılığını üstlenen halk edebiyatı ve folklor ürünleri sadece kültür birikimi yapmakla kalmaz, aynı zamanda bize yaşanan, görülen, duyulan ve düşünülenlerin estetik ölçülerde ifadesini de sağlar.

Bu bağlamda yöredeki kutsallar, inançlar ve inanç merkezlerinin çevresinde oluşan duygu ve düşüncülerin en saf halleriyle din örgüsü içinde birleşerek birçok konuyu aydınlatması ve kültür sürekliliğinin devamı için bu tez çalışması büyük bir önem taşımaktadır.

Alan araştırması ile insanların inançlarının ve bu inançlar doğrultusunda yaptıklarından doğan dini, sosyal ve kültürel oluşumların araştırılması birinci aşamadır. Mezarlar, mağaralar, makamlar ve mekânlara has inançlar ile adak ve ziyaret yerlerinde medfun olan kişiler etrafında şekillenen ritüeller ile ziyaretçilerin hangi gün, hangi saatte ve hangi amaçlarla bu yerlere geldikleri tespit edilmiştir. Bu malzemelerin yanı sıra ziyaret edilen kutsallar çevresinde oluşan menkıbeler de kaynak kişilerden olduğu gibi alınıp yazılmıştır.

Tezimizin diğerk bölümünde bu derlemeler üzerindeki incelemeler yer alacaktır. Diyarbakır Merkez, Ergani ve Eğil ilçelerinde yer alan adak ve ziyaret yerlerindeki insanların inanışları doğrultusunda ziyaret yerlerinde yaptıkları ritüeller, hiçbir bilgi ve yorum katılmaksızın olduğu gibi yazılmıştır.

1. 2. ÇALIŞMANIN AMACI

Adak ve ziyaret yerleri bakımından oldukça zengin bir ildir, Diyarbakır. Birçok peygamber ve Ashab-ı Kiram'a ev sahipliği yapmıştır. Birçok evliyanın makamının olduğu bilinir. Bu bağlamda çalışmamızla ilgili araştırma yaparken malzeme bulmakta hiçbir güçlük çekmedik. Diyarbakır Merkez, Eğil ve Ergani ilçelerinde hem ziyaret yerleri hem de bu ziyaretler etrafında anlatılan menkıbeler bulunmakta. Bu güne kadar bu konuyla alakalı hiçbir çalışma yapılmadığından Folklor ve Halk edebiyatı alanında bu eksiği tamamlamak için bu çalışmayı hazırladık.

1. 3. GENEL BİLGİLER

1. 3. 1. Diyarbakır İli ve İlçeleri Hakkında Genel Bilgi

1. 3. 1. 1. Fizikî ve tarihî çevre

1. 3. 1. 1. 1. Fizikî çevre

Diyarbakır ili Dicle vadisinin sağ tarafında, Türkiye Cumhuriyeti'nin Güneydoğu Anadolu bölgesinde yer almaktadır. Doğuda Batman, Kuzeydoğuda Muş, kuzeyde Bingöl ve Elazığ, batıda Malatya ve Adıyaman, güneyde Şanlıurfa ve Mardin illeriyle çevrilidir. Diyarbakır ilinde yüzey şekilleri oldukça sadedir. Çevresi yüksekliklerle kuşatılmış, ortası çukur bir havza durumundadır. Diyarbakır şehrin etrafını kuşatan tarihi surların biçimini de tayin etmiş bir ilimizdir. Yetmiş sekiz burcun üzerinde bulunduğu surlar, Diyarbakır'ı iç sur ve dış sur olmak üzere ikiye ayırır. İç sur içerisinde tarihi yapılar göze çarparken dış surda da yeni yapılar vardır. Lavların etkisiyle Fis Kaya Bölgesi'nin kayalık ve yüksek olmasından bu bölgeye sur yapılması gerek görülmemiştir. Diyarbakır ilinde yüzey şekilleri oldukça sadedir. Ortası çukur, çevresi yüksekliklerle çevrilidir. Duvar kalınlığı beş metre, uzunluğu da beş kilometre olan surlar dikdörtgen biçiminde ve Anadolu'nun en sağlam ve büyük yapılarındanır. Diyarbakır' da sert bir karasal iklim egemendir. Yazları oldukça sıcak olmasına rağmen, kışlar Anadolu'daki gibi çok soğuk ve sert geçmez.

Diyarbakır havzasının güneybatısında Karacadağ yükselir. Türkiye'nin önemli nehirlerinden olan Dicle, Diyarbakır ilinden geçmektedir. (İslam Ansiklopedisi, s.470)

1. 3. 1. 1. 2. Tarihî çevre

1. 3. 1. 1. 2. 1. Diyarbakır adının kaynağı

Diyarbakır ili, tarihî devirler boyunca değişik adlar ile anılmıştır. Bu adlardan birisi de “Âmid” dir. Çeşitli rivayetler olsa da bu ismin kesin olarak nerden geldiği bilinmemektedir. Diyarbakır, Araplar tarafından fethedildikten sonra bölgeyi fetheden kabilenin adından yola çıkarak Diyâr bekr veya Diyâr-ı Bekr olarak isimlendirilmiştir. Anadolu'nun Osmanlı hâkimiyetine geçmesinin ardından şehrin adı Diyarbekir olarak kullanılmaya başlanmıştır. (İslam Ansiklopedisi, s.465)

Genel olarak Amid isminin İslamiyet öncesine dayandığını söyleyebiliriz. (Zorlu, s. 870)

“Diyarbekir adının, Diyarbakır olması da şu şekildedir: Mustafa Kemal Atatürk'ün 15 Kasım 1937 Pazar akşamı Halkevinde; “Aziz Diyarbakırlılar” diye başlayan konuşmasından sonra ve Bakanlar kurulunun almış olduğu karar doğrultusunda Diyarbakır ismi son halini almıştır.” (Türk Ansiklopedisi, s. 378)

1. 3. 1. 1. 2. 2. Diyarbakır'ın tarihî

Diyarbakır, Milattan Önce 2300 yılından itibaren yerleşim merkezi olmuştur. İran ve Irak'ı Akdeniz ve Karadeniz'e bağlayan kavşak konumundadır. Milattan Sonra 349 yılında Doğu Roma İmparatorluğu şehrin etrafını surlarla çevirerek burayı Sasanilere karşı askeri ve idari merkez haline getirmiştir. Diyarbakır Halit Bin Velid komutanlığındaki ordu tarafından fethedilmiştir. Bu fethedilişte rivayet edilmiştir ki; Hz. Süleyman ve beraberindeki sahabeler şehit edilmiştir. Abbasiler döneminde Diyarbakır bölgesi karışıklıklar içerisindeydi. Arapların desteğiyle büyük bir isyan başladı. Daha sonra bu isyan ve karışıklıktan Şeyhoğulları Emirliği kuruldu. Nasrüddevle Diyarbakır şehrine 1046 yılında geldi. Şehre hakim oldu. Nasrüddevle öldükten sonra çocukları hâkimiyet sürerken Sultan Alparslan Âmid'e geldi. Bunun üzerine Nasrüddevle'nin çocukları Sultan Alparslan'ın egemenliği altına girdiler. 1394' te Timur tarafından yağmalanan Âmid Akkoyunlu Devleti'ne verildi. Çaldıran savaşında Safavi Devleti'nin yenilmesinin ardından şehrin valisinin de ölmesinin ardından şehirde bir ayaklanma başladı. Osmanlı

Devleti' nin de yardımıyla şehir Osmanlı Devleti' nin himayesine girer. Bu tarihten günümüze kadar da hiçbir istilaya uğramaz. (İslam Ansiklopedisi, s.465-468)

1. 3. 1. 2. Sosyal çevre

1. 3. 1. 2. 1. Nüfus yapısı

2007 yılı genel nüfus sonuçlarına göre Türkiye toplam nüfusu 70,586,256 kişidir. Bu nüfusun % 11. 5'i Güney Doğu Anadolu bölgesi sınırları içinde yaşamaktadır. Diyarbakır, Güney Doğu Anadolu bölgesi içinde en büyük nüfusa sahip üçüncü büyük il konumundadır. 2007 yılı nüfus sayım sonuçlarına göre ilimizin toplam nüfusu 1. 460. 714 olup, bu nüfusun %41'e yakını köylerde yaşamakta, nüfus artış hızı da %6,7'dir. Merkez ilçe ise; il nüfusunun %37'sini oluşturmaktadır. İlimizde il ve ilçe merkezlerinde yıllık nüfus artış hızı %044,44 bucak ve köylerde %017,23 olup ilin yıllık nüfus artış hızı %031,70'dir. Diyarbakır ili illerin nüfus büyüklüğüne göre sıralanışın da 13. sırayı, il merkezlerinin nüfus büyüklüğüne göre sıralanışın da 11. sırayı almaktadır. Nüfusun 735. 561'i erkekler 725. 153'ü de bayanlardır. (TUİK-ADNKS)

1. 3. 1. 2. 2. Ekonomik ve ticari hayat

Diyarbakır, eskiden ticaret ve endüstri bakımından önder şehirlerimizdenken bugün bu önemini yitirmiştir. Kuyumcu, bıçakçı, çizmeci gibi önemli zanaatçıları vardır. Bunun yanı sıra şehirde bakırcılık ve kuyumculukta oldukça ustadır. Zengin bir sofrası vardır. Toprağı oldukça verimlidir. Bu toprakta buğday, arpa, tütün, mercimek, nohut, karpuz ve üzüm yetiştirilir. Ticaret yolları bakımından kavşak olan Diyarbakır eskisi gibi olmasa da Güneydoğu Anadolu'da ticaretin merkezlerinden sayılır. Günümüzde ticaret hayatı daha çok hayvancılık ve tarım üzerine kurulmuştur. Güneydoğu Anadolu'nun manifatura, tuhafiyeye ve bakkaliyeye ihtiyacının yarısından fazlası Diyarbakır'dan karşılanır. Diyarbakır birçok madende (mermer, çimento, bakır, krom, çinko, linyit, petrol, vs.) ülke rezervlerinin büyük bir bölümüne sahiptir. Sadece mermerde Türkiye rezervinin yüzde 40'ı bu ildedir. Arıcılık, kümes hayvanı yetiştiriciliği hızla gelişmekte olup İpekböceği üretimi yeni bir uğraşı konusudur. (Karasaroğlu, s.526-530)

1. 3. 1. 2. 3. Kültürel ve sosyal durum

Diyarbakır, birçok kültürün ve medeniyetin bir arada bulunduğu Anadolu'nun en eski yerleşim birimlerinden biridir. Tarihsel süreçte, göçebe yaşam tarzından yerleşik düzene geçiş ve hayvanların evcilleştirilmesi gibi köklü dönüşümlerin meydana geldiği ilk yerleşim yerleri Diyarbakır'ın içerisinde yer aldığı bölgede oluşmuştur.

Diyarbakır'ın tarihî surları şehri sur içi ve sur dışı olmak üzere ikiye ayırır. Sur içinde Diyarbakır'ın kendine özgü tarihî evleri ve dar sokaklar vardır. Hz. Süleyman Camii, Ulu Camii, Nebi Cami, Fatih Cami, çok sayıda mescit, Artuklu dönemine ait saray kalıntıları, kiliseler, hanlar, hamamlar gibi önemli eserler iç kalededir. Dağkapı'dan Mardin Kapı'ya kadar uzanan cadde hem şehrin eski yerleşim yerlerinden hem de ticaretin önemli eserlerindedir. Sur içinde önemli iş merkezleri ve Diyarbakır'ın tamamını birbirine bağlayan kavşakların hemen arkasında dar sokaklarıyla dikkat çeken mahalleler vardır. Birer havuzun içinde yer aldığı Diyarbakır'ın kendine özgü evlerinin içinde yazın sıcağı ve kışın soğuğu pek hissedilmez. Sur dışı şehrin yeni yüzüdür. Günümüz koşullarının etkisinde bir yapılaşma vardır. Özellikle demiryolu ile beraber burası gelişmeye başlamıştır. Yeni ticaret merkezlerinin de burada kurulmasıyla sur dışının gelişimi oldukça hızlanmıştır. Bunu paralel de nüfus artmıştır. (İslam Ansiklopedisi, s.465-468)

1. 3. 1. 3. Ergani ilçesi

Zülküf Peygamber'in makamı, Abbas Peygamber'in türbesi, Ali Dağı, Meryem Ana kilisesi ve daha birçok kutsal mekânı ile Ergani ilçesi manevi havası oldukça yüksek bir yerleşim yeridir. Her yanı tarih kokan sahabeler şehri Diyarbakır'ın Zülküf Dağının güneyinde kurulmuş ilçesi olan Ergani de seksen altı tane köy bulunmaktadır. Ergani ilçesinin Diyarbakır'a uzaklığı 57 kilometredir. İlçenin toplam nüfusu 113. 958 (2011 ADNKS) kişidir.

Ergani ilçesi Diyarbakır ilinin en büyük ilçesidir. Karacadağ ve Karadağ'ın eteklerinde yer alan Ergani ilçesinin köyleri dağ ve ova olmak üzere ikiye ayrılır. 1900'lü yıllar itibariyle bu verimli topraklara yerleşilip işlenmeye başlanmıştır. Kerpiç ve toprak evlerden oluşan köyler nüfus yoğunluğuna göre ele alındığında dağ köylerinin ova köyelerine göre daha yoğun olduğu görülür. Bahçeleri, ormanlık

alanları ve akarsularıyla oldukça zengin olan Ergani ilçesinde sebze ve meyve de isteğin üstünde üretilmektedir. Dağ köylerinin yeşilliğiyle ön planda oluşunun yanında ova köylerinin büyük bir kısmının bitki örtüsü bakımından çıplak olması yaz günlerinin oldukça sıkıntılı ve sıcak geçmesinin en büyük sebebidir. Yaygın olarak Ayçiçeği, sebze, meyve ve pamuk ekimi yapılır. (<http://www.bilinmeyendiyarbakir.com/ergani.html>)

1. 3. 1. 4. Eğil ilçesi

Tarih öncesi devirlere kadar dayanan köklü bir geçmişe sahip Eğil ilçesi birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Diyarbakır'ın ilçesi Eğil, il merkezine yaklaşık elli kilometre uzaklıkta, il merkezinin güneyindedir. Kuzeyinde Dicle ilçesi, Batısında Ergani ilçesi vardır. Manevi duyguları üst noktada olan Eğil ilçesi yirmi dört köyden oluşup nüfusu 23. 266 (2010 Adnks) kişidir.

Karasal iklime sahip, engebeli ve dağlık bir arazi yapısına sahip Eğil ilçesinin ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalıdır. Büyükbaş hayvancılığın yapıldığı ilçede arpa, buğday, üzüm, pamuk ve sebze yetiştirilmektedir. Peygamberler şehri olarak da bilinen ilçede birçok antik mağara tarihî eser ve peygamber kabri vardır. Kabirlerin ve ziyaret yerlerinin ilçedeki yaşam, kültür ve inançlar üzerinde etkisi büyüktür. Tarihî, doğal ve turistik güzellikleriyle ilçe her dönem ziyarete gelen misafirleri olağanca büyüyle karşılar ve onları manevi huzur eşliğinde yolcular. (<http://www.bilinmeyendiyarbakir.com/egil.html>)

İKİNCİ BÖLÜM

KAYNAK ÖZETLERİ

2.1. TÜRKİYE'DE ADAK VE ZİYARET YERLERİ İLE İLGİ YAPILAN ÇALIŞMALAR

Adak ve ziyaret yerleri var olan inanışlar ve uygulamalar ile ilgili Türkiye'de birçok çalışma yapılmıştır. Aynı zamanda tezimize de örnek teşkil eden bazı çalışmalar şunlardır:

2.1.1. Kitaplar

Ziyaret ve adak yerleri ile ilgili Yaşar Kalafat'ın yazmış olduğu "Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri" adlı kitap vardır. Bu kitap Ankara'da 1995 yılında Atatürk Kültür Merkezi Yayınları Ankara'da basılmıştır. Yaşar Kalafat bu kitabında ziyaret, adak vb. kavramları anlatıp Eski Türk inançları ile ilgisini kurarak yöredeki inanış ve uygulamaları değerlendirilmiştir.

Çok yönlü araştırmalar eşliğinde türbeler bölümünün geniş yer aldığı Zeynel Özlü'nün yazmış olduğu "Batı Karadeniz'de Antik Bir Osmanlı Kenti: Prusias Ad Hyprium, Üskübü (Konuralp)" adlı kitap vardır. Bu kitap İtalik Yayınları tarafından 2009 yılında basılmıştır.

Kutlu Özen'in "Sivas ve Divriği Yöresinde Eski Türk İnançlarına Bağlı Adak Yerleri" bir diğer eserdir. Bu eser 1996 yılında Sivas Dilek matbaasında basılmıştır. Kutlu Özen kitabında Sivas ve yöresindeki adak yerlerini tanıtmıştır.

Ahmet Yaşar Ocak'ın adak ve ziyaret yerleri ile ilgili kaynak niteliğinde kitapları vardır. Ocak'ın "Hızır-İlyas Kültü" adlı kitabı bu nitelikte bir kitaptır. Kabalcı Yayınları tarafından basılan bu kitap iki yüz kırk yedi sayfadan

oluşmaktadır. Ahmet Yaşar Ocak, bu çalışmasında Hızır veya Hızır İlyas'ı tasavvuf ve edebiyattaki tahlillerini yapmıştır.

Ahmet Yaşar Ocak'ın bir diğer eseri de “Kültür Tarihî Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler” adlı kitabıdır. Kitap iki baskı şeklinde yayınlanmıştır. Birinci baskı 1983 yılında Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi tarafından “Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliyâ Menkabeleri” adıyla yayınlanmıştır. Tarih Kurumu tarafından 1997 yılında da ikinci baskısı yapılmıştır. İslam ve Türk tasavvufunda veli kavramı ve veli kültü üzerinde duran Ocak, menkabelerden bahsederek menkabelerde görülen motifler ile ilgili bilgi vermiş ve motif tasnifleri yapmıştır.

Bir diğer çalışma da Arzu Kahraman'ın “Anadolu Erenleri ve Anma Törenleri”dir. Kitabında Anadolu Alevi kültürünü anlatan Kahraman, sonrasında Anadolu Alevi kültürünü anlatmış ve bir kısım adlarını türbe ve ziyaretlere veren büyük zatların ziyaret yerlerine ve kendilerine değinmiştir.

2.1.2. Tezler

Adak ve ziyaret yerleri ile ilgili Prof. Dr. Abdurrahman Güzel'in danışmanlığında, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Halk Bilimi Dalında Rıfat Aras tarafından 1986 yılında “Harput Evliyalari” adlı yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.

Mehmet Özçelik'in danışmanlığında, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Halk Bilimi Dalında Şeref Öz tarafından 1996 yılında “Kütahya Yöresi Ziyaret ve Adak Yerleri” adlı yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.

Ahsen Turan'ın danışmanlığında, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Halk Bilimi Dalında Ülkü Kara tarafından 1999 yılında “Giresun'da Adak İnancı ve Adak Yerleri” adlı yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.

Ali Yakıcı'nın danışmanlığında, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Halk Bilimi Dalında İbrahim Ethem Arıoğlu tarafından 2000 yılında “Ankara'daki Ziyaret Yerlerinin Halk Bilimi Bakımından Değerlendirilmesi” adlı yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.

Fuzuli Bayat Gözelov danışmanlığında, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Halk Bilimi Dalında Fatma Yavuz tarafından 2003 yılında “Gaziantep Evliya Menkıbeleri ve Kaynakları” adlı yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.

Behiye KÖKSEL danışmanlığında, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Halk Edebiyatı’nda Ayşe Karakoç tarafından 2010 yılında “Şanlıurfa Adak ve Ziyaret Yerleri” adlı yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.

Behiye KÖKSEL danışmanlığında, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında İsmail Celalettin Yaşar tarafından 2010 yılında “Adıyaman İl ve İlçelerindeki Evliya Anlatıları” adlı yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.

Yılmaz ÖNAY danışmanlığında, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Fatoş Yalçinkaya tarafından 2008 yılında “Muş’ta Yatırlar ve Yatırlarla İlgili Anlatılan Menkıbeler” adlı yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.

Paki KÜÇÜKER danışmanlığında, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Türk Dili Edebiyatı Anabilim Dalı Halk Bilimi Dalında Gül İnce tarafından 2009 yılında “Hatay’da Bulunan Ziyaret-Yatır Yerleri ile İlgili İnanışlar ve Bu Ziyaretler Etrafında Oluşan Efsaneler” adlı yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.

Adile Yılmaz Anıl danışmanlığında, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Türk Dili Edebiyatı Anabilim Dalı Halk Bilimi Dalında Tuğrul Balaban tarafından 2006 yılında “Sandıklı Halk İnanışları ve Uygulamaları” adlı yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.

Erman Artun danışmanlığında, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Türk Dili Edebiyatı Anabilim Dalı Halk Bilimi Dalında Zekiye Çağınlar tarafından 1994 yılında “Adana Yöresi Yatır-Ziyaret ve Ocaklarla Bunlara Bağlı Anlatılan Efsaneler” adlı yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.

Harun Güngör danışmanlığında, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Türk Dili Edebiyatı Anabilim Dalı Halk Bilimi Dalında İskender Oymak tarafından “Malatya ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri” adlı yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.

Bekir Sami Özsoy danışmanlığında, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Halk Edebiyatı'nda Şule Aktepe tarafından 1997 yılında “Muğla İli Ziyaret Yerleri “adlı yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.

Bekir Sami Özsoy danışmanlığında, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Bülent Takaş tarafından 1998 yılında “Manisa İli Ziyaret Yerleri” adlı yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.

Mehmet Özçelik danışmanlığında, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Türk Dili Edebiyatı Anabilim Dalı Halk Bilimi Dalında Yasin Erdenek tarafından 2001 yılında “Isparta Yöresi Ziyaret ve Adak Yerleri” adlı yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.

Bekir Sami Özsoy danışmanlığında, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Murat Yağlın tarafından 2004 yılında “Elazığ İli (Merkez) Ziyaret Yerleri” adlı yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.

Rabia Uçkun danışmanlığında, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Türk Dili Edebiyatı Anabilim Dalı Halk Bilimi Dalında Emine Hilal Ercan tarafından 2006 yılında “Makedonya'da Adak ve Ziyaret Yerleri” adlı yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.

Bekir Sami Özsoy danışmanlığında, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Halk Bilimi Anabilim Dalında Özlem Naneci tarafından 2007 yılında “Kayseri İli Ziyaret Yerleri” adlı yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.

Nilgün Çıblak Coşkun danışmanlığında, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Hülya Öz tarafından 2008 yılında “Mersin'deki Ziyaret Yerlerinin Halkbilimi Açısından İncelenmesi” adlı yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.

2.1.3. Makaleler

Adak ve ziyaret yerleri ile ilgili Behiye Köksel'in “Karaca Ahmed türbesi ve Çevresiyle İlgili Menkıbeler ve Halk İnançları” adlı makalesi vardır. Bu makalede Köksel Karaca Ahmed'i veli kültü bağlamında değerlendirerek Karaca Ahmed'in adak ve ziyaret olma nedenlerini anlatmıştır. Köksel makalesinde Karaca Ahmed ile

ilgili menkıbelerdeki motifleri, sonrasında Karaca Ahmed ile ilgili anlatılan menkıbelerdeki motifleri, anlatarak onunla ilgili kerametlerden bahsetmiştir.

Yaşar Kalafat'ın "Anadolu'da Ulu Kadın Kişiler ve Halk İnançları" adlı makale de bir diğeridir. Kalafat makalesinde Anadolu'daki kadın evliyalara ilgili menkıbeleri anlatmıştır.

Adak ve ziyaret yerleri ile ilgili bir diğer makale de Erman Artun'un "Hatay İnanç Merkezlerinin Hatay'ın Tanıtılmasına Katkısı Üzerine Görüşler" dir. Artun bu makalesinde bu yerlerin turizm açısından değerlendirirken sonrasında da inanç açısından değerlendirip, inanç öğelerine yer vermiştir.

Adak ve ziyaret yerleri ile ilgili Metin Türктаş'ın Alanya ve Köylerindeki Türbe Yatır ve Adak Yerleri adlı makalesi vardır. Türктаş makalesinde Alanya ve köylerinde bulunan türbe, yatırlardan ve buradaki inanç uygulamalarından bahsetmiştir.

2.1.4. Bildirgeler

Şükrü Halûk Akalın "Sarı Saltuk'un türbe ve Makamları Üzerine" bildirgesinde Sarı Saltuk'un türbe ve makamlarının coğrafyasından bahsedip bu yerler hakkında derin bilgiler sunmuştur. Sarı Saltuk ile ilgili tarihî belgelerden sunup, çalışmalardan bahsetmiştir. Kişiliği, yaşamı, hayatta iken etkilerini ve vefatından sonraki türbe ve makamları etrafında oluşan etkileşimin Sarı Saltuk'un Türk inanç sistemindeki izlerini ortaya koymuştur.

Metin Akar "Kutup Osman Efendi ve Kıbrıs'taki Bıraktığı İzler" bildirgesinde Kutup Osman Efendinin hayatı, şahsiyeti, eserleri hakkında bilgi verip türbe ile ilgili bilgiler sunduktan sonra ziyaret sebeplerinden bilgilerle ziyaret yerinin halkın üzerindeki etkisini incelemiştir.

Erman Artun "Adana Yağmur Yağdırma Törenlerinde Boğa Dede, Bulut Dede ve Tosun Dede Kültü" bildirgesinde yağmur yağdırma törenlerinin tarihin ilk toplumlarından günümüze kadar olan etkisini ve bu törenlerin yapısını anlatmıştır. Ayrıca Boğa Dede, Bulut Dede ve Tosun Dede ziyaret yerlerinden ve özelliklerinden bahsetmiştir.

Muhammet Beşir Aşan "Fırat Kenarında Bir Horasan Ereni Şeyh Ahmed Dede" bildirgesinde Horasan, eren, Horasan erenleri gibi kavramlar ile Şeyh Ahmed Dede türbesini anlatmıştır.

Bayram Durbilmez “Muhyiddin Abdal’ın Hayatı Etrafında Oluşan Menkabeler” bildirgesinde Muhyiddin Abdal’ın hayatı etrafında oluşan menkabelerdeki İslam öncesi inanç motiflerini incelemiştir.

Azat Kaya “Balıkesir Halk Kültürü’nde Sarıkız ve Çevresinde Oluşan İnanç ve Gelenekler “ bildirgesinde bu ziyaret ve özellikleriyle ilgili bilgi verip halk kültüründeki etkisini incelemiştir.

Diğer bildireler şunlardır: Şevket Bulut’un Hikâyelerindeki veli Tipi” H. Dilek Batislam, “Uluborlu’da Yatan Eren ve Evliyalar” M. Metin Karaörs, “Sivas’ta Yatırlar” Doğan Kaya, “Adana Kültüründe Demirtaş Dede Kültü ve Etrafında Oluşan Efsaneler” Refiye Okuşluk.

2.2 DİYARBAKIR’DA ADAK VE ZİYARET YERLERİ İLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR

Diyarbakır’da folklor ve Halk edebiyatı alanında adak ve ziyaret yerleri ile ilgili bir çalışma yapılmamıştır. ”Dini Değerleriyle Diyarbakır” adlı kitap çalışması Diyarbakır il müftüsü Ali Melek ve Diyarbakır Merkez Cezaevi vaizi Abdullah Demir tarafından hazırlanmıştır. Bu çalışmada Diyarbakır’daki peygamber makam ve kabirlerine, sahabe makam ve kabirlerine, medreselere, camilere, tarihî yerlerine ve Diyarbakır’ın kültürüne yer verilmiştir.

Bir diğer çalışma da Zeynel Abidin Çiçek tarafından hazırlanan Diyarbakır’ın Fethi, Tarihî ve Kültürü’dür. Çiçek çalışmasında Diyarbakır’ın tarihî, kültürü, camileri, Diyarbakır’daki tarikatlar, tarikat büyükleri, sahabeleri ve velilerine yer vermiştir.

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı öğrencisi Gözen Akca’nın yüksek lisans tezi olan Diyarbakır İli Ergani İlçesi Halk Kültürü Araştırması bir diğer çalışmadır. Diyarbakır İli Ergani İlçesi Halk Kültürü çalışmasında, geçiş dönemlerinden olan doğum, sünnet, askerlik, evlenme, ölüm adetleri ve bunların etrafında oluşan inanışlar, bayram tören ve kutlamaları, halk inanışları, halk mutfağı, halk hekimliği ve anonim halk edebiyatı ürünleri sırasıyla incelenmiştir.

2010 yılında Diyarbakır Valiliği ve Dicle Üniversitesi’nin ortaklaşa düzenlediği “Nebiler, Sahabiler, Azizler ve Krallar Kenti Diyarbakır” sempozyumun da yer alan bilgiler Diyarbakır’ın tarihî, kültürü ve dini zenginliği üzerine yazılmış

beş yüz sayfalık en büyük kitabıdır. “Nebiler, Sahabiler, Azizler ve Krallar Kenti Diyarbakır” kitabında 7 peygamber mezarı, 3 peygamber makamı ve 541 sahabe kabrinin varlığı kanıtlanmış ve bilgiler sunulmuştur.

Diyarbakır’ı kültürü, tarihî ve dini değerleriyle bir başka gözle değerlendirip adak ve ziyaret yerleri ile ilgili bilgi sunan www.bilinmeyendiyarbekir.com aynı zamanda bu yerlerin kültüre ve inanışlara olan yansımasını incelemiş bir çalışmadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. GEREÇLER

Diyarbakır ili Merkez, Ergani, Eğil ilçeleri adak ve ziyaret yerlerini konu alan yüksek lisans çalışmamızı saha araştırması ve yazılı kaynaklar olmak üzere iki ana başlık altında inceleyebiliriz.

Çalışmamızda insanlar tarafından kutsal kabul edilip ziyaret edilen adak ve ziyaret yerlerinde derlemeler yapılarak, bu yerler incelenmiştir. Adak ve ziyaret yerlerine gelen insanların buraları hangi zaman dilimi içerisinde ziyaret ettikleri ve ziyaret fenomenleriyle ilgili olarak halk arasında anlatılan menkıbeler de tamamen anlatıldığı gibi derlenmiştir. Bu derleme esnasında not defteri, kamera ve fotoğraf makinesi kullanılmıştır.

Diyarbakır'ı tanıtan ve Diyarbakır'ın adak ve ziyaret yerleri ile ilgili kitap, makale ve tezlerin taranmasından ortaya çıkan bilgiler de çalışmamızın yazılı kaynaklar kısmını oluşturmaktadır.

3.2. YÖNTEMLER

Çalışmamız için alan araştırmasına çıkmadan önce Diyarbakır ili ile ilgili yazılı kaynak taraması yaptık. Daha sonra Diyarbakır ili ile ilgili yazılı kaynakları tespit edip bu kaynaklardaki bilgiler ışığında yörenin fiziksel ve kültürel değerlerini iyi bilen kılavuz eşliğinde alan araştırmasına çıktık. Saha ve alan araştırmasında gözlem, görüşme, anket, kılavuz ve çok sayıda kaynak kişiden yararlanma yöntemini kullandık. Anket ve gözlem tekniğiyle Diyarbakır ili merkez, Ergani, Eğil ilçeleri adak ve ziyaret yerlerindeki yapılan ritüeller ve buralara ait inanışlar ve bu inanışların kültürel ve dini yaşama olan etkisini inceledik. Adak ve ziyaret yerleri ile

alakalı kaynak kişilere sorular sorulup aldığımız bilgiler yorum yapılmaksızın net bir şekilde metin içeriği doğrultusunda derlenip fotoğraflarla belgeledik.

Görüşme yöntemi, adak ve ziyaret yerlerinde geçirdiğimiz zaman ile ziyaretçilerle kurduğumuz iletişimlere yöre halkının dini, sosyal ve kültürel yaşamının belirlenmesini sağlanmıştır.

Adak ve ziyaret yerlerinde çalışmamızın önemiyetinin ziyaretçi tarafından daha kolay anlaşılması ve bilimselliğinin üst noktada olması bakımından ziyaretçilere adak ve ziyaret yerleri ile ilgili sorular yönelttik. Bu sorular şu şekildedir:

- a) Mesleğiniz?
- b) Öğrenim durumunuz?
- c) Doğum tarihiniz?
- d) Nerelisiniz?
- e) Bu türbede medfun kişi kimdir?
- f) Bu türbe ile ilgili bilginiz var mı?
- g) Adak ve ziyaret yerlerine gitmeden önce herhangi bir hazırlık yapar mısınız?
- h) Bu türbeye hangi sıklıkla gelirsiniz?
- i) Bu adak veya ziyaret yerinden ilk defa nasıl haberdar oldunuz?
- j) Bu türbe ile ilgili bilgileri kimden aldınız?
- k) Bu türbede bulunduğunuz esnada neler yaparsınız?
- l) Bu türbeyi ziyaret etmenizın sebebi ya da sebepleri nelerdir?
- m) Burada bir dilekte bulundunuz mu?
- n) Bu türbede yatan zatın kerametleri hakkında bilginiz var mı? Anlatır mısınız?
- o) Bu türbede yatan zatın menkıbelerini biliyor musunuz?
- p) Ne zamandan beri bu türbeyi ziyarete geliyorsunuz?
- q) Bu türbeyle ilgili efsaneler var mı?
- r) Türbede Kur'anı Kerim okuyup namaz kılar mısınız?
- s) Bu türbede yatan kişinin dualarınızın kabulünde yardımcı olabileceğini düşünüyor musunuz?
- t) Daha önce burada ve benzeri yerlerde dilekte bulundunuz mu?
- u) Daha önce türbelerde veya bu türbede duanız kabul oldu mu?

- v) Daha çok hangi durumlarda bu türbeyi ziyaret edersiniz?
- w) Ziyaretten sonra dini yaşantınız da değişiklikler oldu mu?

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.1. ADAK YERLERİ İLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR VE TERİMLER

4.1.1. Kült

“Kült” tapma, tapınma, din ve dini törenler manasına gelmektedir. Yerel özellikler taşıyan kült denilince akla hemen tabiat kültü, atalar kültü, ağaç kültü, doğa kültü vs. gelmektedir. Türk inanç sisteminde, kült kavramı içerisinde yer alan atalar, dağ, ağaç, su vb. tanrıyı sembolize eden değil, tanrısal kabul edilmiştir. (Ergun, 2004:15-16)

4.1.2. Atalar Kültü

Atalar Kültü, ölmüş ataların (büyüklerin), yaşayanların yanında olup, yaşayanları koruyup ve yardım etmesi için saygı ve inanç çerçevesinde ataların ruhlarının yüceltilerek kutsal kabul edilip kurban sunulması ve ibadet edilmesidir. Bu inanç kabulünde, ölen atanın (büyüğün) ruhunun varlığını devam ettirdiği bu bağlamda da yaşayanlara iyiliğinin veya ödülünün, kötülüğünün veya cezalandırmasının olabileceği düşüncüsü temel alınır. İslamiyet öncesinde Türklerde Atalar kültü inancı önemli bir yer tutmaktadır. İslamiyet öncesi en eski Türk kavminden başlayarak görülen Atalar kültü, bu kavimlere ait eserlerde de önümüze çıkmaktadır. İslamiyet’ten önceki Türk’lerin ataerkil aile yapısının etkisi bu inanışta önemli bir rol üstlenmektedir. Ölenin mezarına sevdiği ya da savaş eşyalarının bırakılması, eşyalarının kutsal sayılması, bazı güçlü askerlerin kutsal sayılması, mezara yapılan tacizin savaş suçu sayılması gibi örnekler Atalar kültünün etkisinin en büyük göstergesidir. (Artun, 2006:19)

4.1.3. Adak

Sözlük manası, adamak eylemi ya da adanılan şey olan adak, geniş manada: Allah-ü Teâlânın rızâsının elde edilmesi, bir isteğin yerine gelmesi, içinde bulunulan sıkıntılardan kurtulunup refaha erişmek, ibadet etmek için verilen sözdür.

Sayrılıktan sağalma, çocuk sahibi olma, evlenme, zor bir durumdan kurtulma gibi dileklerin Allah-u Teâla tarafından kabul görmesi için, ermişlerin mezarlarında, yatırlarda ve ziyaretlerde verilen sözler ve adananlardır.

([\)](http://tdkterim.gov.tr/bts/(10.11.2011))

Sözlük manası bir dileğin gerçekleşmesi amacıyla kurban kesip yoksullara dağıtmak veya kutsallığına inanılan bir güce yönelik bir niyette bulunmaktır. (TDK, 2005:18)

4.1.4. Ziyaret

Ziyaret yeri ya da ziyaretgâh hayır işlemek veya saygı göstermek amacıyla gidilen yer anlamına gelir. Ziyaretçiler, ziyaret yerlerine istek ve dualarının kabul olacağı düşüncesi içerisinde giderler. İslami inançlar doğrultusunda Kâbe, mezarlar ve türbeler önemli ziyaret yerleri olarak görülmektedir. Ziyaret yerleri sadece bu yerlerle kısıtlı kalmayıp çeşme, ağaç, kuyu, cami, nehirler, mağaralar, taşlar da bu yerler arasındadır. (TDK, 2005:2240)

4.1.5. Veli

Sözlükte, Allah'ın emaneti olan dinini ve hükümlerini yeryüzünde tevelli ederek korumaya çalışan olarak ifade edilen veli Arapça bir kelimedir. Veli kelimesinin çoğulu “evliya”dır. (<http://www.turkcebilgi.com/sozluk/evliya>)

“Veli, Allah-u Teala’ya dost olan kimselerdir. Allah iman edenlerin velisidir. Onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır.” (Kur’an, 2/257)

İşleriyle, yaptıklarıyla, ahlâkıyla İslam dininin bildirdiği gibi olan Allah'ın ve Resûlünün çok sevdiği kimselere veli denir.

Türkçede halk arasında çoğu zaman evliyâ kelimesi tekil mânasında kullanılır. Tasavvuf ıstılâhında veli, Kur’anı Kerîm’de bu kelimenin tekil ve çoğul şekliyle dost anlamında geçtiği âyetlere dayandırılmak suretiyle, “Allah’ı seven, dost edinen ve O’nun tarafından dost edilinen” mânasında alınıp kullanılmıştır. Zamanla bu kavram genişleyerek, aşağıda anlatılacağı üzere, kendine mahsus bir tekâmül seyri takip etmiştir. Bunun neticesinde, benliği Allah da yok etmek suretiyle bir takım üstün vasıflar kazanarak hârikulâde şeyler izhar edebilen büyük insan mânasını almıştır. Ancak şu şekilde bir veli telâkkisinin, Kur’an’daki veli ve evliyâ kelimelerinin ifade ettiği mânalarla bir ilgisi olmadığını hemen belirtmek gerekir. (Ocak, 1997:1)

4.1.6. Veli Kültü

Fevkalâde kuvvet ve kudretlerle mücehhez olup Tanrı'ya yakın kabul edilen bir şahsiyetin her hangi bir konuda sağ veya ölü iken yardımının dokunacağına inanılması ve bunu temin için ritüel yollara başvurulmasıdır. (Ocak, 1997:6)

Kült konusu velilerin, ait oldukları toplumun içtimaî, dini veya ahlâkî değerlerinin tamamının yahut bir kısmının temsilcisi olduğu, en azından buna inanıldığı görülür. O toplum söz konusu değer ile takdis ettiği veliyi özdeşleştirmiştir. İşte ancak bu özdeşleştirmeye yarayacak vasıflar taşıyan, yahut bu vasıflar kendisinde olduğu kabul edilen veli kült konusu yapılmaktadır. Böylece o veli o toplum için, tabir câizse artık sade bir insan değil, inandığı değerler bütünüdür ta kendisidir. (Ocak, 1997:7)

4.1.7. Tarikat

Sözlük manası, aynı dinin içinde birtakım yorum ve uygulama farklılıklarına dayanan, bazı ilkelere birbirinden ayrılan Tanrı'ya ulaşma ve onu tanıma yollarından her biridir. Bu yolda insan şeyh önderlik yapar. Her tarikatın bir öncüsü olduğu gibi, bu öncünün birtakım kuralları ve tövbeleri vardır. İslam dünyasında yayılmış ve günümüze kadar ulaşmış birçok tarikat vardır. (<http://tdkterim.gov.tr/bts/>)(10.11.2011))

Diyarbakır ilinde hali hazırda Gülşenî, Nakşibendî ve kısmen de olsa Kadiri tarikatı görülmektedir.

4.1.8. Türbe

Yaşarken ve öldükten sonra kerâmet göstermiş, genellikle ünlü bir kimse için yaptırılan, doğaüstü güçlere sahip olduğuna inanılan medfunların mezarlarının bulunduğu yapı. Üstü ve çevresinin çeşitli yapılarla kapatılması sonucu insanların dilek tutmak veya şifa bulmak amacıyla gittiği yerdir, türbe. (<http://tdkterim.gov.tr/bts/>)(10.11.2011))

4.1.9. Yatır

Doğaüstü gücü olduğuna ve insanlara yardım ettiğine inanılan, insanlar tarafından diğer mezarlardan daha kutsal bulunan şifa veya dilek tutma amaçlı gidilen mezarlardır. (<http://tdkterim.gov.tr/bts/>)(10.11.2011))

4.1.10. Kerâmet

Kerâmet sözcüğü büyük Türkçe sözlükte, ermiş kimselerin gösterdiklerine inanılan, doğaüstü, şaşkınlık uyandırıcı davranış veya durum olarak tanımlanır. (<http://tdkterim.gov.tr/bts/>)(10.11.2011))

Sözlük mânası şaşkınlık uyandırıcı, olağan dışı hal mânasına gelen kerâmet İslam inancında insanın akıl yoluyla erişemediği ilahî gerçeklere ve gayb âlemine ve Allah-u Tealaya ulaşmaktır. Kerâmet mucize anlamına da gelir.

4.1.11. Kurban

Sözlükte dinin buyruğunu veya bir adağı yerine getirmek için kesilen hayvan olarak ifade edilir. (<http://tdkterim.gov.tr/bts/>)(10.11.2011))

Kur'anı-Kerim'de de kurbandan bahseden ayetlerde şunlardır:

“Şu halde Rabbin için namaz kıl ve kurban kes.” (*Kur'an*, 108/ 2)

“Her ümmet için, Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği hayvanlar üzerine ismini ansınlar diye kurban kesmeyi meşru kıldık. İşte sizin ilahınız bir tek ilahtır. Şu halde yalnız ona teslim olun. Alçak gönüllüleri müjdele!” (*Kur'an*, 22/34)

“Kurbanlık büyük baş hayvanları da sizin için Allah'ın dininin nişanelerinden kıldık. Sizin için onlarda hayır vardır. Onlar saf saf sıralanmış dururken (kurban edeceğinizde) üzerlerine Allah'ın adını anın. Yanları üzerlerine düşüp canları çıkınca onlardan siz de yiyin, istemeyen fakire de istemek zorunda kalan fakire de yedirin. Şükredesiniz diye onları böylece sizin hizmetinize verdik.” (*Kur'an*, 22/ 36)

“(Ey Muhammed!) Onlara, Adem'in iki oğlunun haberini gerçek olarak oku. Hani ikisi de birer kurban sunmuşlardı da, birinden kabul edilmiş, ötekinden kabul edilmemişti. Kurbanı kabul edilmeyen, "Andolsun seni mutlaka öldüreceğim" demişti. Öteki, "Allah ancak kendisine karşı gelmekten sakınanlardan kabul eder" demişti.”(*Kur'an*, 5/ 27)

4.2. ANLATI

4.2.1. Efsane

“Efsane, gerçek veya hayali belirli bir kişi, olay veya yer hakkında anlatılan bir hikayedir.” (Sakaoğlu, 1980:4)

“Eski çağlardan beri söylenegelen olağanüstü varlıkları, olayları konu edinen hayali hikaye, söylence”, “Asılsız hikaye, masal, boş söz, saçma sapan lakırdı, dillere düşmüş ünlü olmuş olaydır.” (Devellioğlu, 1996: 206)

Şükrü Elçin'e göre de efsane; insanoğlunun tarih sahnesinde görüldüğü ilk

devirlerden itibaren aynı coğrafya, çevre veya kavimler arasında doğup gelişen, zamanla inanç, âdet, gelenek ve törenlerin oluşumunda az çok rolü olan bir çeşit masaldır. Sözlü gelenekte yaşayan bu anonim masallar; Arapça “usture”, Farsça “fesane, efsane”, Yunanca “mitos, mit” olarak adlandırılmıştır. (Artun, 2006a:94)

1. Efsaneler kişi, yer ve olaylar hakkında anlatılırlar.
2. Anlatılanların inandırıcılık özelliği vardır.
3. Genellikle kişi ve olaylarda olağanüstü olma özelliği görülür.
4. Belirli bir şekilleri yoktur. Kısa ve konuşma diline yer veren

anlatmalardır. (Sakaoğlu, 1992:10)

Pertev Naili Boratav Türk efsanelerini şu şekilde sınıflandırmıştır:

I. Dünyanın yaratılışı ve sonu ile ilgili efsaneler

II. Tarihî efsaneler

- a. Sınırlandırılmış tabî yerlerin menşeleri (dağlar, göller...)
- b. Meskûn yerlerin menşeleri (şehirler, köyler...)
- c. Büyük binaların menşeleri (kiliseler, camiler, köprüler...)
- d. Hazineleler
- e. Milletlerin, hükümdar sülalelerinin ve içtimaî sınıfların menşeleri
- f. Felaketler
- g. Tarihî olarak bilinen kahramanların yendikleri tabiatüstü güce sahip

canavarlar

- h. Savaşlar, fetihler, istilâlar
- i. Kurulu düzene baş kaldıranlar
- j. Diğer hadiseler ve üstün kişiler; medeniyet getiren kahramanlar, bilginler, şairler
- k. Aşk ve aile hayatı

l. Küçük bir cemiyetin tarihinin bir parçasını meydana getirdikleri ölçüde bilinen ortak veya ferdi karakterde çeşitli diğer kişilerle ilgili anlatmalar

III. Tabiatüstü şahıslar ve varlıklar üzerine efsaneler

- a. Alın yazısı
- b. Ölüm ve ötesi
- c. Tekin olmayan yerler
- d. Tabiatın bir parçası olan yerler (orman, göl vs.) ile hayvanların sahipleri

(koruyucuları)

- e. Cinler, periler, ejderhalar vb. tabiatüstü güçte yaratıklar

- f. Şeytan
- g. Hastalık ve sakatlık getiren varlıklar (albastı gibi)
- h. Tabiatüstü güçleri olan kişiler (büyücü, üfürükçü, afsuncu gibi)
- i. “Mythique” nitelikte hayvan ve bitkiler (adamotu gibi) üzerine anlatmalar

IV. Dini efsaneler” (Boratav, 1969:113)

4.2.2. Menkıbe

Nekabe kökünün çoğulu menkabe veya menâkıp, övülecek davranış ve iş manalarına gelir.

Menkabe yahut menâkıp, tasavvuf tarihinde, sûfilerin izhar ettikleri hârikulâde olaylar demek olan kerâmetleri nakleden küçük hikâyeler mânasında tahminen IX. Yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Pek yaygın olmamakla beraber bu sebeple, kerâmet kelimesinin çoğulu olan kerâmât da menkabe veya menâkıp yerine kullanılmıştır. Şu halde menkabelerin esasını kerâmetler teşkil etmektedir. (Ocak, 2007:27)

Menâkıp nâme kahramanların, din büyüklerinin, ermişlerin, şeyhlerin, tarikat ulularının olağan üstü nitelikleriyle kerametlerinin anlatıldığı eserlerin genel adıdır.

Menâkıp nâmelerin sahip olduğu özellikler:

1. Kahramanları gerçek ve mukaddes kişilerdir.
2. Olayların belli bir yeri ve zamanı vardır.
3. Sırf eğlenmek, bir eşyanın yahut tabiat olayının izahını yapmak için uydurulmuş değildir. Gerçek olduklarına inanılır.
4. Yarı mukaddestirler ve bir doğma gibi kendilerini kabul ettirirler.
5. Konu edindikleri veli hayatta iken de, öldükten sonra da meydana gelebilirler.
6. Biçim olarak son derece kısa ve sade bir anlatım tarzına sahiptirler.

4.2.3. Motif

Halk hikâyesi, masal, efsane gibi sözlü anlatmalar üzerine kurulu motifi, Stith Thompson eskiden beri yaşama kabiliyetine sahip olan, masalın en küçük unsuru olarak tanımlar. Max Luthi ise motifi kendisine gelenekte muhafaza etme gücüne sahip olan hikâye etmenin en küçük unsuru şeklinde tanımlar. (Artun, 2006a:103)

Pertev Naili Boratav, Türk menkabeleri ile ilgili ilk motif çalışmasını yapmıştır ama bu çalışma da tespit etmiş olduğu motiflerin kaynağını belirtmemiştir. (Boratav, 1999:42-45)

Ahmet Yaşar Ocak, Türk menkabeleri ile ilgili kapsamlı çalışmayı yapmış ve motifleri şu şekilde tasnif etmiştir:

A. Velinin kendi vücudunda cereyan eden kerâmet motifleri:

1. Doğum sırasında fevkalâde hallerin zuhûru,
2. Ruhun bedeni terk edip dolaştıktan sonra geri dönmesi,
3. Yanındakilere aynı anda değişik kılıklarda görünme,
4. Bir anda çok uzak mesafeleri kat edebilme,
5. Çeşitli hayvanların kalıbına girme:
 - a. Kuş (güvercin, şahin, doğan) olma,
 - b. Geyik veya geyik cinsinden bir hayvanın biçimini alma,
 - c. Başka bir hayvan şekline bürünme,
6. Öldükten sonra yeniden dirilmiş görünme,
7. Gölgesi yere düşmeme,
8. Göklerde uçma,
9. Aynı anda birkaç yerde birden görünme,
10. Yemeden, içmeden, uyumadan uzun zaman durabilme,
11. Öldürücü ve tahrip edici şeylerden etkilenmeme:
 - a) Ateşte yanmama,
 - b) Suda kanayıp ölmeme,
 - c) Soğuktan etkilenmeme,
 - d) Silah, zehir vs. öldürücü şeylerden etkilenmeme,
12. Cinsî duygulardan uzak olma,
13. Öleceği yeri ve zamanı önceden bilme,
14. Bedeni ölmeden dünyadaki varlığını ortadan çekme:
 - a) Ortadan kaybolma,
 - b) At üstünde göğe yükselme,
 - c) Melekler tarafından göğe çekilme,
15. Ölüm sırasında ve sonrasında fevkalâde hallerin zuhûru,

B. Tabiat varlıkları ve eşya üzerinde cereyan eden kerâmet motifleri:

1. Cansız varlıkları kendiliklerinden hareket ettirme:
 - a) Dağları, tepeleri, taş ve kayaları yürütme,

- b) Eşyaları yürütüp çok uzaklara sevk etme,
 - c) Akarsuları durdurma, tersine akıtma,
2. Maddelerin mâhiyet ve niteliklerini değiştirme:
- a) Suyu ve diğer içkileri yağ, bal veya başka bir maddeye çevirme,
 - b) Bitkileri taşa çevirme,
 - c) Taşı, toprağı altın yahut mücevherat haline getirme,
3. Maddelerin biçimlerini değiştirme, büyütüp küçültme, uzatıp kısaltma,
4. Kurumuş ağaç veya odun parçasını ulu yeşil ağaç haline getirme:
- a) Odun parçasını ağaç yapma,
 - b) Asâyı, değneği ağaç yapma,
 - c) Ok, mızrak ve benzeri silahları ağaç yapma,
5. Bir maddeyi, eşyayı veya cismi yoktan var etme,
6. Mevsimin dışında çiçek veya meyve oldurma,
7. Meyve ağacı olmayan ağaçlarda meyve oldurma,
8. Tabiat kuvvetlerini ve olayları istediği gibi yönetme:
- a. Yağmur, kar ve dolu yağdırma.
 - b. Rüzgâr ve fırtına çıkarma,
 - c. Őimřek çaktırma ve yıldırımını kullanma,
 - d. Yağan kar, dolu ve yağmurunu durdurma, rüzgâr ve fırtınayı dindirme,
9. Yerden, taş veya kayadan su fişkirtme,
10. Irmak, göl veya deniz üstünde yürüme,
11. Irmak, göl veya denizi yarıp karşıya geçme,
12. Cansız varlıkların zikir ve tesbihleni duyma, duyurma,
13. Cansız varlıkları konuşturma,
14. Cansız varlıkları hizmetinde kullanma, onlara söz geçirme,
- C. Hayvanlar üzerinde cereyan eden kerâmet motifleri:
- 1. Vahşî veya yabanî hayvanları itaate alma,
 - a) Vahşî hayvanları zarar vermez hale getirme,
 - b) Vahşî ve yabanî hayvanları hizmetinde kullanma,
 - c) Vahşî ve yabani hayvanlarla dostluk kurma,
 - d) Ehlî hayvanlara söz geçirme.
 - 2. Hayvanları taş haline getirme,
 - 3. Hayvanları konuşturma.
- D. Gizli şeyler üzerinde cereyan eden kerâmet motifleri:

1. Akıldan geçenleri bilme, düşünceyi okuma,
 2. Başka yerlerde vukû bulan olayları, mevcut kişileri görme, başkalarına gösterme,
 3. Gizli eşya ve maddeleri bulup çıkarma,
 4. Geçmişte olup bitenleri bildirme,
 5. Gelecekte olacakları haber verme,
 6. Kabir ahvaline vâkıf olma.
- E. Mukaddes, insanüstü ve gizli güçler üzerinde cereyan eden kerâmet motifleri:
1. Allah'ı görme,
 2. Peygamberleri görme, onun tarafından irşad edilme:
 - a) Açıktan açığa görme,
 - b) Rüyada görme.
 3. Hızır ve diğer gayb erenleriyle görüşme,
 4. Şeytanı görüp teşhis etme, kötülüklerine kapılmama,
 5. Cinlerle temas kurma, kötülüklerini yok edip hizmetinde kullanma.
- F. Biyolojik mâhiyette kerâmet motifleri:
1. Ölüyü diriltme:
 - a) İnsanı diriltme,
 - b) Hayvanı diriltme,
 2. Kemiklerden diriltme,
 3. Cinsiyet değiştirme,
 4. Kısır yahut yaşlı kadın ve erkeği çocuk sahibi yapma,
 5. Hastalıkları iyileştirme,
 6. Vücut arızalarını giderme,
- G. Veliliğini kabul edenlere yönelik kerâmet motifleri:
1. Başkalarını ermişliğe kavuşturma,
 2. Bereket getirme,
 3. Az yiyecek ile çok kişiyi doyurma,
 4. Başkalarını îkaz edip kötülüğe, tehlikeye düşmekten kurtarma,
 - a) Yanlarında iken,
 - b) Yanlarında olmadığı halde gözlerine görünerek,
 - c) Rüyalarına girerek.
 5. Tehlike veya felâkete mâruz kalanları fiilen kurtarma,

- a) Yanlarında iken,
 - b) Çok uzaklarda müdahale ile,
6. Ejderha ile savaşıp öldürerek halkı kurtarma.

H. Veliliğini kabul etmeyenlere yönelik kerâmet motifleri:

1. Başka bir veliye kerâmet kuvvetiyle üstün gelme, onu kendine tâbi kılma,
2. Hasımlarını beddua ederek muhtelif şekillerde cezâlandırma:
 - a) Başına bir felâket getirerek,
 - b) Bir organından yoksun kılarak,
 - c) Yere gömerek,
 - d) Âniden öldürerek,
 - e) Taş haline getirerek,
3. Hasımlarına korku ve dehşet verecek durum ve kılıklarda görünme,
4. Elindeki asâ veya değneği ejderha yapıp korku salma,
5. Hasımlarına felâket musallat etme:
 - a) Oturdukları yerleri yok ederek,
 - b) Zelzele ve yangın hâsıl ederek,
 - c) Yere batırarak,
 - d) Gökten ateş yağdırarak. (Ocak, 1997:88-92)

4.3. DİYARBAKIR MERKEZ, ERGANİ, EĞİL İLÇELERİ ADAK VE ZİYARET YERLERİ DAĞILIMI

4.3.1. Diyarbakır Merkez

- Arap Şeyh Türbesi
- Bâb-ı Kâl (Bave Kâl) Türbesi
- Beyaz(Akmezar) Türbe
- Dabanoğlu (Dalbanzade) Türbesi
- Halvet Baba Türbesi
- Hamza Baba Ziyareti
- Hançer-i Güzel Türbesi
- Hindi Baba Ziyareti
- İmam Âkıl (Ukayl) Türbesi
- İnci ve Arap Türbesi
- Kadri Baba

- Kamışlı Baba Ziyareti
- Kardeniz (Mîr Seyyaf) Ziyareti
- Kırklar Ziyareti
- Lala Kâsım Türbesi
- Mâlik-i Ejder (Eşder-Ecder) Türbesi
- Nebî Yûnus (a.s) Makamı
- Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi
- Rufai Şeyhlerinden Ahmet Rasim Karşlıoğlu Türbesi
- Sahad. Vakkas (r.a) ve Arakçin Baba Ziyareti
- Sancı Ziyareti
- Sarı Kız Türbesi
- Sarı Sâltuk Türbesi
- Şehid Sahabiler Türbesi (Hz.Süleyman Cami)
- Seyda Baba Türbesi
- Seyfûlmülük Türbesi
- Şeyh Abdülcelîl Türbesi
- Şeyh Ahmed Mürşidî Türbesi
- Şeyh Aziz Mahmut Urmevî Türbesi
- Şeyh Güzel Türbesi
- Şeyh Muhammed Âmidi Türbesi
- Şeyh Muhammed Hevas ve Oğlu Şeyh Ali Hevas
- Şeyh Mutahhar (Mîr Siyap) Türbesi
- Şeyh Yûsuf Türbesi
- Şeyh Seydoş Türbesi
- Şeyh Zeki Türbesi
- Til-Alo Türbesi
- Yusuf Râif Efendi Türbesi
- Zincirkıran Türbesi
- Zübeyde Hanım Türbesi

4.3.2. Ergani İlçesi

- Abbas Peygamber Türbesi
- Abdalbaki Ziyareti
- Bayraktar (Hal-i Bayraktar/Sancaklı) Ziyareti

- Dedikli (Düdüklü) Baba Türbesi
- Gelin ve Damat
- Hoca Hasan
- Hz.Zülküf (Zülkif-i) Peygamberin Makamı
- Şeyh Şükrü Türbesi
- Yakacık (Kötekhan-Koteghan) Köyü Türbesi

4.3.3. Eğil İlçesi

- Ayınser
- Hz. Hasan (a.s) Ve Hz. Hüseyin (a.s)
- Hz.Yûnus (Zennun)(a.s) Peygamber
- Lal Ziyareti
- Nebî Zülkifl (a.s) Türbesi
- Nebî Elyasa (a.s)
- Nebî Hârûn-i Âsafî (a.s) Türbesi
- Nebî Ömer (a.s) (İbn-i Pir-i Can)
- Nebî Hallak (a.s) Türbesi
- Nebî Harut (a.s)
- Nisanoğlu Türbe

4.4. MENKİBE VE EFSANELERİNE GÖRE ZİYARET YERLERİ

4.4.1. Menkıbe ve Efsaneleri Olan Adak ve Ziyaret Yerleri

4.4.1.1. Diyarbakır merkez ilçesinde menkıbe ve efsanesi olan adak ve ziyaret yerleri

4.4.1.1.1. İnci (İnce) ve Arap (Bacı Kardeş) türbesi

İnci (İnce) ve Arap türbesi Diyarbakır, Merkez Sur ilçesinde, Hz. Süleyman Camisi'nin arka kısmında, Diyarbakır eski cezaevinin doğusunda Dicle nehrini gören surların hemen dibindedir. Türbede yatan medfunların kim olduğu ve hayatları hakkında tam bir bilgi yoktur. Yan yana defnedilen medfunlardan İnci'nin kız, Arap'ın ise erkek olduğu bilinmektedir. İnci ve Arap türbesi ile ilgili anlatılar şunlardır:

İnci (kız) ve Arap (erkek) birbirlerini çok seven iki âşıkmiş. Bir rivayete göre İnci dönemin zengin ailelerinden birinin kızıyken, Arap, küçük yaşta annesini ve babasını kaybetmiş ve fakir bir ailenin oğluymuş. Küçük yaştan itibaren beraber

büyüyen Arap ve İnci birbirlerine âşık olmuşlar. Bunu fark eden İnci'nin babası iki aşığın birbirine kavuşmasına engel olmuş. Birbirlerine kavuşamayacaklarını anlayan iki âşık beraber Allah'u Teala'ya dua etmişler, "Bu dünyada kavuşamadık, ahirette kavuşmamızı ve sonsuza dek birlikte olmamızı nasip et." demişler. İki âşık da aynı gün aynı saatte ölmüşler ve olayı anlayan babası ikisinin de mezarını yan yana yaptırmış. **K.1.**

İnci (kız) ve Arap (erkek) birbiriyle davalı olan iki ailenin çocuklarıymış. Birbirlerine âşık olmuşlar. Kavuşmayı istemişler ancak aileleri karşı çıkmış. Gizli gizli görüşen âşıklar bu dünyada kavuşamayacaklarını anlamış ve ahirette kavuşmaları ümidiyle dua etmişler. Gizli gizli görüştükleri bir zamanda ayrıldıktan sonra İnci eve giderken babasının onu gördüğünü fark etmiş ve korkuya kapılıp, üzölmeye başlamış. O anda ölmüştür. İnci'nin öldüğünü duyan Arap ta ölmüş ve âşıklar yan yana gömülmüşler. **K.1.**

İnci ve Arap kardeşlerdir. İnci kardeşi Arap'ı çok severmiş. Arap bir muhabere esnasında şehit düşünce kardeşi İnci dayanamamış ve vefat etmiş ve denilir ki İnci ve Arap türbesinde bu kardeşler medfundur. **K.2.**

Türbeye kısmetinin açılmasını isteyenler, sevip de kavuşamayanlar, sevdiği kişinin kendisine bağlanmasını isteyenler, birbirleriyle anlaşmazlıkları, huzursuzlukları ve kavgaları olan çiftler gelmektedir. Ayrıca akrabaları ve dostları içinde, geçimsizliği olan çiftlerin evliliklerinin düzelmesini isteyen kişiler de bu türbeye gelir, burayı ziyaret ederler. Türbedeki medfunların yüzü suyu hürmetine, gelen istek sahipleri Allah'a dua ederler.

Türbenin önünde yaşlı bir kadın oturmaktadır. Yaşlı kadın, türbeye gelen bayanların istekleri doğrultusunda, onların saçına veya eline kına yakmaktadır. Yöre halkının geleneksel inanışına göre bu sayede genç kızların dileklerinin gerçekleşeceğine inanılır. Bu ziyaretler için belli bir ziyaret günü olmamakla beraber haftanın her günü ziyaret edilmektedir. **K.1.**

4.4.1.1.2. Seyda Baba türbesi

Seyda Baba türbesi Diyarbakır, Merkezde Bağlar ilçesindeki Ali Pınar mezarlığındadır. Mezarlık kare biçiminde kesme taşıyla yapılmıştır. Seyda Baba, türbesinin de içinde bulunduğu mezarlıkla aynı isimdeki Ali Pınar camisinin hocalığını ve imamlığını yapmıştır. Rivayetlere göre yaşadığı dönemden günümüze kadar büyük bir âlim, Allah dostu ve kimi kesimlere göre de şeyh olarak

bilinmektedir. Seyda Baba etrafa bilgi saçan biri olarak bilinirmiş. Din âlimleri ve şeyhler yetiştirmiş. Yaşadığı dönemde yöre insanı kendisine, özellikle de çocuklar “kal-i Seyda diye hitap ederlermiş. Kendisine hürmeten çevresindeki onu seven birçok kişi ve âlim mezarının onun yanında olmasını istemiştir. Vefat ettiğinde yıkanması esnasında bedenine dökülen suların nereye gittiği görülmemiştir. **K.3.**

Seyda Baba için anlatılan kerametlerden biri de kendisinin küçük yaşlardan itibaren bir üvey kız evlat edindiği ve onu çok sevdiği söylenir. Üvey kızı doğum yapıp tam hastaneden çıkacağı gün, Seyda Baba üvey kızının hastaneden çıktıktan sonra yanına gelmesini istemiştir. Eve geldiğinde Seyda Baba kızının dizine başını koymuş ve Allah rahmetine kavuşmuştur. Hz. Peygamberin yaşantısını hayatına uygulayan Seyda Baba, yaşadığı dönemde çocuklara çok büyük önem göstermiştir. Her gördüğü çocuğun başında durarak onlarla bir yetişkin gibi muhabbet eder, onlara yolunun ve bahtının açık olması için dua edermiş. **K.3.**

Çocuğu hasta olan; özellikle halk arasında cin görmüş ya da cin çarptığına inanılan çocukların aileleri çocuklarını bu türbeye getirir. Doğuştan ya da sonradan dili tutulan halk diliyle lal olan çocuklar bu türbeye getirilir ve iyileşmesi için dua edilir. Türbeye getirilen lal veya kekeme olan çocukların ağzına koyulan türbe anahtarı, dini ilmi yüksek olduğu düşünülen bir kişi tarafından Bismillahirrahmanirrahim denilerekten ağzın içinde kapı açıyormuşçasına çevrilir. Bu uygulama Perşembe öğleden sonrası ve Cuma öğlene kadar üç hafta üst üste, kimilerine göre de yedi hafta üst üste tekrarlanması halinde çocukların şifa bulacağına inanılır. Türbe ziyaretinden hemen sonra türbe çevresinde Seyda Baba'nın öğrencileri ve ilim irfan sahibi zatlar olması nedeniyle, onların mezarları da tek tek ziyaret edilir. Yapılan bu ziyaretlerin belli bir günü olmamakla beraber haftanın her günü Seyda Baba türbesi ziyaret edilmektedir. **K.3.**

4.4.1.1.3. Şehid Sahabiler türbesi (Hz.Süleyman Cami)

Hz. Süleyman Cami, Diyarbakır Merkez Suriçi'ndedir. Nisanoğlu Ebul Kasım tarafından miladi 1156 yılında yaptırılmıştır.

“Hz .Süleyman Cami'nin diğer adı da Nasriye Kale Cami'dir. Cami miladi 1156 yılında İnaloğulları'nın veziri Nisanoğlu Ebul Kasım tarafından yaptırılmıştır. Cami; Selçuklu tarzında Arap mimarisi özelliğindedir. Miladi 638 yılında, İkinci İslam halifesi Hz. Ömer döneminde, Diyarbakır halkını İslam ile şereflendirmek üzere İyaz Bin Ganem ve Hz. Halit Bin Velit komutasında bir ordu görevlendirilmiştir. Etrafi surlarla çevrili olan şehir, Meryem Dara isminde bir kraliçe tarafından yönetiliyordu.

Şehir altı aylık bir kuşatmadan sonra ele geçirilmiş; sonrasında surların kapıları açılmış, giriş esnasında Bizans askerleri ile sahabeler arasında çıkan muharebede kırk sahabe efendimiz şehit düşmüştür. Muharebe sonunda şehir sahabeler tarafından fethedilmiştir.” (Dini Değerleri İle Diyarbakır, Diyarbakır, 2009, s. 177-182)

Şehit düşen sahabelerin yirmi yedisi bu camide medfundur. Türbedeki levhada yer alan medfunların isimleri şunlardır:

- 1)Hz. Süleyman (r.a)
- 2)Rıdvan (r.a)
- 3)Mesud (r.a)
- 4)Beşir (r.a)
- 5)Hamza (r.a)
- 6)Amr (r.a)
- 7)Şa' be (r.a)
- 8)Sabit (r.a)
- 9)Zeyd (r.a)
- 10)Zeyd (r.a)
- 11)Halid (r.a)
- 12)Halid (r.a)
- 13)Nüman (r.a)
- 14)Muhammed(r.a)
- 15)Muhammed (r.a)
- 16)Abdullah (r.a)
- 17)Abdullah (r.a)
- 18)Abdullah (r.a)
- 19)Hasan (r.a)
- 20) Hasan (r.a)
- 21)K'ab (r.a)
- 22)Fudayl (r.a)
- 23)Malik (r.a)
- 24)Fehr (r.a)
- 25)Ebul Hamd (r.a)
- 26)Ebunnasr (r.a)
- 27)Muğire (r.a)

Halit Bin Velid sahabelerden oluşan ordusuyla fetih için Diyarbakır'a gelmiş. Surlarla çevrili olan Diyarbakır'a girmek ne mümkün? Surların etrafını

çevirip, uzunca bir bekleyişe girmiş. Halit Bin Velid bu bekleyiş sırasında Allah-u Teala'ya dua etmiş. Günler geçerken Ramazan ayı gelmiş. Bu ayda savaş halinde olmalarına rağmen askerler oruç tutmuşlar. Savaş olduğu için ekmele iftar ve sahur yapmışlar. Halit Bin Velid bir zaman sonra çadırına her zaman bırakılan ekmeği bulamamaya başlamış. Askerlere neden çadıra benim için bir ekmele bırakmıyorsunuz diye sormuş. Ekmeği bırakan asker, her zamanki gibi ekmeği çadırına bıraktığını söylemiş. Bunun üzerine Halit Bin Velid Çadırını gizliden gizliye kontrol etmeye başlamış. Bir gece bir köpeğin, çadırına bırakılan ekmeği aldığını ve surlara doğru gittiğini görmüş. Halit Bin Velid köpeğin küçük bir gizli geçitten, bir rivayete göre de kanalisazyondan geçerek şehre girdiğini görmüş. Halit Bin Velid'in Oğlu Hz.Süleyman komutanlığında, 27 sahabe-i kîramı gizli geçitten geçerek surların kapısını açmaları için göndermiş. (Bir diğer rivayete göre de Hz.Süleyman Kâfirlerin elinde tutsakmış. Yedi gün ayağından asmışlar. Halit Bin Velid de Diyarbakır'a Hz.Süleyman'ı kurtarmak için gelmiş.) Hz.Süleyman ve 26 sahabe surların kapısını açarken surların dibinde şehit edilmişler. **K.4.**

Hz.Süleyman caminin yakınlarında bir ayakkabı boyacısı varmış. Geçimini ayakkabı boyacılığı yaparak kazanırmış. Caminin altında 27 sahabenin de naaşları bulunmaktaymış. Geceleri bu naaşlardan kanlar akmaktaymış. Bu ayakkabı boyacısı kazandığı paranın bir kısmıyla pamuk alarak bu naaşların kanlarını temizlemekteymiş. Her temizleyişin de Allahın büyüklüğü ve yatan zatların yüceliğini görüp orda dualar ediyormuş. Bir gün ayakkabı boyatmaya kimse gelmemiş. Boyacı da bugün pamuk parasını nerden bulacağını kara kara düşünürken bir adam yanına yaklaşmış; oldukça heybetli ve güçlü olan bu adam ayakkabısını boyattıktan sonra boyacıya her gün aldığı pamuk parası kadar para uzatmış. Boyacı bu heybetli adamın kim olduğunu merak edip; içinden geçirmiş. Bu esnada güzel yüzlü ve heybetli adam gülümseyerek; Ben Hz. Süleyman'ım demiş. **K.4.**

Türbeye, sınav kazanmak, çocuk sahibi olmak veya huzurlu bir aile ortamına kavuşmak isteyen kimseler gelir. Kuran-ı Kerim okuyup dua eden ziyaretçiler, dilekte bulunduktan sonra türbeden ayrılırlar. **K.4.**

4.4.1.1.4. Beyaz türbe

Beyaz türbe Diyarbakır, Merkez Sur ilçesi, Pazar Mahallesi'ndedir. Kabrin etrafı sonradan yapılmış ve duvarları yeşil ve beyaza boyanmıştır. Yeşile boyalı medfunun kabrinin hemen başında büyük ve oldukça yaşlı bir ağaç vardır. Türbenin

duvarında bulunan mermer taşın üzerinde:”Sahibül Heyrat Ruhuna Fatiha 950” yazmaktadır.

Kaynaklardan herhangi bir bilgiye ulaşılamasa da yöre halkı tarafından bu türbedeki medfunun, Diyarbakır’ın fethi zamanında şehit olan Yüzbaşı Seyyid Ali’ye ait olduğu söylenmektedir. Beyaz türbe zamanında sel sularının içeri girmesiyle zarar görmüş. Bunun üzerine kabri biraz daha yükseltmek için tamirat yapılmış. Tamirat yapılırken medfunun ayak parmağı oradakiler tarafından görülmüş. Başparmağın yaşayan bir insanınki gibi görüldüğünü ve hiçbir değişim olmadığı söylenmektedir.

Türbeye hasta, felçli, doğuştan ya da geçirdiği hastalık yüzünden psikolojik rahatsızlığı olan ve tam olarak akli yerinde olmayan çocukların getirildiğinde şifa bulabileceklerine inanılır. **K.5.**

Türbeye daha çok perşembe ve cuma günleri gidilmektedir. **K.5.**

4.4.1.1.5. Şeyh Seydoş türbesi

Şeyh Seydoş türbesi Diyarbakır merkez Mardin Kapı Asrî mezarlığındadır.

Şeyh Seydoş zamanında askerler tarafından yakalanmak üzere takip edilmiştir. Takip edildiğini anlayan Şeyh Seydoş yol üzerinde bulunan bir fırına girmiş. Fırında bulunan bir çocuğu görmüş. Çocuğu da yanına alarak içerisi ateş dolu fırına girmiş. Herkesin şaşırarak fırına baktığı esnada askerler gelmiş. Askerler: ”Nereye gitti o, yoksa onu saklıyor musunuz” demiş. Fırındakiler: “Ateşin içerisine girdi.” demişler. Bu olay karşısında şaşırarak askerler: “Eğer ki içeride yanmazsa büyük bir evliya olduğunu kanıtlayacak ve biz de onu bırakacağız.” demiş. Yaklaşık beş dakika bekledikten sonra Şeyh Seydoş fırının kapısını açarak dışarı çıkmış. Ne olduğunu anlayamayan askerler Şeyh Seydoş’u bırakmışlar ve Şeyh Seydoş oradan ayrılmış. Şeyh Seydoş oradan ayrıldıktan sonra askerler hemen çocuğun yanına gitmişler. Çocuğa: “İçerde yanmadınız mı” diye sormuşlar. Çocuk, askerlere: “İçeri girerken çok korktum ama içeri girdiğimizde çok güzel bir yere gittik. Orada çok güzel ırmaklar, çok güzel meyve ağaçları, ve çok güzel yemekler vardı.” demiş. **K.6.**

Türbeye genellikle Perşembe ve Cuma günleri gidilmektedir. Daha çok dilek tutma amaçlı gidilen türbede, Kuran-ı Kerim ya da üç Fatiha-ı Şerif ve bir İhlas suresi okuyup dua eden ziyaretçiler, dilekte bulunduktan sonra türbeden ayrılırlar. **K.6.**

4.4.1.1.6. Karadeniz (Mîr Seyyaf) ziyareti

Karadeniz ziyareti Diyarbakır, Merkez Sur İlçesi, Hasırlı mahallesindeki Karadeniz ikinci sokağındadır. Ziyaretin tam olarak kime ait olduğu bilinmese de halk arasında türbede Sahâbey-i Kirâmdan olan Mir Seyyaf “ın medfun olduğu söylenmektedir. Mir Seyyaf Diyarbakır fethi esnasında şehit düşmüştür. **K.7.**

Karadeniz ziyareti kesme taşlardan yapılmış olup kare biçiminde ve ziyaretin üstün kubbeli bir şekildedir. Girişin yan tarafında içerisini aydınlatan bir pencere bulunmaktadır. Gecekondu evlerin hemen arasında bulunan ziyaretin yapılaşma nedeniyle zarar görmemesi için çevresinde biraz alan bırakılarak duvarla çevrilmiştir. Kimi yöre halkına göre sonradan kimi yöre halkına göre de önceden orada bulunan bir dilek çeşmesi duvarla çevrilen alan içerisindeydi. Karadeniz ziyaretinin bakımı ve koruyuculuğu babadan-oğula geçmek suretiyle günümüze kadar muhafaza edilmiştir. Ziyaret kapısının hemen üstünde beyaz bir mermer üzerine Karadeniz ziyaretini inşa eden Şeyh H.Ramazan’ın torunu Şeyh İbrahim 05.09.2008 yazmaktadır.

Büyüklüğü, ilim irfan sahibi ve sahabe olmasından dolayı, yaşadığı dönemde gönülleri fethetmiş ve üzerine ithaflarda bulunulmuştur. Günümüzde ziyaret civarında oturan ahali özellikle Perşembe akşamları zaman zaman bir ışığın dolaştığından, ışığın türbede bulunan dilek çeşmesinden abdest aldığından ve tekrar ziyarete girdiğinden söz etmektedir. Bazı akşamlarda ise ışıkla beraber süpürge seslerinin geldiği anlatılmaktadır. Yöre halkının ziyaretle ilgili en büyük inanışlarından biri de türbe içindeki dilek çeşmesinden akan suyun şifalı olduğudur. Genel yargı olmamakla birlikte dilek çeşmesinden akan suyun içildiğindeki sevabının zemzem suyuna yakın olduğu ifade edilmektedir. Dilek çeşmesindeki akan suyun Saçkıran denilen ve derideki oluşan hastalıklara iyi geldiği söylenmektedir. Ziyarete gelen ziyaretçiler türbede dua ettikten sonra çeşmenin başına gelip Bismillahirrahmanirrahim deyip suyu içtikten sonra yaralı yerlerine ya da saçkıran hastalığının olduğu yere çeşmeden akan suyu sürerler ya da o bölgeyi yıkarlar. **K.7.**

Ziyaret etmek için belli bir gün olmamakla birlikte haftanın her günü ziyaret edilmektedir. **K.7.**

4.4.1.1.7. Hançer-i Güzel türbesi

Hançer-i Güzel Diyarbakır, Merkez ilçesi, Lalabey Mahallesi, Uçak Sokak’ta Hançeri Güzel ismindeki caminin hemen kenarındadır.

“Ahsenülhançer” lakablı, Ebu’l-Muhsin künyeli, sahâbe olduğuna inanılan Hançer Güzâr (r.a)’ın medfûn olduğu bir türbe bulunmaktadır. Fakat 1316/1898 tarihli Salnâme-i Diyarbakır’da, Diyarbakır’da kabri bulunan peygamber, sahâbe ve evliyâyâ ait türbelerin anlatıldığı kısımda Hançer Güzâr’ın sahabe değil, “ezze-i kirâmdan” yani evliyadan olduğu belirtilmiştir. 1317/1899 tarihli Salnâme’de ise aynı ifadelerle türbenin bakımının yapıldığı bilgisi bulunmaktadır. Türbe üzerinde bulunan kitabede de burada medfûn kişi, “Hançer Güzâr’ olarak isimlendirilmektedir.” (Dini Değerleri İle Diyarbakır, Diyarbakır, 2009, s. 198-199)

Hz.Ali katıldığı bir savaşta, Ebu’l Muhsin’in çok güzel kılıç kullanıp, oldukça iyi savaştığını görmüş. Bunun üzerine uzun bir savaş sonrasında Hz.Ali, Ebu’l Muhsin’i esir almış. Hz.Ali’nin, Ebu’l Muhsin’le ilgilenerek onun Müslüman olmasını sağladığı rivayet edilir. Bir diğer rivayette: Ebu’l-Muhsin’in güzel bir hançeri varmış, Hançeri Güzel olarak tanınması da bu yüzden olduğudur. **K.8.**

Daha çok Perşembe ve Cuma günleri gidilen türbeye gelen ziyaretçiler, burada Kuran-ı Kerim okuyup, dua ettikten sonra dilek tutmaktadır. Dua edildikten sonra Hançer-i Güzel’in dilek sahibinin rüyasına girmesi beklenir. Hançer-i Güzel, dilek sahibinin rüyasına girerse o dileğin olacağına inanılır. **K.8.**

4.4.1.1.8. Sancı ziyareti

Sancı ziyareti Diyarbakır, Merkez Sur ilçesi, Hüsrev Paşa mahallesindedir. Sancı ziyaretinin kime ait olduğu bilinmemektedir. Ziyaret, içindeki mezarın uzunluğu ile dikkat çekmektedir. Mezarın uzunluğu 4.50 santimetredir. **K.9.**

Yöre halkının ifadesiyle Sancı Baba Diyarbakır’a Diyarbakır’ın fethi esnasında gelmiştir. Diyarbakır fethedilirken surların önünde Allah’ın rahmetine kavuşmuş ve şehit düştüğü yerde hemen mezarı yapılmıştır. Sancı Baba bir rivayete göre dönemin ilim irfan sahibi kişisidir. Yaşadığı dönemde ağrı ve sancı yapan yerler üzerine dualar okuyarak elini dolaştırdığında ağrıyan bölgede hiçbir sızı ve sancının kalmadığı söylenir. Yöre halkı, ziyaretin bulunduğu yerde, ziyaretten içeri girerken veya ziyaretin çevresini dolanırken vücudun ağrıyan uzuv ve yerlerinin farkında olmadan ziyaretin herhangi bir yerine çarpmasıyla ağrılarınin geçeceğine inanır. **K.9.**

Sancı ziyaretini çocuk sahibi olmak isteyenler, her türlü ağrısı ve sancısı olan kişiler ile en çok da hamile bayanlar ziyaret etmektedirler. Doğum zamanı yaklaşan hanımlar hem doğumun kolay geçmesi için hem de sancılarının hafiflemesi için ziyarette dua ederler. **K.9.**

4.4.1.1.9. Til-Alo türbesi

Til-Alo türbesi Diyarbakır, Merkez Sur ilçesi, Karaçalı köyünde bulunmaktadır. Diyarbakır'dan Silvan ilçesine doğru giderken yolun on ikinci kilometresinde sol tarafındadır. Til-Alo türbesi Karaçalı köyünün içerisindeki tepede bulunan mezarlığın içerisinde yer almaktadır. Til-Alo türbesi kare biçiminde olup duvarlar tuğladan yapılmış, sıvayla örtülmüştür. Til-Alo türbesi, adını bu türbede medfun olduğu düşünülen Ali ismindeki zattan almaktadır.

Ali zengin bir ağanın yanında çalışan iyi, dürüst ve temiz kalpli biriymiş. Ağanın yanında çobanlık yaparmış. Her gün sabah ağanın koyunlarını alıp otlatmaya götürür akşam da geri getirirmiş. Köye her dönüşünde oldukça yorgun bitkin düşünceli ve zaman zaman kendiyi konuşa konuşa dönermiş. Köylüler bu yüzden Ali'nin deli olduğunu düşünür ve ona köyün delisi derlermiş. **K.10.**

Köyün ağası bir zaman sonra hacca gitmiş. Ağa hacca giderken her şeyini Ali'ye emanet etmiş. Bir gün Ali, ağanın ineklerini ahırına bırakırken ağanın hanımının ekmek ve helva pişirdiğini görür. Hanımı ağam da helva ile sıcak ekmeği ne çok severdi, keşke burada olsaydı demiş. Bunun üzerine Ali, “Bunları bir kaba koyda ağama götüreyim” demiş. Hanımı, Ali'ye inanmaz ve Ali'nin ağasını çok sevdiği için söylediğini düşünür. Zaten o dönemde günümüzdeki gibi arabalar, otobüsler ve uçaklar yok, ulaşım at ve deve sırtında sağlanıyormuş. Hacca gidişler haftalar, aylar sürüyormuş. Ağanın hanımı, ekmek ve helvayı aç olduğundan belki de kendisine istiyordur diye düşünerek, Ali'ye ekmek ile bir kaba koyduğu helvayı verir. Ali bu emanetlerle ile gitmiş. Ağa hacda kafasını çevirdiğinde de Ali'yi görmüş. Ali elindeki kabı ve ekmeği ağasına uzatmış. Ağası kabı açtıktan sonra Ali'ye dönmüş ve onu görememiş. Ekmek hala sıcak, helva kabını açtığı anda da helvanın buharını yüzünde hissettiğinde bir anda şaşırılmış. Çünkü helva ve ekmek hanımının yaptığı gibidir ve hâla soğumamıştır. Hacdan dönen ağayı, köyün meydanında tüm köylüler karşılamış. Köylüler ağanın ellerini öpmeğe çalışırken ağa döner ve Ali'yi göstermiş. Eli öpülmesi gereken varsa odur demiş. Hacda yaşadığını anlatmış. Tüm köy halkı Ali'ye doğru koşmaya başlamış. Köylülerin ona doğru koştuğunu gören Ali de köydeki tepeye doğru koşmaya başlamış. Bir yandan da Allah'a dua etmiş. Allah'ım artık sırrım bilindi bu yüzden benim canımı şimdi ve burada al demiş. Ali koşarken bir anda kaybolmuş. Köylüler ne kadar arasalar da bulamamışlar. Tepenin

köye bakan çıkış tarafında koyunları güderken yanında bulundurduğu asayı bulmuşlar. Asayı buldukları yerde hemen bir türbe yapmışlar. **K.10.**

Til-Alo'nun hayvanlarla iletişim kurabildiği, hastalanan hayvanları iyileştirdiği söyleniyor. Köydeki insanlar veterineri öğrenene kadar, hastalanan hayvanlarının iyileşmesi için Til-Alo'nun mezarı üstündeki otlardan yedirerek düzelmesi için dua ediyorlarmış. **K.10.**

Til-Alo türbesini, özellikle halk arasında deli diye tabir edilen kişiler ve sinirsel bozukluğu olanlar ziyaret ettiriliyor. Bu ziyaretler için belli bir ziyaret günü olmamakla beraber haftanın her günü ziyaret edilmektedir. **K.10.**

4.4.1.1.10. Sarı Kız türbesi

Sarı Kız türbesi Diyarbakır Merkez Bağlar ilçesine bağlı Şehitlik mahallesindeki Şehitler mezarlığındadır. Şehitlik mezarlığının İlçe garajına bakan tarafının alt girişindedir. Duvarları tuğladan örülü dışı çimento sıvalıdır.

Sarı Kız doğuştan saçları sapsarı çok güzel bir kızmış. Daha doğumuyla beraber tüm köy halkının dilindeymiş. Sarı Kız büyüdüğün de köydeki iki düşman ağanın oğulları, Sarı Kız'a âşık olmuşlar. Bu durumun bilinmesiyle Sarı Kız yüzünden birbirleriyle kavga etmeye başlamışlar. Sarı Kız dünyevi aşktan ziyade ilahi aşk peşinde koşan dillere destan güzel bir kızmış. İlahi aşkı aradığı için, iki düşman ağanın oğullarının kendisine âşık olduğunu öğrenince onları istememiş. **K.11.**

Sarı Kız'ın Köyünde bir âlim, bir derviş varmış. Sarı Kız onun yanına gidermiş. Dervişten manevi dersler öğrenmiş, ondan kendisine Allah-u Teala'dan bahsetmesi ister ve onu dinlermiş. Köyün ağaları, çocuklarına Sarı Kız'ı istemişler. Sarı Kız bu isteklerini kabul etmemiş. Kendilerini kabul etmedikleri için ağalar sinirlenip Sarı Kız'a iftira atmaya başlamışlar. Sarı Kız'ın sürekli dervişin yanına gitmesini de aslında, onu sevdiği ve ona âşık olduğu için gittiğini bahane eden köyün ağaları, bu durumun köyün ahlakına ters düştüğünü savunarak Sarı Kız'a leke sürmeye başlamışlar. **K.11.**

Sarı Kız'ın kazları varmış her gün onları dağa götürürmüş. Bir bakıma çobanlık yaparmış, Sarı Kız. Sarı Kız, yine bir gün kazlarını dağa çıkartırken ağaların çocukları kızı yakalayıp dervişle birlikte ellerini bağlayıp ahıra kapatmışlar. Bir mucize olmuş ve dervişin elleri çözülmüş ve oradan kurtulmuşlar. Ağalar bakmış işin olacağı yok. Bu olayı çözmek için Sarı Kız'ın babasını sıkıştırılmaya başlamışlar.

Ağalar, her gün tüm köylüyü, bu köyün namusu elden gitti, kıtlık gelecek tüm bolluk ve bereket kaybolacak diye örgütlemeye başlamışlar. Sarı Kız'ın babası, köylülerin kızına kötü şeyler yapacağı korkusuyla kızını almış ve dağda bir mağaraya götürmüş ve Sarı Kız'dan orada kalmasını istemiş. Dağa çıkarken yorulan Sarı Kız, babasının gitmesiyle uykuya dalmış. Sarı Kız uyandığında bir de bakmış, mağaranın içi ev gibi her şey var. Orada yaşamaya başlamış. Namaz vakti geldiğinde abdest almak isteyen Sarı Kız bir de bakmış ki abdest alacak su yok. Üzülmeye başlamış. Tam bu zamanda Allah'ın hikmeti mağaranın aşağısındaki nehir yukarı mağaraya doğru yön değiştirerek akmaya başlamış. Bu su ile abdest alıp namaz kılmış, Sarı Kız. Derviş bir gün dağda dolaşırken Sarı Kız'ı görmüş. Derviş koşarak köye dönüp durumu Sarı Kız'ın babasına anlatmış. Mağarada su olmadığı için kızının çoktan ölmüş olduğunu düşünen Sarı Kız'ın babası, dervişin gördükleri anlatmasının ardından hazırlanmış. Sarı Kız'ın babası hemen kızını bıraktığı mağaraya doğru koşmaya başlamış. Mağarada kızını gören baba soluklandıktan sonra kızından bir bardak su istemiş. Suyu içtikten sonra bir de bakmış ki mağaranın altındaki nehir yukarı doğru ters akıyor. Orada kızının Allah'ın sevgili bir veli kulu olduğunu anlamış. **K.11.**

Sarı Kız'ın gitmesiyle köydeki bolluk ve bereket yerini kıtlık ve sefalet bırakmıştır. Bu durumun herkesin moralini bozduğu dönemlerden bir gün, Ağaların çocukları kahvede oturup Sarı Kız'ın güzelliğinden bahsederken dervişin, hâla Sarı Kız'ın yaşadığını ve bir mağarada kalmasını söylemesi üzerine; ağanın çocukları, bir birleriyle kavga etmeye başlamışlar. Bu kavga sırasında iki çocuğunda gözleri kör olmuş. **K.11.**

Bir zaman sonra köylülerden bazıları hacca gitmişler. Hacda Sarı Kız'ı görmüşler. Şaşırılmışlar, oysa Sarı Kız'ı birkaç kişi öldü diye bilirken birkaç köylü de mağarada olduğunu biliyorlarmış. Sarı Kız' hacda gören köylüler anlıyorlar ki Sarı Kız aslında Allah'ın sevgili bir kuluymuş. Köylüler hacdan döner dönmez Sarı Kız'ın babasının yanına giderek, onları Sarı Kız'ın yanına götürmesini istemişler. Köylüler ters akan nehri ve Sarı Kız'ı karşılarında gördüklerin de ne büyük bir hata yaptıklarının farkına varmışlar. Köylüler Sarı Kız'dan kendilerini affetmelerini ve köylerine geri dönmesini istemişler. Sarı Kız köye döner ders alamaya dervişin yanına gittiği bir gün orada vefat etmiş. **K.11.**

Sarı Kız'ın türbesini özellikle Perşembe öğleden sonraları ve Cuma günleri ziyaret edilmektedir. Türbeye gelen ziyaretçiler özellikle geçim sıkıntılarına çare ve evlerinde bolluk ve bereket ihsan olması için gelip, bu türbede Sarı Kız'ın yüzü suyu

hürmetine dua ederler. Birçok ziyaretçi de borçlarından ve sıkıntılarından kurtulmak için bu türbeye gelir. **K.12.**

4.4.1.1.11. Bave Kal ziyareti

Bave Kal ziyareti Diyarbakır, Merkez Sur, ilçesi Merkez Bankası'nın sokağındadır. Bave: baba, Kal: İhtiyar anlamındadır. Bave kal Türkçe olarak pir manasına gelir. Ziyaretin girişinin üzerindeki levhada verilen bilgi:

“Peygamber efendimiz Hz.Muhammed S.A.V torunu olan Hz.Hüseyin R.A’nu oğlu soyundan gelen Es Seyyid Eş Şeyh Hüseyin Haşimi El- Hüseyin Bavi Kal, 637 Hicri-Miladi 1240 yılında Irak’ta Kerbala şehrinde doğmuştur. Babası Es Seyyid Abdullah El Akbar’dır.668 Hicri –Miladi 1270 yılında IRAK’ın çeşitli dini medreselerinde yüksek İslam tahsilini tamamladıktan sonra Irak’ın Meşhed şehrinde İmam Ali El-Rida’nın dergâhında bulundu. 669 Hicri-Miladi 1271 yılında Diyarbakır’a geldi. Es Seyyid Eş Şeyh Hüseyini Haşimi El-Hüseyini Bavikal; geniş ilim ve takva sahibi olan büyük bir âlim, büyük bir murşididi.Bavi Kal, Kadir-î ve Rıfâî tarikatlarından halifelik almıştır. Kendisi 35 yaşında ilim ve irşad meclisinde iken yanına dini inançları zayıf olan zayıflıklarını gidermek isteyen Ehli Beyt’e inanmak isteyen bir grup kişiler gelecek kendisinden keramet göstermesini istemişlerdir. Bunun üzerine Es Seyyid Eş Şeyh Hüseyin Haşimi El Hüseyini mübarek elini yüzüne götürerek siyah sakalına elini sürmüş ve o anda sakalı bembeyaz olmuştur. Bu olay üzerine bulunduğu yerdeki yöre halkının şivesi ile kendisine “Bavi Kal” denilmiştir. Bavi: Baba, Kal: Beyaz anlamındadır.Yaşanan bu hadiseden sonra Haşimi künyesi ile birlikte Bavi Kal lakabı ile anılmıştır.Es Seyyid Eş Şeyh Hüseyin Haşimi El Hüseyini Bavi Kal, Hicri 727-1330 miladi yılında Diyarbakır’da vefat etmiştir.”

Ziyarete gelenler Bave Kal hazretlerinin yüzü suyu hürmetine Allah-u Teala’dan kendilerine hayırlı bir yaşam ve bunu sağlayacak dini ilim nasib etmelerini istiyorlar. Özellikle ilim sahibi olmak isteyenler ziyaret geliyor. Bu ziyaretler için belli bir ziyaret günü olmamakla beraber haftanın her günü ziyaret edilmektedir. **K.12.**

4.4.1.1.12. Şeyh Güzel türbesi

Şeyh Güzel’in türbesi Diyarbakır, Merkez Sur ilçesi, Karpuzlu mahallesinde bulunmaktadır.

Şeyh Güzel Diyarbakır merkezde doğup, Diyarbakır’da hayatını geçirmiştir. Kimlikte geçen resmi ismi Güzel Barslan’dır. Bir diğer ismi, resmi olmasa da halk arasında Sinan olarak bilinmektedir. Şeyh Güzel Milad-Rumi 1319 yılında doğmuştur. Şeyh Güzel geçimini manav dükkânından sağlıyormuş. Fakat manav

dükkânını günümüzdeki gibi para kazanmak amaçlı işletmiyormuş. Manav dükkânında yanına gelen insanlar, Şeyh Güzel'den aldıkları bir kilo patates, domates vb. gibi erzaklardan aldığında gönlünden ne geçerse o kadar para bırakırlarmış. Seyyid Şeyh Güzel, Hz.Muhammed S.A.V. ve Hz.Abdulkadir Geylani'nin soyundan gelmektedir. Şeyh Güzelin okuma yazması yokmuş. Hatta Kuran-Kerim'i okumasını bilmezmiş. Vakıf olduğu için ilahi kısmı şifaya sebebiyet soydan geldiğidir. Şeyh Güzel 1981 yılında vefat etmiştir. Vasiyeti üzerine Diyarbakır'dan Çınar ilçesine giderken yol üzerinde bulunan Seyfûlmülük'e defnedilmiştir. **K.13.**

Şeyh Güzel, yöre insanı tarafından yılanların şeyhi olarak isimlendirilmiş. Şeyh Güzel yılan beslemeyi çok severdi. Beslediği yılanlar arasında zehirli ve zehirsiz birçok yılan türünden olmasına rağmen, yılanlar Şeyh Güzel'e zarar vermezdi. Öyle ki; yılanlar onun elinden hiç düşmezdi. Her zaman yılanlar elindeydi. Elinde yılanlarla birçok fotoğrafı mevcuttur. **K.13.**

Şeyh Güzel'e zamanında neden yılan besliyorsun diye soranlara,"Çöl yılanları elinin kamçısıdır" diyormuş. Şeyh Güzel ile ilgili en büyük anlatımlar yaptığı efsunlamalardan ibarettir. Eski yapılar taş, ahşap ve topraktan inşa edilirmiş. Hava sıcaklığı ortalamadan daha yüksek seyretmesi, o dönem için bağ, bahçe ve tarlada çalışanların çok olması yılan, akrep vb. hayvanlar tarafından ısırılan insan sayısını fazlalaştırmıştı. Bu hayvanlar tarafından ısırılıp yanına gelen insanlara, Şeyh Güzel, ısırılan yeri efsunlayıp kişinin rahatlamasını ve iyileşmesini sağlıyordu. Bunun yanı sıra Şeyh Güzel'in efsunladığı şekerlerden yiyen kişilere yılan, akrep vb. hayvanlar ısırılmazdı. Evlerinde yılan ve akrep görenler hemen Şeyh Güzel'in yanına gelirdi. Şeyh Güzel o evlere gider yılan ve akrepleri çağırır ve onları tutardı. Tuttuklarını dükkânına getirir ve orada beslerdi. **K.13.**

Şeyh Güzel yanına gelmeden önce doktora giden hastaların, -onlardan haberi olmamasına rağmen- doktora gittiklerini bilirdi. Onlara doktor hastalığınız için ne yaptı diye sorardı. Benim bir oğlum oldu. Oğlumun ismini koymak için babamın yanına götürmek istiyordum. Babam hangi ismi isterse onun koymasını istedim. Aslında aklımda oğlumun isminin Süleyman olmasını istiyordum ama bunu kimseye bahsetmedim. Bir süre sonra Babamın yanına gitti. Kendisi bana döndü. "Hayırdır neden geldiniz ki" dedi. Zaten senin oğlunun ismi "Süleyman'dır" dedi. Süleyman ismini kimseye paylaşmamış olmam nedeniyle bir kez daha babamı hayretle süzdüm." **K.13.**

“Eşimle evlenmeden önce küçük bir kız çocuğuyken gözünün siyah kısmında bir beyaz leke oluştu.Doktora gittim.Yaklaşık on beş gün süren bu gidiş ve gelişin ardı sıra net çözüm olmadı.İsminin kulaktan kulağa yayıldığı Şeyh Güzelin yanına gitmeye karar verdim.Şeyh Güzel’in yanına gittim.Şeyh Güzel beni görünce bir iki dakika hülyalara daldı.

-Keşke daha önce gelseydiniz gerçi ilerleyen zamanlarda çok zaman birlikte olacağız, dedi. Bu sözü kendisinin gelini oluncaya kadar anlayamamıştım. Ardından gözümü efsunladı. İki gün sonra gözümdeki lekenin yavaş yavaş geçmeye başladığını fark ettim.” **K.13.**

Ziyaretçiler türbeye, genellikle Perşembe günü ikindi namazında sonra dilek tutma ve şifa amaçlı gelirler. Evlenmek, çocuk sahibi olmak veya işe girmek isteyen ziyaretçiler türbenin içerisi namaz kılıp, dua ederler. **K.13.**

4.4.1.1.13. Sarı Saltûk türbesi

“Sarı Saltûk türbesi Diyarbakır Merkez Sur ilçesi Urfa Kapı yolu üzerindedir. Türbe tek katlı sekizgen planlı yapıdadır. Kesme taştan pramidal bir şekilde örülmüştür. Diyarbakır’ın fethinden önce inşa edildiği ileri sürülen türbede, sanduka şeklinde bir mezar ve bir kenara konulmuş sarık şeklinde iki mezar taşı bulunmaktadır. Bu türbede medfun kişinin kimliği hakkında elimizde kesin bir delil bulunmamaktadır. Fakat Sarı Sâdik lakabıyla meşhûr Gülşeniyye Tarikatın mensup Şeyh Sâdik Ali Efendi’nin (ö.961/1553) medfûn olduğu tahmin edilmektedir. Türbenin halk inanışlarında önemli bir yeri vardır. Cuma akşamları (perşembeyi cumaya bağlayan akşam) türbeyi yalın ayakla ziyaret eden kadınlar can u gönülden bir dilekte bulunurlarsa bu dileklerinin yerine geleceğine inanmaktadırlar. Sıkıntıya düşen bir kimse Sarı Saltuk’un adını üç defa anarak yardım isterse, hemen imdada yetişeceğine inanılır. Birinden kötülük gören kişinin türbeye gelerek kendisine kötülük yapana kılıç çalması için duada bulunduğu da oluyormuş. Hastası olan, kocası işsiz olan, evlenmemiş kızı bulunan kadınlar türbeye gelip dertlerine deva bulmağa çalışırlar, türbeye mum dikerler. Sarı Sadık Camii imamı, kadınların türbeye mum dikmesinin dinimizce uygun bir iş olmadığını söylüyor, ancak buna mani olamadıklarını belirtiyor. Sarı Saltuk’u rüyasında görenler gelip adakta bulunurlarmış. Dilekleri gerçekleştiği takdirde türbede horoz, koyun, keçi gibi hayvanları adak olarak keserlermiş. Çevredeki cami ve binaların duvarlarını sarmaşıkların sarmasına, hatta tamamen kaplamasına rağmen Sarı Saltuk türbesini yıllardır hiçbir sarmaşığın sarmaması da Sarı Saltuk’un manevî gücüne bağlanmaktadır.”

(<http://turkoloji.cu.edu.tr/CAGDAS%20TURK%20LEHCELERI/6.php>)

4.4.1.1.14. Rufai Şeyhlerinden Ahmet Rasim Karslıoğlu türbesi

Rufai şeyhlerinden Ahmet Rasim Karslıoğlu türbesi Diyarbakır, Merkez Yenişehir ilçesindeki Tarım İl Müdürlüğü'nün bahçesinde bulunmaktadır. Bu kabirde yatan zat Rufai (Rifâiyye) tarikatının önde gelen şeyhlerindendir. Kabrinin hemen yanında kendisinin isim ve doğum bilgileri vardır.

Doğum tarihî 1873 iken, ölüm tarihî 1928'dir. Hayatını ilim, irfan sahibi olarak geçirmesi, ününü dilden dile yaymıştır. Yaşamı boyunca insanların imrendiği bir yaşam sürmüş olması nedeniyle çok fazla saygı duyulan ve sevilen biriymiş. Ahmet Rasim Karslıoğlu'nun vefatından sonra kabrinde gerçekleşmiş olay yöre halkı tarafından iyi bilinir. **K.14.**

Ölümünden beri kabrinin yeri değiştirilmemiş ve hep aynı yerdeymiş. Bir gün yol yapım ve genişletme için belediye ekipleri ve araçları gelmiş. Bugünkü yolun başından Şeyh Ahmet Rasim'in kabrine yaklaştıklarında bir sonraki gün devam etmek üzere ara vermişler. Kepçe operatörü ve bazı çalışanlar akşam rüyalarında Şeyh Ahmet Rasim'i görmüşler. Şeyh onlara Allah çalışanları sever demiş, sonrasında beni yerimde rahatsız etmeyin demiş. Ertesi gün çalışmaya başlayan kepçe Şeyh Ahmet Rasim'in kabrine yaklaştığında, kepçenin dişleri kırılınca yol güzergâhını değiştirmişler. **K.14.**

4.4.1.1.15. Şeyh Muhammed Hevas ve Oğlu Şeyh Ali Hevas

Şeyh Muhammed Hevas ve oğlu Şeyh Ali Hevas'ın türbeleri Diyarbakır, Merkez Yenişehir ilçesinde bulunan Tarım İl Müdürlüğü'nün karşısında bulunmaktadır. Kabirlerinin hemen yanında medfunların isimlerinin yazılı olduğu tabela vardır. Kabirlerin üstünde ve çevresinde hiçbir yapı yoktur. Mezar taşının bile olmaması medfun hakkında bilgiye ulaşmamızı zorlaştırmış olsa da yapılan uzun araştırmalar sonucunda medfunun kim olduğu anlaşılmıştır. İsmine öğrenilmesine karşın kendisiyle alakalı net resmi bilgi bulunamamıştır.

Şeyh Muhammed Hevas ve Oğlu Şeyh Ali Hevas'ın dönemin ileri gelen şeyhlerinden olduğu rivayet edilmekle beraber soylarının Hz. Ebu Bekir'e kadar dayandığı ifade edilir. Bu türbedeki medfunların kabirlerinin hemen arkası eskiden boş bir araziymiş. Her zaman sarhoş şekilde dolaşan biri yine bir akşam içki içmek için otoparkın arka kısmına gelmiş. İçkinin verdiği sarhoşlukla beraber bağırıp çağırmaya başlamış. Bunun üzerine gece geç saatlerde medfunlardan biri bu kişinin gözüne görünmüş. Ona buraya bir daha asla bağırarak için gelmemesini söylemiş.

Bir diğerk gelişinin bizim kabrimiz başında Allah-u Teala' ya onu affetmesi için dua etmek olması için tembihte bulunmuş. Bunun üzerine o kişi tövbe ederek bir dönem kabirleri her Cuma ziyaret etmiş. Daha sonra kimse o kişiyi bir daha görmemiş. Bu rivayet üzerine özellikle kocasının kendisine kötü davrandığı kadınlar bu türbeyi ziyaret etmektedirler. Bunun yanı sıra alkol bağımlısı kocalarının içkiyi bırakması için de kadınlar bu ziyarete gelip dua etmektedirler. **K.15.**

Bir diğerk rivayete göre de; sarhoş halinden artık eşini tanıyamaz bir duruma gelen kocanın eşi bu türbede dua etmiş. Duasından hemen sonra eşi evde her alkol aldığıında ağlamaya başlarmış. Kısa bir süre sonra alkole tövbe eden kişiye, eşinin neden ağlıyordun diye sorusuna o kişi:“Alkol almaya ne zaman başlasam kendimi ateşler içerisindeyken birinin beni kurtarmak için elini uzatmasını görüyordum” demiş. Şeyh Muhammed Hevas ve Oğlu Şeyh Ali Hevas'ın türbeleri Perşembe akşamları ve Cuma günleri ziyaret edilmekte. **K.15.**

4.4.1.1.16. Kamışlı Baba ziyareti

Kamışlı Baba ziyareti Merkez Sur ilçesi Abdaldede Mahallesi'nde bulunmaktadır. Kamışlı Baba ismindeki ziyaret, Abdaldede türbesi olarak da bilinmektedir. Medfunun kabrinin çevresi yeşil boyalı duvarlarla çevrili, duvarların üstü açıktır. Kabirde her dönem kendiliğinden yeşeren kamış bitkisi vardır. Bu nedenle ziyaret Kamışlı Baba olarak bilinmektedir.

Sulu ortamlarda yetişen kamış bitkisinin, etrafı tamamen kapalı olan, hiç su verilemeyen ziyarette hep yeşil olup gür bir şekilde büyümesi yöre halkı tarafından son derece önem arz eder. Bu durumu ziyaretçiler türbenin hikmeti olarak yorumluyorlar. Türbeye gelenler, burada Kuran-ı Kerim okuyarak Mevlid-i Şerif okutuyorlar. Kendileri ve sevdikleri için dua edenlerin yanı sıra özellikle bu ziyaretin romatizmal hastalıklara iyi geldiğini düşünenler burayı ziyaret etmektedirler. Uzak yerlere gidenler ve gidenlerin sevdikleri, gidecekleri yerlere sağ salim gidip gelmeleri için de dua etmektedirler. **K.16.**

Bir rivayete göre romatizma ağrıları yüzünden ayakları tutmayan birisi bu ziyarete gelip hastalığının düzelmesi için dua etmiştir. Bu dua üzerine Kamışlı Baba bu kişinin rüyasına girerek ağrıyan yerlerinin sıvazlamış. Bu rüyanın akabinde bu kişinin hastalığı iyileşme sürecine girmiş. Biz bu ziyaret ile ilgili Alan Araştırması yaparken bu ziyaretçiyle denk geldik. Kendisi bu iyileşmeyle beraber ay da bir bu

ziyarete Kuran-ı Kerim okuduğunu ve burada yemek, bisküvi, lokum, çikolata, meyve suyu, okunmuş şeker dağıttığını söylüyor. **K.17.**

Şifa amaçlı gelinen Kamışlı Baba ziyareti özellikle Cuma günleri öğle vakitlerinde ziyaret edilmektedir. **K.16.**

4.4.1.1.17. İmam Âkıl (Ukayl) türbesi

İmam Âkıl türbesi Diyarbakır, Merkez Sur ilçesi, Adaklı (İmam Âkıl) köyündedir. Medfunun kabri, Diyarbakır merkez yaklaşık 12-13 kilometre uzaklıkta yine kendi isimli küçük bir tepecikte etrafı taşla örülü mescit içerisindedir.

Bir kısım yöre halkı tarafından türbede Hz.Ali'nin kardeşi Hz.Ukayl olduğu söylenmektedir. Bir diğer söyleme göre de Hz.Ali'nin kardeşi türbe civarında medfun olduğu için, bu türbede Hz.Ali'nin neslinden birinin medfun olabileceği düşünülmektedir. İmam Akıl'ın yöre halkından kimilerinin rüyasına girerek onlara, “dürüst olmalarını, hırsızlık yapmamalarını ve rızklarını alın teriyle çalışarak kazanmalarını” tembihlediği rivayet edilmektedir. **K.18.**

Her yıl İlkbahar'la birlikte başlayan türbe ziyaretleri, özellikle Perşembe günleri yoğunlaşmaktadır. Türbeye dilek tutmak niyetiyle gelirse de özellikle akıl hastaları da şifa amaçlı götürülmektedir. Aynı uygulamaya üç Perşembe üst üste devam edilmesi halinde hastaların iyileşeceğine inanılır. Bu uygulama Akıl hastalarının türbe de bir gece yatırılması veya tavaf ettirilmesinden ibarettir. **K.18.**

4.4.1.1.18. Hindi Baba ziyareti

Hindi Baba ziyareti Diyarbakır Merkez Sur ilçesinde, Merkez postane karşısı Çift Kapı ve Tek Kapı surlarının önündedir. Üzeri açık olan medfunun kabrinin etrafı demir parmaklıklar ile çevrilidir. Medfunun kabrinin üstünde sadece yeşil bir örtü vardır.

“Tasavvufta “baba” şeyh manasında kullanılmaktadır. Hindi Baba'ya, Arapça “Hindi” lakabı, Hindistanlı/Hintli olduğu için verildiği konusunda rivayetler bulunmaktadır. Bu konudaki başka bir rivayette ise “Hindi” lakabı onun, Akkoyunlu devletinin en kuvvetli aşireti olan “Hind”e mensup ve o aşiretin reisi olmasından kaynaklanmaktadır. Hindi Baba'nın, 16. yüzyılın başlarında yaşadığı tahmin edilmekte ise de hayatı hakkında ayrıntılı bilgi edinilememiştir.” (Dini Değerleri İle Diyarbakır, Diyarbakır, 2009, s. 200-201))

Hindi Baba geçimini ayakkabı tamiri yaparak, sağlarmış. Rivayete göre hamile olan kadının biri ayakkabısını tamir ettirmek üzere Hindi Baba'nın yanına

gitmiş. Ayakkabısı tamir edilirken bir meyveyi canı istemiş, kadının. Kadının yüzündeki ifadesinin değiştiğini gören Hindi Baba, “Hayırdır kızım ne oldu, diye sormuş”. Kadın “Canının bir meyve çektiğini söylemiş. Bunun üzerine Hindi Baba “Hangi meyve” diye sormuş, kadın ona söylemiş. Mevsimi olmamasına ve civarda bu meyvenin bulunmamasına rağmen, Hindi Baba elini tezgâhın arkasına uzatarak istediği meyveyi alıp ona uzatmış. **K.19.**

Bir diğer rivayete göre de: Kadının biri, oğluna kız beğenmek için dolaşırken, bir kız göstermişler. Kızı çok övmelerine rağmen kadın, kızı istememiş. Kızın akrabası aracılığıyla, kızı gören çocuk, kıza tutulmuş. Eve gidip annesine, “Ben bu kızı istiyorum” demiş. Annesinin karşı çıkmasına rağmen üstelemiş. Annesine, “Öncesi de yok, sonrası da yok, başkası da yok” demiş. Bunun üzerine annesi oğlunun bu kızı bırakması, bir diğer anlatışa göre de, “Hayırlısıysa olsun; hayırlı değilse olmasın” diye dua etmeye Hindi Baba türbesine gitmiş. Kadın rüyasında Hindi Baba’yı görmüş. Hindi Baba kadını evinden alarak, kendi türbesine götürmüş. Kadın türbenin üzerindeki bebeği istemediği kızın aldığını görmüş. Kız bebeği göstererek buyurun torununuz demiş. Bunun üzerine sabah uyandığında kadın rüyanın etkisiyle kızı istemiş. Bu evlilik mutlu bir şekilde devam etmiş. **K.20.**

Hindi Baba ziyaretine gelenler, kader ve kısmetlerinin açılması ve çocuk sahibi olamayan aileler ve çocuk sahibi olabilmek için dua ederler. Hindi Baba ziyaretinin belli bir ziyaret günü olmamakla beraber hemen hemen her gün ziyaret edilmektedir. **K.20.**

4.4.1.1.19. Arap Şeyh türbesi

“Arap Şeyh türbesi, Diyarbakır Merkez Sur ilçesi, Hasırlı Mahallesi’nde bulunan Arap Şeyh Camisi’nin avlusundadır. Medfunla ve hayatı ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Arap Şeyh türbesinin cami ile bağlantısı tespit edilememiştir. Bu cami yapılırken belki de burada “Arap Şeyh” adında bir zat medfundu. Kara Mustafa Paşa camiyi yaptırırken hem camiye onun adını vermiş hem de türbeyi yaptırmış olmalıdır. Etrafına beton bir saçak yaptırılarak bir süre şadırvan olarak kullanılan türbe, yakın zamanda Vakıflar Bölge Müdürlüğüne orijinal haline kavuşturulmuştur. Türbe her haliyle açık türbelerin bir örneğidir. Tamamen taştan yapılmış olan türbenin tek değişik yanı, kemerlerin hemen üzerinde başlayan beyaz taşlardan yapılmış şerittir.” (Dini Değerleri İle Diyarbakır, Diyarbakır, 2009, s. 186-187)

Anlatılana göre Arap Şeyh insanların sıkıntılarını gidermek için onlara okuyup onları üflüyormuş. Okuyup üfledikleri kimseler savaşa gittiklerinde sağ salim evlerine geri dönüyormuş. Savaşa gidenlerin yanlarından vızır vızır kurşunlar

geçmesine ve yanındakilerin şehit olmasına rağmen onlar yara bile almadan evlerine dönüyorlarmış. Hastalananlar onun yanına iyileşmek için gelirmiş. **K.5.**

Bir diğer rivayete göre de sıkıntısı olan (ki bu olay en az üç kişi tarafından yaşanılmış) kişi bu durumun hayırlı bir kapı olması için türbeye gelirmiş. Türbede Arap Şeyh'in yüzü suyu hürmetine sıkıntısından kurtulmak için Allah-ı Teala'ya dua etmiş. Rüyasında Arap Şeyhi gören bu kişi, şeyhin kendisine üç pencere açtığını görmüş. Şeyh üç pencerenin de onun için hayırlı olacağını söylemiş ve hangisinden girmek istersen ondan gir demiş. Anlatılan diğer iki rivayette de sıkıntılarında kurtulanların rüyalarında üç pencere gördüğü söylenir. **K.5.**

Türbenin belli bir ziyaret zamanı olmadığından hemen her gün ziyaret edilir. **K.5.**

4.4.1.1.20. Hamza Baba ziyareti

Hamza Baba ziyareti Diyarbakır Merkez Kayapınar ilçesi Uyanık Mahalle'sinde bir tepede bulunmaktadır. Şehir merkezine yaklaşık 25-26 kilometre uzaklıkta bulunan ziyaret kesme taşlardan kare biçimde örülmüştür. Türbede Hamza Baba ismiyle Nişaburlu Eba Hamza El Horasani medfundur.

Hamza Baba ziyaretiyle ilgili anlatı şöyledir. Hamza Baba, ziyareti etrafındaki köyden bir kadının rüyasına girmiş. Rüyasında, kadına "Benim mezarımın üzerinde hayvanlar gezinip otluyorlar bu da beni çok rahatsız ediyor, yarın tepeye çık ve mezarımın etrafını duvarla çevir" demiş. Kadın da Hamza Baba'ya, "Peki efendim ben sizin mezarınızı nasıl bulabilirim, bana yerini söyleyin" demiş. Bunu üzerine Hamza Baba kadına, "Yarın çabanla ve sürüyle beraber git, öğle vakti olduğunda beyaz, temiz ve büyük olan koç yere çökecek işte orası benim mezarımdır" der. Kadın sabah uyandığı da sürüyle beraber gider. Öğle vakti olduğunda rüyasında söylenen koç yere çöker. Bunun üzerine kadın ziyareti yaptırmak için ertesi gün ustayla birlikte koçun çöktüğü yere gelir. Ustaya durumu anlatır ve ziyaretin etrafını çevirmesini ister. Romatizma ağrısı olan usta türbeyi yapar ve kadına teşekkür eder. Teşekkür karşısında şaşırarak kadın ustaya "Neden bana teşekkür etiniz" diye sorar. Usta, kadına "Ben bu romatizmalarımdan dolayı çok acılar çektim ama bu türbeyi yaptığımdan beri ağrılarım kesildi, önce Hamza Baba'dan sonra da senden Allah razı olsun" demiş. **K.15.**

Hamza Baba ziyaretinin, belli bir ziyaret günü olmamakla beraber, genellikle Perşembe ve Cuma günleri ziyaret edilir. Sıkıntılarında, borçlarından,

içindeki vesveselerinden ve romatizmal hastalıklardan kurtulmak için ziyaret edilir. Romatizmal hastalıklar dan kurtulmak için bir rivayet göre üç, bir rivayete göre de yedi kez ziyaret edilmeli ve hastalıktan kurtulunca da bir koç kesilmelidir. **K.15.**

4.4.1.1.21. Seyfölmölük(u)k türbesi

Seyfölmölük türbesi Diyarbakır Merkez Sur ilçesi Karpuzlu (Hacı İs) Mahalle'sinin kabristanındadır. Şehir merkezine yaklaşık 11-12 kilometre uzaklıktaki türbe Kesme taşlardan örölüp kare biçimindedir. Seyfölmölük'ün hayatı hakkında kesin bilgi bulunmasa da yöre halkı tarafından babasının Mir Muhammed Mir Mahmud'un oğlu olduğu bilinmektedir.

Türbe ile ilgili şunlar anlatılmaktadır: Bağdat'ta yaşayan Seyfölmölük, ağır bir hastalığa yakalanır. Rüyasında Hz.Peygamber'i görür. Hz.Peygamber, Seyfölmölük'e şifasının "Dicle Nehrin'de olduğunu" söyler. Bunun üzerine Dicle Nehri boyunca gezen ve derdine dermen arayan Seyfölmölük, Hacı İs köyüne gelince vefat ettiği rivayet edilir. **K.13.**

Seyfölmölük de türbesinin bulunduğu köyü, Ermeni bir ağaya satmış. Köyü alan yeni ağa, Seyfölmölük türbesinin de içinde bulunduğu tüm tarlaların sürölmesini emretmiş. Tüm tarlaları süren işçiler, gönölsüz olarak Seyfölmölük türbesinin de içinde bulunduğu tarlayı sürmeye başlamışlar. Türbeye yaklaştıkları esnada Pulluk parçalanmış ve bir daha iş görmez hale gelmiştir. **K.13.**

Türbe'nin etrafı süröldükten sonra, türbeye yakın yerde çıkan taşı, oradan geçen bir Ermeni almış. Bu taşı evine götürmüş. Akşam uyuduğunda Seyfölmölük rüyasına girerek o taşı yerine koymasını yoksa iki gözünü çıkaracağını söylemiş. Sabah uyandığında adam o taşı tekrar yerine koymuş. **K.13.**

Seyfölmölük türbesi Perşembe günleri ziyaret edilmektedir. Daha çok dilek tutma amaçlı gidilen türbede, Seyfölmölük'ün kabri başında Kuran-ı Kerim okuyup dua eden ziyaretçiler, dilekte bulunduktan sonra türbeden ayrılırlar. **K.13.**

4.4.1.1.22. Kırklar ziyareti

Kırklar ziyareti, Diyarbakır Merkez Sur ilçesinde bulunan Kırklar Dağı'nın arka tarafındadır. Kırklar ziyaretinin yakınlarında bir köyde Müslöman (Süryani) olmayan bir aile yaşarmış. Bu ailenin çocukları olmuyormuş. Bu duruma üzülen aile her yolu denemişler. Zaman geçtikçe daha da üzölmüşler. Bu ailenin üzöldüğünü fark eden Müslöman komşuları ne olduğunu sormuş. Çocuklarının olmadığını

anlatan aileye, Müslüman komşuları: “Kırklar ziyaretine gitmelerini orada dua etmelerini ve dualarının kabul olacağını” söylemiş. Ziyarete gidip dua edip ve adak adayan ailenin bir zaman sonra, kız çocukları olmuş. Bunun üzerine aile adaklarını yerine getirdikten sonra bile her yıl düzenli olarak kurban kesmeye devam etmişler.

K.21.

Kız büyümüş ve dillere destan bir güzelliğe sahip olmuş. Müslüman ailenin çocuğu da büyümüş ve çok yakışıklı bir erkek olmuş. Birbirlerini gören iki genç birbirlerine âşık olmuşlar. Birbirlerini çok sevmişler. Her yıl yaptıkları gibi adak zamanı geldiğinde aile Kırklar ziyaretine gidip kurban kesecekleri zaman, kızın annesi hastalanmış ve kızıyla ziyarete gidememiş. Annesi kızını, hizmetçileriyle beraber kurban kesmek için göndermiş. Kız ve hizmetçiler ziyarete giderken, komşularının oğlu da onları takip etmiş. Hizmetçiler kurbanı keserken, kız bir yolunu bulup hizmetçilerden habersiz, sevdiğiyle buluşmuş. Bu aldatmacalı buluşmayı ziyaret başışlamamış ve kız eve dönerken Dicle nehrine düşmüş ve boğulmuş. Bunu gören âşık ta delirmiş. **K.21.**

Kırklar ziyaretine, çocukları olmayanlar gelerek dilek tutup dua ederler. Ziyarete hemen her gün gidilir. **K.21.**

4.4.1.1.23. Nebî Yûnus (a.s.) makamı

“Yûnus (a.s), Kur’ân-ı Kerîm’de ismi geçen peygamberlerden biridir. Kur’ân-ı Kerîm’de Hz. Yûnus (a.s)’ın ismi dört yerde açıkça zikredilmiş; iki yerde ise onu yutan balık münasebetiyle, “balık sahibi” anlamlarına gelen “Zü’nûn” ve sahibu’l-hût kelimeleri ile anılmıştır. Hz.Yûnus (a.s)’ın makamı (bir süre kaldığı yer), Diyarbakır merkezde Fis Kaya’sı mevkiinde Şehir surlarının altında bulunan Fis mağaralarıdır. Bu konuda Evliyâ Çelebi, Seyahatnâme’sinde, Eski Musul’da oturan Hz.Yûnus (a.s)’ın, o bölgenin halkını Hâk Dine çağırıldığını, tek bir kimsenin bile imana gelmemesine üzülp Musul halkına beddua edince eski Musul’un harap olduğunu, daha sonra Âmid’e geldiğini ve halkın tamamının mucize istemeden Müslüman olmamasına çok sevinip “İliniz, bayındır, halkınız devamlı sevinçli ve neşeli, bütün çoluk çocuğunuz uzun ömürlü, soylu ve doğru yolda olsun” diye hayır dua ettiğini ve Fis Kaya’sı denilen yerde bulunan mağarada yedi yıl ikamet ettiğini nakletmektedir. Yine Evliyâ Çelebi’nin aktardığına göre, o zamanda, Amalak kızlarından olan Melike, Yûnus (a.s) Peygambere iman ederek Müslüman olmuş ve Hz.Yûnus (a.s)’ın öğretimiyle şehri, şimdiki İç Kale’yi set kara taştan Fis Kayası’nda inşa etmiştir. Bu bilgiler de Yûnus (a.s) ile Diyarbakır’ın birlikteliğini pekiştirmektedir.” (Dini Değerleri İle Diyarbakır, Diyarbakır, 2009, s. 39-40)

4.4.1.2. Diyarbakır Ergani ilçesi menkıbe ve efsanesi olan adak ve ziyaret yerleri

4.4.1.2.1. Yakacık (Kötekhan-Koteghan) Köyü türbesi

Kötekhan türbesi, Ergani Yakacık köyündedir. Bu türbede Seyyid şeyhlerinden Şeyh Zülfü medfundur. Türbenin içerisinde Şeyh Zülfü'nün kabrinden başka; Şeyh Zülfü'nün oğlu Seyyid Muhammed, Seyyid Muhammed Musa, Seyyid Zekeriya, Seyyid Ahmet, Seyyid Abbas Aslan'a ait mezarları bulunmaktadır. Şeyh Zülfü'nin ayağının aksaması nedeniyle ona kotek (topal) lakabı takılmıştır. Bu durumdan dolayı türbenin ismi Kötekhan'dır. **K.22.**

Tam olarak zamanı bilinmemekle beraber, çok eskilerde şu an Hz.Kötekhan olarak bilinen Seyyid Zülfü için yakalama ve vurulma emri çıkarılmış. Bir dönem sonra köye gelen askerler Seyyid Zülfü'yü dergâhında yakalamış. Komutanın emri üzerine ertesi gün vurulacağı köye duyurulmuş. Ertesi gün kurşuna dizilecek olan Seyyid, sabaha kadar dergâhında dua etmek için komutandan izin istemiş. Dergahın etrafının sarılmasını emreden komutan, ona ertesi güne kadar izin vermiş. Seyyid Zülfü sabah oluncaya kadar dua etmiş. Sabah olunca onu vurmak için götürmüşler. Fakat sıkılan kurşunlar isabet almayıp yön değiştiriyor, bir rivayete göre de kurşunlar isabet olsa da Seyyid'in vücuduna deyiş yere düşmüşler. Bunu fark eden komutan dur emri vermesinin ardından, ayaklarından dizine kadar olan kısmı taş kesilmiş. Bu esnada vur emrini veren komutan, Seyyid'e dönerek kendisinin emir kulu olduğunu söylemiş. Bu durumu düzeltmesi için Allaha dua etmesini Seyyid'den istemiş. Seyyid, komutanın bu sözlerinden dolayı üzülür ve ikisi beraber dua etmeye başlamışlar. Dua ettikten sonra komutanın ayakları düzelmiş. **K.22.**

Komutan, Seyyid'e kendisini vurmaktan başka çaresi olmadığını anlatmış. Seyyid'in izniyle tekrar ateş etmişler. Seyyid Zülfü elini açıp dua ettikten sonra kurşunlar isabet etmiş ve Seyyid orada yere yığılmış. Askerler bu yaşananları üzerlerinden atmak için köyün çeşmesine gitmişler. Orada el ve yüzlerini yıkadıktan sonra tekrar geri dönmüşler. Dönünce Seyyid'in naaşının, az önceki yerde olmadığını görmüşler. Daha sonra köyden gitmişler. Akşam namazı vakti geldiğinde köylüler camiye gelmişler. Camiye giderken naaşın yerinde olduğunu görmüşler. Naaşı alıp yıkamışlar. Yıkadıktan sonra defnetmişler. **K.22.**

Yöre halkı her türlü sıkıntıların da Kötekhan türbesini ziyaret eder. Bu türbeye gelen ziyaretçiler dilekten ziya de şifa bulmak üzere gelirler. Bu türbeye gelenlerin hastalıklarına şifa bulacaklarına inanılır. Özellikle felçli ve deli olanlar insanlar buraya getirilir. Bu ziyaretin başımnda onların şifa bulması için Allah-u

Teala'ya dua edilir. Her gün ziyaret edilen bu ziyaretin, belli bir ziyaret günü yoktur.

K.22.

4.4.1.2.2. Abdalbaki ziyareti

Abdalbaki ziyareti, Diyarbakır Ergani ilçesi Bademli (Hasem) köyündedir.

Abdalbaki küçük yaşlarda örnek davranışlarıyla göze batmıştı. Herkes tarafından çok sevilen terbiyeli bir çocukmuş. Her davranışıyla etrafındaki insanları kendine imrendirir ve onlara Allah-u Teala'yı hatırlatırmış. Bir gün evin kapısının önünde eve gelen misafirlerin ayakkabılarını düzeltirken, ayakkabıları iki farklı tarafa dizerek ayırmış. Abdalbaki'nin bu hareketini gören babası ona müdahale ederek ne yaptığını sormuş. Abdalbaki, bu tarafa dizdiklerim cehennemlik, diğer tarafa da dizdiklerim de cennetlik demiş. Babası bu olay karşısında sinirlenerek, sen bizim başımıza kötü olaylar açılmasına sebep olacaksın deyip ona Allah canını alsa da kurtulsak diye beddua etmiştir. Bunun üzerine, ben şimdi öleceğim, ben öldükten sonra mezarıma felçliler ve deliler gelsin, iyileşir demiş. **K.22.**

Ziyarete daha çok Cuma günü akşam namazından sonra kadınlar, dilek tutma amaçlı gitmeleri yanında şifa amaçlı da gitmektedir. Evlenmek, murat almak veya çocuk sahibi olmak isteyen ziyaretçiler, Kuran okuyup dua ettikten sonra dilekte bulunurlar. **K.22.**

4.4.1.2.3. Dedikli (Düdüklü) Baba türbesi

Dedikli Baba türbesi Diyarbakır'ın Ergani ilçesindedir. Türbe Hz.Zülfükr Peygamber dağı olarak da bilinen Makam dağına giden yol üzerindedir. Kabirin etrafı ağaçlarla çevrili, kabrin hemen başında da yaşlı ve heybetli bir ağaç vardır. Dedikli Baba türbesinin yerinde altın olduğu söylentisi üzerine altın bulma hevesiyle yeri, biri kazmış. Kazdığı yerde altın bulamamış. Onun yerine iki taş bulmuş, bulduğu taşları atına yüklemiş ve eve gelmiş. Rüyasında Dedikli Baba görmüş. O yerin kendi mezarı olduğunu söylemiş. Aldığı taşları da yerine koyarak mezarını düzeltmesini istemiş. "Şayet mezarını düzeltmezse iki gözünü çıkaracağımı" söylemiş. Altın arayan kişi tekrar Dedikli Baba'nın mezarına dönerek orayı düzeltmiş. Bu olay halk arasında yayıldı. **K.23.**

Türbe, genellikle Perşembe günü öğle namazından sonra ve Cuma günü Cuma namazından önce, kadınlar ve erkekler tarafından ziyaret edilir. Türbeye daha çok istek ve adaklar (ev, iş, araba) için gidilir. Türbenin önünde dua edip dilek tutan ziyaretçilerin bazıları yanında getirdiklerini (şeker, çikolata, bisküvi, vb.) dağıtırken,

kimi ziyaretçilerde bez parçalarını kabrin başındaki ağaca bağlar. Ev ve araba gibi isteklerde bulunanlar da türbenin bahçesine taşlardan istedikleri şekilleri yapar ve istekleri olduğu zamana kadar beklerler. **K.23.**

4.4.1.2.4. Abbas Peygamber türbesi

Abbas peygamber türbesi Diyarbakır'ın Ergani ilçesi'nin Otluca köyünde bulunmaktadır. Yöre halkı tarafından Abbas peygamber ya da Enûş peygamber olarak bilinen türbenin tam olarak kime ait olduğu bilinmemektedir. Bu bilinmeyişin yanı sıra kimilerine göre de Enuş Peygamber ve Abbas Peygamber aynı kişilerdir.

Erkek çocuğu olmadığı için ailesi tarafından çok büyük baskılara uğrayan ve her gün bu durum yüzünden ağlayan Hz.Allah'a dua eden bir kadının rüyasına Hz.Muhammed'in girdiği rivayet edilir. Hz.Muhammed kadına, "Hz.Abbas (Enûş) Peygamber'in kabrine üç sefer gitmesini ve onun dermanının orada olduğunu" söylemiş, Bunun üzerine kadın bu ziyarete üç Cuma günü öğleden önce gitmiş. Bir rivayete göre üç, bir rivayete göre de dört tane çocuğu olur. Duası kabul olan kadın, ilk çocuğuna hamile olmasıyla birlikte tekrar ziyarete gider ve orada horoz keser. **K.23.**

Türbe, genellikle Perşembe günü öğle namazından sonra ve Cuma günü Cuma namazından önce, kadınlar ve erkekler tarafından ziyaret edilir. Türbede dualar okunur, dilekler tutulur, muratlar istenir. Şifa amaçlı veya dilek tutma amaçlı türbeye gelen ziyaretçilerin bazıları türbede Mevlid-i Şerife ve Kuran-ı Kerim okurlar. **K.23.**

4.4.1.2.5. Hz.Zülküf (Zülkif) Peygamberin makamı

Hz.Zülküf Peygamber'in makamı, Diyarbakır'ın Ergani ilçesinin yaklaşık 6 kilometre kuzeyinde Makam Dağı'nın zirvesindedir. Hz.Zülküf Peygamber dağı olarak bilinen dağın bir diğer ismi de Makam Dağı'dır. Makam ismi de sadece bu dağda yetişen makam çiçeğinden gelmektedir. Rivayete göre Hz.Ali'nin atının terinin, bir diğer rivayete göre de Hz.Zülküf Peygamberin terinin damladığı yerde bu çiçek yetişmiştir. **K.22.**

Hz.Zülküf peygamberin makamının girişindeki levhada verilen bilgi:

Zülkifl Nebi (a.s) hangi asırda yaşadığı kesin olarak bilinmemekte, Asurlar döneminde hüküm sürdüğü tarihî kaynaklardan anlaşılmaktadır. Ergani'den başka Eğil'de de makamı bulunmaktadır. Irak'ta Kifl ilçesinde makamı vardır. Kur'an-ı Kerimden iki

yerde Zülkipl adı geçmektedir. Birinci Enbiya:85 İsmail'i Elyasa'ı, Zülkipl'ide an hepsi hayırlı olanlardandır. İkinci sad: 48 İsmail'i Elyasayı Zülkipl de an hepside iyilerdendir. Zülkipl Nebi (a.s) makamının 400 yıl önce yapıldığı, 1936 da türbe ve mescidi birinci genel müfettişliğinin emri ile yıktırıldı, çok kıymetli altın ve gümüş eşyalarla antika halıların, ayrıca Uzun Hasan'ın hediye ettiği Şamdanların ise kaybolduğu söylenmektedir. (Ş.Beysanoğlu/Diyarbakır'ın 1958 yılından sonra türbe ve mescit zaman zaman onarılıp bölümler eklenerek şimdiki durumuna getirilmiştir. Bu bilgiler, Ergani İlçe Müftülüğüne çeşitli kaynaklardan alınarak halkımızın bilgisine sunulmuştur.

O dönem için Ergani çevresinde Ermeniler yaşarken harp esnasında Hz.Zülküf peygamber şehit olmuş. Cenazesi üzerinde Eğil ilçesi ve Ergani ilçesinde yaşayanlar ciddi anlaşmazlığa düşmüşler. İki ilçe arasında büyük problemler çıkmış. İki ilçe birbirine düşeceği sırada caminin imamı bu sorunu çözmek için bir düşünce önermiş. İmam, Hz. Zülküf Peygamberin naşını akşam camiye bırakmalarını ve sabah gelip almalarını söylemiş. **K.22.**

Sabah iki ilçenin halkı cenazeyi almak üzerine geldiklerinde iki tane aynı uzunlukta ve ağırlıkta tabutla karşılaşır ve iki ilçe birer seçim yapar. Erganililer bir tabutu, Eğilliler bir tabutu almışlar. Eğil halkı tabutu açtığında Hz.Zülküf peygamberi görmüş. Ergani halkı tabutu açtığında Hz.Zülküf peygamberin tesbihiyle karşılaşmışlar. **K.22.**

Yöre halkı Ergani Makam diğer ismiyle Zülküf Dağ'ını Hz.Zülküf'ün yaylası ve makamı olarak görüyor. Hz.Zülküf'ün Perşembe ve Pazartesi orada olduğunu söylüyorlar. Hatta Eğil de kabri bulunan Hz.Zülküf'ün Eğil'de bulunan kabrinden Makam Dağ'ına doğru Pazartesi ve Perşembe geceleri bir ışığın geldiğini söylenir. Zaman zaman da, Pazartesi ve Perşembe günleri sabah güneşinin doğuşuna kadar Hz. Zülküf peygamberin makamında ışık olduğu söylenir. **K.22.**

Ziyarete her gün gidilse de genellikle arife, bayram, Perşembe, Pazartesi günleri her kesimden insan gitmektedir. Evlenmek, murat almak, sınav kazanmak, işe girmek veya çocuk sahibi olmak isteyen, ziyaretçiler Hz. Zülküf peygamberin mezarı yanında namaz kılıp dua ettikten sonra ayrılırlar. **K.22.**

4.4.1.2.6. Bayraktar (Hal-i Bayraktar Sancaklı) ziyareti

Bayraktar ziyareti Diyarbakır'ın Ergani ilçesi Cömert (Bağdeşt) köyü mezarlığındadır. Mezar'ın çevresi taşlarla örülüdür. Mezarının başında oldukça yaşlı ve heybetli bir ağaç vardır.

Bir kısım yöre halkına göre bu ziyarette yatan medfunun Eshabe, diğerlerine göre de ermiş asker olduğu söylenir. Medfun yaşadığı dönemde dolaşırken, yürürken elinden sancağı (bayrağı) düşmezmiş. Medfun yürürken omzunda olan sancağı kendi hareket ettirmeksizin, kendiliğinden havaya kalkınca işlerinin yolunda gideceği, bir diğer deyişe göre de yolunda kötülük olmayacağı düşüncesiyle yoluna devam etmiş. Eğer sancak omzunda havaya kalkmasa yürümeyip beklediği rivayet edilir. Medfun yürürken omzundaki sancak havaya doğru kalkması ile uçmaya başladığı da rivayet edilir. **K.24.**

Bir diğer rivayete göre de: Medfunun askerde sancağı her zaman elinde gezermiş. Hiçbir zaman sancağı elinden bırakmamış. Elindeki sancağı havaya kalkınca savaşa gidermiş. Sancağın havaya kalkmasının hikmeti de savaşta bir kötülüğün olmayacağını göstermiş. **K.24.**

Bu ziyarette, o dönem zatın sancağı eline almadan önce üzerine sürdüğü taş (oval biçimde) hâla bulunmaktadır. Ziyarete gelenler öncelikle Fatiha-ı Şerife okuduktan sonra bu taşı üç defa, bir başka rivayete göre de yedi defa tüm vücudunda ya da sadece başlarında gezdirirler. Özellikle deli olan insanlar bu ziyarete götürülerek taş kafalarına ve vücuduna sürülür. Böylece ziyaretçilerin iyileştiği söylenir. Türbeye genellikle Cuma günleri akıl hastaları şifa amaçlı götürülür. Bu hastaların yakınları, namaz kılıp dua ettikten sonra; bazı hasta yakınları, hastayı burada birkaç saat yatırır. Aynı zamanda köyün genç kızları ve erkekleri sevdikleriyle evlenebilmek için de bu ziyarete gelir. Ziyarete dua ettikten sonra yazmalarından bir parça kopararak bu mezarın başındaki ağacın dallarına bağlarlar. **K.24.**

4.4.1.2.7. Gelin ve Damat

Gelin ve Damat Diyarbakır'ın Ergani ilçesinde bulunan Makam Dağ'ına giderken yolun sağ tarafındaki mağaradır.

Birbirini çok seven iki âşık varmış. Dönemin hükümdarının kızı istemediği biriyle, babası tarafından zorlanarak evlendirilmek istenmiş. Bu haberi duyan kız gizlice sevdiğine haber göndermiş. Sevdiği için ölümü göze alan âşık, kızı kaçırmaktan başka çaresi olmadığını anlamış. Âşık düğün günü, düğün alayının geçeceği tek yer olan Makam Dağ'ına gitmiş. Düğün alayını beklerken genç Allah-u Teala'ya dua etmeye başlamış. Bugün benim için bayram günü olsun, hem görmek istediğim (Allah-u Teala'yı kastederek), hem de kavuşmak istediğim sevgiliye ulaştır

beni ya Rab demiş. Bir rivayete göre Makam Dağ'ından geçen düğün alayından kızı kaçırarak, bir rivayete göre de düğünden önce kızı kaçırmış. Yakalanacağını anlayan iki âşık Makam Dağ'ına çıkış yolundaki mağaraya saklanmışlar. Tam yakalanacakları anlayan iki âşık ellerini açarak Allah-u Teala'ya dua etmişler. Allah'ım bu yer bizim yuvamız olsun, bizleri de su yap diye dua etmişler. Bunun üzerine ikisi de su olmuşlar. Aşklarının sonsuzluğundandır ki; mağaranın girişinden başlayarak mağaranın bilinmedik içlerine kadar. Mağarada su o kadar çoktur ki; define olduğunu düşünen, altın sevdalıları yıllardır o suyu boşaltıp kurutmaya çalışsalar da suyu hâla oldukça fazladır. **K.24.**

Bir rivayete göre de: Allah-u Teala'ya birimizi taş, birimizi su yap diye dua etmişler. Bunun üzerine mağaradaki sütun damat, gelin de su olmuş. Bir anlatışa göre de gelin ve damat iki sütundan oluşan, sütun haline dönüşürken, mağaradaki suların da gelin alayı olduğu söylenir. Mağaradaki suyun hiç çekilip, kurumaması; yöre halkı tarafından, sevgili olan suyun aşkı olan sütunu asla terk etmeyeceği yönünde yorumlanır. **K.24.**

Gelin ve Damat, yöre halkı ve özellikle gençler tarafından büyük önem arz etmektedir. Yöre halkından kavuşmaları zor olan sevgililer ve evlenmek isteyen erkekler ve kadınlar orada Allah-u Teala'ya dua ederek, isteklerinin kabul olacağına inanılır. Yaşları büyük halk arasında evde kalmış kız olarak bilinen kızlarda Gelin ve Damat'ı mutlaka ziyaret etmektedirler. Kimi kadınlar oraya girip sütundan geçerek, kimileri de yazmalarının uçunu mağaradaki suyla ıslatarak kısmetlerinin açılacağına inanır. **K.24.**

4.4.1.3.Diyarbakır Eğil ilçesi menkıbe ve efsanesi olan adak ve ziyaret yerleri

4.4.1.3.1. Nebî Zülkifl (a.s.) türbesi

Neb-i, Zülkifl(a.s)'ın kabri Diyarbakır'ın Eğil ilçesi Kale Mahallesi'nde bulunan Neb-i Harun tepesindedir. Neb-i, Zülkifl (a.s)'ın kabri, Dicle barajı yapılmadan önce Eğil ilçesi'nin 4-5 km dışındaki Hacıyan mahallesindeyken, barajın su toplamaya başlamasıyla birlikte Neb-i Harun tepesine taşınmıştır. **K.26.**

Hz Zülkifl (a.s) Mezarının Eğil'de makamının ise Ergani'de olduğu kabul edilmektedir. Dicle barajının yapılması ile birlikte Elyasa ve Zülkifl peygamberlerin naaşları D.İ.B. ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün işbirliği ile 13-16 Eylül 1995 tarihleri arasında buradaki yeri türbeye nakledilmiştir. Yöre halkı tarafından Nebi Zülküf (a.s)'ın naaşının taşınması esnasında iki büyük olay rivayet edilir. Kefenininde hiçbir leke bulunmayan ve naaşının bozulmadığı Nebi Zülküf (a.s)'ın tabutunun bugünkü yerine getirileceği zaman

kimsenin haberi olmamasına rağmen tüm yöre halkının, naaşın götürüleceği yolda hazır bulunup onu salavatlar eşliğinde karşılaması birinci rivayet olarak ifade edilmektedir. Neb-i Zülkülf (a.s), taşınmasından oldukça rahatsız olduğu söylenir. Diğer nebilerin kabirlerinden çıkarılması kolay olurken Nebi Zülkülf (a.s)' ın çıkarılması zor olmuştur. Günlerce ikna etmek için dualar edilmiştir. Daha sonra taşınma esnasında nâşının oldukça ağır olmasının sebebi bu durumdan kaynaklandığı rivayet edilen ikinci büyük olaydır.” (Hz.Zülküf Peygamberin kabrine giden yolun girişindeki levhada verilen bilgi)

Türbeye genellikle arife, bayram, Cuma, Cumartesi ve Pazar günleri her kesimden insan gitmektedir. Ziyaretçiler kabrin bulunduğu odanın, demir parmaklıklı kapısının önünde kısmet ve nasiplerinin açılması için dua edip, kapının demir parmaklıklarını öptükten sonra mescitte namaz kılmaktadır. **K.26.**

Kabrin yanına giremedikleri için ziyaretçiler, kabrin görüldüğü demir parmaklıklı kapının önünde Allah'tan şifa isteyip ve ona dua eder. Hasta ziyaretçiler, daha sonra ağrıyan yerlerini türbenin duvarına veya kapının parmaklıklarına sürerler. **K.26.**

Özellikle Neb-i, Zülkülf(a.s)'a çocukları veya erkek çocukları olmayan ziyaretçiler gelir. Dualarının kabul olması için bu ziyaretçiler, kabre üç hafta üst üste gelerek kendi ekonomik güçleri oranında bir kurban keserler. Bu duaların ardından özellikle erkek çocuk sahibi olan ziyaretçiler, teşekkür etmek niyetiyle çocuklarının ismini Zülküf koyarlar. Bölgede bu ismin yaygın kullanılmasında bu inanışın etkili olması söz konusudur. **K.26.**

4.4.1.3.2. Nebî Elyasa (a.s.)

Nebi Elyasa (a.s)'ın kabri Diyarbakır'ın Eğil ilçesi Kale Mahallesi'nde bulunan Neb-i Harun tepesindedir. Neb-i Elyasa (a.s)'ın kabri, Dicle barajı yapılmadan önce Eğil ilçesi'nin 1-2 kilometre dışındaki Çanrıkören-Tekke Mahallesi'ndeyken, barajın su toplamaya başlamasıyla birlikte Neb-i Harun tepesine taşınmıştır. **K.25.**

İslami kaynaklarda “Elyasa B. Ahtub. Acuz’ şeklinde verilen seceresi dışında onunla ilgili kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte İlyas (a.s) devrinde yaşadığı ve ondan sonra peygamber olarak görevlendirildiği bilinmektedir. Kitab-ı Mukaddeste Elişa adıyla zikredilen peygamberin Elyasa (a.s) olduğu tahmin edilmektedir. Buna göre Hz. Elyasa'nın M.Ö VIII. Yüzyılda İsrail krallığına yaşayan Safat'ın oğludur. Allah'ın emri üzerine İlyas peygamber tarafından kendisine halef olarak seçilmiştir. Hz. İlyas'ın vefatından sonra Hz.Elyasa (a.s)'ın peygamberlik görevine Erihada (Batı Şeria/Filistin)

başladığı ve pek çok mucize gösterdiği de Kitab-ı Mukaddeste anlatılmaktadır. Hz. Elyasa (a.s)’ın İsrail kralı Yoaş zamanında vefat ettiği tahmin edilmektedir. Salname-i Diyarbekir’de Hz. Elyasa (a.s)’ın olduğu ifade edilmektedir. Salname-i Diyarbekir’de Hz. Elyasa (a.s)’ın Eğil’de medfun olduğu ve mezarının da 15 metre uzunluğunda olduğu ifade edilmektedir. Hz. Elyasa (a.s) in naşının naklinden önceki türbesi Eğil’in Çarıkören mahallesindeki eski bir caminin bitişiğindedir. Dicle barajı yapılmasıyla birlikte baraj gölü sularının altında kalan Elyasa ve Zülkifl peygamberlerin naaşları D.İ.B. ve Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün işbirliği ile 13- 16 Eylül 1995 tarihleri arasında bulunduğu Nebi Harun Tepesinde yaptırılan türbeye nakledilmiştir. (Nebi Elyasa (a.s)’ın kabrine giden yolun girişindeki levhada verilen bilgi)

İsrailoğulları’nın hak dine yönelmesi için gönderilen Neb-i Elyasa (a.s) için iki büyük mucize rivayet edilir. İsrailoğulları’nın yaptığı sapkınlıklardan dolayı ceza olarak şehirlerinden birinde suların tadı bozulmuştu. İnsanlar içecek su bulamayıp susuzluktan ölmeye başlamışlardı. İnsanlar Allah-u Teala tarafından gönderilen Nebi Elyasa (a.s)’dan Allah-u Teala’nın büyüklüğünü gösterecek bir hikmet için suların tadının düzelmesini istediler. Bunun üzerine Nebi Elyasa (a.s) tadı değişen suyun içerisine tuz atıp, ”Tatlı ol” dedi. Bunun üzerine suların tadının eski haline geldiği rivayet edilir. **K.25.**

Fakirlik içerisinde yaşayan kadın, evinin kapısının önünde borçlarından ve fakirliğinden komşularına dert yanıyormuş. O anda oradan geçen Neb-i Elyasa (a.s) “Evinde neyin var” diye sormuş. Kadın, “Hiçbir şeyim yok, sadece bir kaşık yağım var” demiş. Neb-i Elyasa (a.s) orada ellerini açıp Allah-u Teala’ya dua etmiş. Neb-i Elyasa (a.s) kadına, “ Git o yağı bir kabın içerisine koy” demiş. Yağı bir kabın içerisine koyan kadın, ertesi gün uyandığında yağı koyduğu kabın ve diğer boş kapların yağla dolu olduğunu görmüş. Bu yağları satan kadının zengin olduğu rivayet edilir. **K.25.**

Türbeye genellikle arife, bayram, Cuma, Cumartesi ve Pazar günleri her kesimden insan gitmektedir. Ziyaretçiler kabrin bulunduğu odanın, demir parmaklıklı kapısının önünde dua edip, kapının demir parmaklıklarını öptükten sonra mescitte namaz kılmaktadır. Türbeye akli dengesini kaybetmiş hastalar yakınları tarafından getirilir. Bu hastalar Cuma akşamı getirilerek geceyi türbede geçirmeleri sağlanır. Sabah türbeden ayrılırken de “Şifa Allah-u Teala’dan” denilir. Neb-i Elyasa (a.s)’ın türbesinde yapılan duaların hastalara şifa vereceğine, yörede çok güçlü bir şekilde inanılır. **K.25.**

4.4.1.3.3. Hz.Yunus (Zennun)(a.s.) Peygamber

Belgelerle tam olarak kesinlenmemiş olsa da, bazı araştırmacıların verdikleri bilgilere göre Hz.Yunus (Zennun) Peygamberin kabri Diyarbakır'ın Eğil ilçesindedir. **K.23.**

“Allah'ın müsaadesi olmadan Yûnus (a.s)'ın ayrılmaya kalkışması, iyi netice vermemiştir. Ninova'dan ayrılmak için bir gemiye binmişti. Geminin batmaya yüz tutması üzerine, hafiflemesi için yolculardan birinin suya atılması gerekti. Kimin suya atılacağını tesbit için kur'a çekildi ve kur'a Yûnus (a.s)'a isâbet etti. Onu bir balık yuttu. Gücü her şeye yeten Yüce Allah, balığın karnındaki Yûnus (a.s)'ı öldürmedi. Bir süre sonra balık onu ağzı ile sahile bırakmıştı.” (http://www.bilinmeyendiyarbakir.com/hz_yunus.html)

4.4.1.3.4.Hz.Hasan (a.s.) ve Hz.Hüseyin (a.s)

Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin Medine'de oynarken Müslüman olmayan bir kervan yanlarından geçiyormuş. Geçen kervandakiler, oyun oynayan Hz.Muhammed (s.a.v)'in torunları olduğunu öğrenmişler. Bunun üzerine Hz.Nebi'nin torunlarını kaçırmışlar. Kaçıranlar peygamberin torunlarını Eğil'e getirmişler. Hz.Hasan'ı bir mağaraya Hz.Ali'yi de bir mağaraya koymuşlar. Hz.Hasan'a su, Hz.Hüseyin' de ekmek veriyorlarmış ki; biri susuzluktan biri de ekmeksizlikten ölsün diye. **K.25.**

Hz.Hüseyin ve Hz.Hasan'ın kaybolduğunu fark eden Hz.Fatma bu durumu hemen Hz.Muhammed (s.a.v)'e söylemiş. Torunlarının Eğil'de olduğunu öğrenen Hz.Peygamber de Hz.Ali' yi yanına çağırılmış. Hz.Ali'ye “Yanına kırk sahabe ve kırk sandık al, sahabeleri sandık içerisine gizle ve Eğil'e git demiş'. **K.25.**

Hz.Hasan bu yan yana olan mağaraların arasında bir pencere açıyor. Açtığı bu pencereden birbirleriyle ekmek ve su vermeye başlamışlar. Böylece Hz.Ali Eğil'e gelene kadar hayatta kalmışlar. Sandıktaki sahabeleri ve sandıkları taşıyanlarla beraber Eğil'e gelen Hz.Ali, çocuklarını bir mağaraya kapatıldıklarını öğrenmişler. Kendini tüccar olarak tanıtan, Hz.Ali sandıkta da malları olduğunu ve onları satmak istediğini söylemiş. Hz.Hasan ve Hüseyin'i kaçıranlar bu malları görüp ve almak istediklerini söylemişler. Uzun yoldan geldiklerini ve dinlenmek istediğini söyleyen Hz.Ali “alışverişi yarın yapmak istemiş. Akşam olunca sandıkta saklanan sahabelerle birlikte Hz.Ali peygamberin torunlarının bulunduğu mağaraya gizlice gitmişler. Mağaranın önünde bekleyen nöbetçileri öldürdükten sonra peygamberin torunlarını mağaradan çıkartmışlar. **K.25.**

Sabah güneşin ilk ışıklarıyla beraber geri dönmek üzere yola çıkıyorlar. Mağaraya geldiklerinde Hz.Hasan ve Hz.Hüseyin'in mağarada olmadığını görenler, onları kendisini tüccar diye tanıtan Hz.Ali'nin kurtardığını anlamış. Hemen en önemli kırk savaşçı askerle peşlerine düşmüşler. Çölde Hz.Ali ve sahabeleri yakalıyorlar ve orada savaşıyorlar. Hz.Ali ve sahabeler savaşı yara dahi olmadan kazanıyorlar. Hemen hemen hepsi ölen Hz.Ali ve Hüseyin'i kaçıranlardan bir kaç kaçmaya çalışırken, sahabeler onları öldürmek için arkalarından koşmaya başlayan sahabelere seslenen Hz.Ali, "Bırakın gitsinler" demiş. Hz.Ali "Çünkü onlar büyük peygamberlerin kabirlerinin olduğu yere geri dönecek ve bu durumu anlatacak,. Anlatacaklar ki; bir dönemin önemli peygamber mekânının torunları nasıl böyle bir vahim hata yaptıklarını anlayacaklar" demiş. **K.25.**

Yöre halkının inanışına göre bu yaşananlar Eğil halkının oldukça değişimine oldukça anlayışlı, hata ve yanlışlarının farkına varan bir yapıya sahip olmalarında etkilidir. Eğil'de hiçbir toplumsal ve kişisel kargaşanın yaşanmadığı, gayet durgun, aynı zamanda da saygılı bir toplum olması da hem yaşanan Hz.Ali ve Hz.Hasan olayına hem de burada kabri bulunan peygamberlere bağlamaktadırlar. **K.25.**

4.4.1.3.5. Nisanoğlu türbesi

Nisanoğlu türbesi Diyarbakır'ın Eğil ilçesine giderken, yolun sağ tarafındaki meşelik alandadır. Türbedeki kabir yıkılıp, harap olsa da türbenin duvarları sağlamdır. Türbe definecilerin kazıları sonrası ve yapımında kullanılan kesme taşların da alınmasıyla türbe oldukça zarar görmüştür. Nisanoğlu türbesinin kime ait olduğu bilinmemekle beraber hayatı ile ilgili hiçbir bilgi yoktur.

Türbe daha önce yerleşim yeri sanılarak, defineciler tarafından altın aramak için kazılmıştır. Nisanoğlu türbesindeki medfun, altın bulmak için bu yeri kazın kişinin rüyasına girmiş ve "Geri dön mezarı düzelt daha sonra çocukların hastalandığında kabrin üzerine git ve çocuklarının iyileşmesi için Allah-Tealaya dua et" demiştir. **K.26.**

Nisanoğlu türbesine, özellikle civar köylülerden hastalananlar gelmektedir. Burada dua edenlerin iyileşeceğine ve Perşembe günü ikindi namazını, burada meşe ağaçlarının altında kılanların dileklerinin kabul olunacağına inanılır. Ayrıca Diyarbakır-Eğil yolu üzerinden geçen ve türbeyi bilen ziyaretçiler mutlaka türbeye uğrar, üç İhlas bir Fatiha okuyup yollarına devam ederler. **K.26.**

4.4.1.3.6. Lal ziyareti

Lal ziyareti, Diyarbakır'ın Eğil ilçesinin Ekinciler (Akıncıyan) köyü yolu üzerindedir. Meşe ağaçları ile kaplı küçük bir tepenin üstünde tarihî bir binanın kalıntıları vardır. Burada yatan şahsın kim olduğuna dair kesin bir bilgi yoktur.

Geceleri ziyaretin bulunduğu güzergâh yolundan geçenlerin, beyaz uzun elbiseleri ile birini gördükleri rivayet edilir. Sağır, dilsiz ama iyi kalpli ve hoşgörülü insanlar, bu kimseyi gördüklerinde dillerinin çözüleceğine, kötü kalpli ve kötü düşünceli insanlar gördüklerinde ise; sağır ve dilsiz olacaklarına inanılır. **K.27.**

Ziyaretin tam olarak yeri bilinmediğinden belli bir ziyaret günü yoktur. **K.27.**

4.4.2. Menkıbe ve efsaneleri olmayanlar

4.4.2.1. Diyarbakır Merkez İlçesi adak ve ziyaret yerleri menkıbe ve efsanesi olmayanlar

4.4.2.1.1.Zincirkıran türbesi

Zincirkıran türbesi Diyarbakır, Merkez Sur ilçesi, Dabanoğlu Mahallesi'ndeki Nasuh Paşa Camii'nin güneyindedir. Kesme taşlardan sekizgen bir şekilde yapılan türbenin üstü kubbe şeklinde kapatılmıştır. Türbenin içerisinde iki tane sanduka vardır. Türbenin dışında asılı bulunan tabelada: “Nebi Ogeda ve Oğlu Hz.Yunus Peygamberin Oğlu” yazmaktadır.

Türbeye genellikle Perşembe ve Cuma günleri gidilmektedir. Daha çok dilek tutma amaçlı gidilen türbede, Kuran-ı Kerim'den ayetler ya da üç Fatıha-ı Şerif ve bir İhlas suresi okuyup dua eden ziyaretçiler, dilekte bulunduktan sonra türbeden ayrılırlar. **K.9.**

4.4.2.1.2. Yusuf Râif Efendi türbesi

Yusuf Râif Efendi türbesi Diyarbakır, Merkez Sur ilçesi, İskender Paşa Mahallesi'nde bulunan İskender Paşa Camii'ndedir. Türbede Rufâi tarikatının önde gelen isimlerinden Yusuf Râif Efendi, eşi, kızı ve bir torunu medfundur. Yan yana bulunan kabirlerden Yusuf Râif Efendi'nin kabri yeşil bezlerle bezenmiştir.

Her vakit namazı çıkışında ziyaretçileri olsa da genelde Perşembe ve Cuma günleri ziyaret edilmektedir. Ziyaretçiler dua edip Fatıha-ı Şerife veya Kur'anı Kerim'den ayet veya sure okuduktan sonra türbeden ayrılırlar. **K.12.**

4.4.2.1.3.Şeyh Zeki Kabri

Şeyh Zeki'nin kabri Diyarbakır merkezde bulunan Mardin Kapı Mezarlığı girişindedir. Şeyh Zeki'nin mezar taşında:"Rifaîyye Tarkatı'nın Sayyâdiyye kolunun İzzeddin şubesinden Ramazan Ruhavi'nin hulefasından Süleyman Zeki Naim-i Amidi 1945" yazılıdır.

Perşembe günleri öğleden sonra ziyaret edilmektedir. Mezar ziyaretine gelenler, türbede mutlaka dua edip Fatiha-ı Şerife veya Kur'anı Kerim'den ayet veya sure okuduktan sonra kabirden ayrılırlar. **K.16.**

4.4.2.1.4. Dabanoğlu türbesi

Dabanoğlu türbesi Diyarbakır, Merkez Sur ilçesi, Dabanoğlu Mahallesindedir. Kesme taşlardan yapılan türbe Tabanzâde Daltaban Mustafa Paşa tarafından yapılmıştır. Türbenin kime ait olduğuna dair hiçbir bilgi yoktur. Türbenin kitabesinde:"Huvvel Baki Daldabanzade Mustafa Paşa Ruhuna Fatiha D.1652" yazmaktadır.

Türbenin belli bir ziyaret günü yoktur. Ziyarete gelenler ve türbe sokağından geçenler türbenin demir parmaklıklı penceresinden dua edip Fatiha-ı Şerife okuduktan sonra ayrılırlar. **K.28.**

4.4.2.1.5.Şeyh Abdülcelil türbesi

"Diyarbakır'da Şeyh Sefa Camisi'nin avlusu içerisinde bulunan bu türbenin ne zaman ve kimin tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Şeyh Abdülcelil'in gömülü olduğu türbe kesme taştan yapılmış olup, sekizgen planlıdır. İçten kubbeli, dıştan da kiremit kaplı piramidal bir çatı ile örtülüdür. Gövde kısmından piramidal örtüye geçerken arasına bir silme yerleştirilmiştir. Türbeye kuzey yönündeki basık kemerli bir kapıdan girilmektedir. Doğu ve batı cephesine açılan pencerelerle içerisi aydınlatılmıştır. Güney duvarında bir mihrap, onun sağ ve solunda da birer iniş bulunmaktadır." (http://www.bilinmeyendiyarbakir.com/melik_ahmet.html)

4.4.2.1.6. Sahat b. Vakkas ve Arakçın Baba ziyareti

Merkez Sur İlçesi'nde, Ulu Beden Burcu'nun arkasında, çevresi demir parmaklıkla çevrilmiş iki kabir bulunmaktadır. Mezar taşlarından birinde sonradan yazıldığı anlaşılan Türkçe "Sahat b. Vakkas Ebu'l-Muhsin" yazısı bulunmaktadır.

Diğer kabirde ise Arakçîn Baba diye de bilinen Şeyh Mehmed-i Berzencanî medfündür.

“Sahat b. Vakkas Ebu'l-Muhsin” şeklinde belirlenen kabirde Diyarbakır'ın fethine katılan bir sahâbenin medfûn olduğuna inanılmaktadır. Bu “sahâbe”nin ise ünlü sahâbe Sa'd b. Ebi Vakkas (r.a.) olmadığı bilinmektedir. 1316/1898 tarihli Salnâme-i Diyarbekir'de, Diyarbakır'da kabri bulunan Peygamber, sahâbe ve evliyâyâ ait türbelerin anlatıldığı kısımda Diyarbakır'da “Sahat veya Sa'd” isimli bir sahabinin medfûn olduğuna dair de bilgi bulunmamaktadır.”

(http://www.diyarbakirmuftulugu.gov.tr/icerik_kategori.asp?AAKat=10&AltKat=120)

4.4.2.1.7. Lala Kâsım Bey türbesi

Lala Kâsım Bey türbesi Diyarbakır, Merkez Sur İlçesinde bulunan Lala Kâsım Bey Cami'nin kuzeydoğu tarafında alt kattadır. Türbe, kesme taşlardan yapılmıştır. Lala Kâsım Bey olarak bilinen türbede Abdullah Halife isminde bir zat medfundur.

4.4.2.1.8. Şeyh Ahmed Murşidî türbesi

Şeyh Ahmed Murşidî Diyarbakır, Merkez Bağlar ilçesi, Ali Pınar Mezarlığı'ndadır. Dönemin büyük evliyâlarından. Birçok talebeye ilmi ders vermiştir. Şeyh Ahmed Murşidî, birinin rüyasına girerek, ondan türbesini yapmasını istemiştir. Bunun üzerine türbenin yapıldığı rivayet edilir. **K.11.**

Mezarlığa ziyarete gelenler, türbeye uğramadan oradan ayrılmamaktadırlar. Türbede dua edip dilek dileyenlerden kimileri Kur'an-ı Kerim okurken kimileri de üç Fatiha-ı Şerif ve bir İhlas suresi okuyarak oradan ayrılırlar. **K.11.**

4.4.2.1.9. Şeyh Muhammed Âmidî Türbesi

Şeyh Muhammed Âmidî türbesi, Diyarbakır merkez Mardin Kapı Asrı mezarlığında, Şeyh Muhammed düzlüğü olarak bilinen yerdedir. Kesme taşlardan yapılan türbede yaşlı meşe ağaçları ve Halvetiyye tarikatının kolu olan Gülşenîlere ait mezarları vardır. Türbede, Halvetiyye tarikatının kolu olan Gülşeniyye'nin kurucusu İbrahim Gülşenî'nin babası Mevlana Şeyh Muhammed Âmidî medfundur. **K.12.**

Şeyh Muhammed Âmidî türbesi, Perşembe günleri öğleden sonra ziyaret edilmektedir. Mezar ziyaretine gelenler, mutlaka türbede dua edip Fatiha-ı Şerife veya Kur'anı Kerim okuduktan sonra kabirden ayrılırlar. **K.12.**

4.4.2.1.10. Halvet Baba türbesi

Halvet Baba türbesi Diyarbakır, Merkez Suriçi, Cevat Paşa mahallesinde, Hz. Süleyman sokağındadır. Lakabı Halvet Baba'nın asıl ismi Şeyh Tahir'dir. Ziyaretin çevresinde oturan insanlar tarafından Şeyh Tahir'in lakabının, mensubu bulunduğu Halvetiyye Tarikat'ından olduğu üzere söylenmektedir. **K.6.**

Şeyh Tahir ile Şeyh Meydin Arabî çok yakın dostlarmış. Kimilerine göre de Şeyh Meydin Arabi, Şeyh Tahir için kendisi benim hocamdır ifadesini kullanırmış. Aynı ilim tahsil etmişler. Şeyh Tahir'in Şamdan geldiği söylenmektedir. Hz. Süleyman kendisinin yanına ilim, irfan için gelenlere önce Halvet Baba'yı ziyaret etmelerini istemiş. Bu bağlamda Hz. Süleyman'ın türbesini ziyarete gelenler önce Havle Baba türbesini ziyaret eder, daha sonra Hz. Süleyman'ın türbesini ziyaret ederler. **K.6.**

Bu türbe Çarşamba akşam namazından sonra ve Perşembe günleri ziyaret edilmektedir. Çocuk sahibi olmak isteyenlerden dileği ya da adağı kabul olanlar türbede horoz kesmektedir. **K.6.**

4.4.2.1.11. Özdemiroğlu Osman Paşa türbesi

Özdemiroğlu Osman Paşa türbesi Diyarbakır, Merkez Sur İlçesi, Fatih Paşa Mahallesi, Fatih Paşa (Kurşunlu) Camii'nin batısında bulunmaktadır. İki bölümden ve kesme taşlardan yapılan türbe sekizgen planlıdır. İki bölümün de üzeri kubbe ile örtülmüştür.

Türbenin kitabesinden öğrenildiğine göre, Diyarbakır'da 1571-1575 yılları arasında Valilik yapan Özdemiroğlu Osman Paşa adına 1585'te yaptırılmıştır. Bu türbe, Tuhfet'ül Mi'marin'de Mimar Sinan'ın eserleri arasında gösterilmiştir.

Özdemiroğlu Osman Paşa, devlet erkânında bulunduğu dönemde herkes tarafından çok sevilen bir idâreciymiş. Halka hizmeti Hakk'a hizmet sayan Paşa, tüm görev ve hizmetlerini, şan ve şöhret için değil, halka hizmet için yapıyormuş. Bu yönüyle bilinen Paşa aynı zamanda oldukça güçlü ilim irfan sahibiydi. **K.5.**

Türbeye daha çok dua etmek amaçlı giden ziyaretçiler, hem türbeyi hem de çevresinde bulunan diğer mezarları da ziyaret ederler. Bir de camide namaz kılanlar ve türbenin önünden geçen ziyaretçiler üç İhlas bir Fatiha okuyup, yollarına devam ederler. Türbe, genellikle Perşembe günü öğle namazından sonra ve Cuma günü ziyaret edilir. **K.5.**

4.4.2.1.12. Zübeyde Hanım türbesi

Zübeyde Hanım Türbesi Diyarbakır, Merkez Sur İlçesi, İnönü Mahallesi'nde bulunan Nebi Camii'nin güneyinde bulunmaktadır. Türbe kare planlıdır. Ayakları birbirine bağlayan kemerlerle açık türbe şeklindedir. Yapının üstü demirden kubbe ile kapatılmıştır.

Diyarbakır'da 2,5 yıl Valilik yapan Köprülüzâde Abdullah Paşa bu türbeyi eşi Zübeyde Hanım ile kızı Leyla Hanım adına 1718 yılında yaptırmıştır. Bunu belirten kitabenin tarih manzumesini Şair Hami yazmıştır. Mimarı bilinmemektedir. (Türbe üzerindeki kitabede verilen bilgi)

Merkezi bir yerde bulunan türbe her zaman ziyaret edilmektedir. Türbeye daha çok dua etmek için gidilir. Türbenin bitişiğindeki camide namaz kılanlar ve türbenin önünden geçen ziyaretçiler, üç İhlas bir, Fatıha okuyup, yollarına devam ederler.

4.4.2.1.13. Şeyh Yûsuf türbesi

Şeyh Yûsuf türbesi Diyarbakır Merkez Sur ilçesi, Melikahmet Mahallesi'ndeki Şeyh Yûsuf Camii'nin avlusundadır. Kesme taşlardan yapılan türbenin üstü piramit şeklindeki kubbe ile kapatılmıştır.

“1316/1898 tarihli Salnâme-i Diyarbekir'de, eizze-i kirâmdan Şeyh Yusuf el-Hemedânî'nin Diyarbakır'da cami-i şerifi haziresinde medfûn olduğu belirtilmektedir. Ancak burada medfun olan Şeyh Yûsuf, Ahmed Yesevî'nin hocası ünlü mutasavıf Şeyh Yûsuf el-Hemedânî ile karıştırılmamalıdır. Çünkü bu ünlü mutasavvıfın türbesi bugün Türkmenistan'ın Merv şehrinde yer almaktadır.”

(http://www.sur.gov.tr/default_B0.aspx?content=1029)

Türbe, genellikle Perşembe günü öğle namazından sonra ve Cuma günü Cuma namazından önce ziyaret edilir. Türbeye psikolojik rahatsızlıkları olan kişiler getirilirken, dilek tutma amaçlı gelen ziyaretçiler de vardır. Ziyaretçilerin bazıları, dileklerini kalplerinden geçirip dileklerinin kabul olması için bildikleri duaları okurken bazıları da Kur'an-ı Kerim okur. **K.2.**

4.4.2.1.14. Şeyh Mutahhar türbesi

Şeyh Mutahhar'ın mezarı Diyarbakır, Merkez Sur İlçesi Balıkçıbaş semtindeki Akkoyunlu Sultanı Kasım Bey tarafından yapılan Dört Ayaklı olarak bilinen caminin avlusundadır. Mezarının yeri tam olarak bilinmemektedir.

Anlatılanlara göre 1900'lü yıllarda askerler Şeyh Mutahhara'nın mezarını Caminin minaresinin altında kimilerine göre de yanında bulmuşlar. Bu yer yol üstünde bulunduğu için medfunun naşını caminin avlusuna taşımışlardır. Medfunun hayatı hakkında yeterli resmi bilgi yoktur. **K.13.**

Rivayete göre döneminin ileri gelen âlimlerinden olup insanlara yaptığı iyiliklerle bilinen şeyhin lakabıdır Mutahhar'a. İnsanlara ve askerlere matara ile su dağıttığı için ismi öyle kalmıştır. Dağıttığı su insanların ve askerlerin susuzluğuna derman olmakla beraber, onların yaralarına ve hastalıklarına da iyi gelirmiş. **K.13.**

Türbeye gelenler dua ettikten sonra, duaların kabul edilmesi için Dört Ayaklı minarenin çevresinde yedi defa dönerler. İçinde su bulunan şişelerle gelenler tarafından, dua edilip minarenin etrafında dönüldükten sonra beraberindeki suların okunmuş su diye tabir edilen şifalı su haline geldiğine inanırlar. Bu suyun çok şifalı ve birçok derde deva olduğunu söylerler. **K.13.**

Şeyh Mutahhara türbesi sabah namazından hemen sonra ziyaret edilir. Özellikle ağrılarına derman bulmaya çalışan ziyaretçiler bu camide sabah namazı kıldıktan sonra minarenin altına gelerek sabah güneşinin ilk ışıklarının kendilerine vurmasını beklerler. Minarenin altında ağrıları olan ziyaretçilere vuran bu ilk ışıkların şifa olduğu söylenir. **K.13.**

4.4.2.1.15. Mâlik-i Ejder (Eşder-Ecder) türbesi (Sahabe)

Mâlik-i Ejder türbesi Diyarbakır Sur ilçesi, Balıkçılarbaşı Aşefçiler sokağı Pazar yerindedir. Türbenin duvarları çini ile kaplıdır. Yöre halkına göre türbesinde, kabir bulunsa da yaptırılan kabirin içinde, Mâlik Bin El-Haris El-Eşter'in Diyarbakır'ın fethinde kaybettiği parmağı vardır. Diyarbakır'ın fethine katılan sahabelerden olan Malik El-Eşter Hz.Ali'nin komutanlarından olduğu söylenir. Fetih için Diyarbakır'a gelen sahabe komutan savaştan sonra Diyarbakır'dan ayrıldığı bilinmektedir. **K.15.**

Mâlik-i Ejder ilme çok meraklı biriymiş. Fetihden sonraki boş zamanlarında dinlenirken, sabaha kadar mum ışığında ilim okurmuş. Gereksiz yere konuşmayı sevmeyen az ve öz konuşan sahabenin, her sözü o dönem insanların yaşamlarında uyguladıkları yol haritası gibiymiş. Mâlik-i Ejder o dönem insanları tarafından karanlığı aydınlatan mum olarak bilinirmiş. **K.15.**

Malik-i Ejder'in Diyarbakır'dan gitmeden önce parmağının olduğu türbenin önünden geçerken mutlaka bir Fatıha-i Şerife okumadan geçmemelerini söylemesi

üzerine, türbeye gelen ve oradan geçenler Fatih-i Şerife okumadan geçmiyorlar. Bir kısım yöre halkı da bu türbede dua ettikten sonra, dualarının kabulü için mum yakıp türbenin penceresine bırakıyorlar. **K.15.**

Türbeye ziyaretçiler, özellikle Perşembe günü ziyarete gelip dua ediyorlar. **K.15.**

4.4.2.1.16. Kadri Baba

Kadri Baba, Diyarbakır Merkez Sur İlçesi Abdaldede Mahallesi'ndeki Hoca Ahmed (Ayni Minare) Camii'nin içerisinde yer almaktadır.

Kadri Baba'nın bu caminin en arka sol köşesinde sürekli namaz kıldığı, yine bir namaz kılma esnasında vefat ettiği ve bu vefatla beraber namaz kıldığı yerin çökerek onun kabri meydana geldiği rivayet edilir. Vefat ettiği yer betonla kaplanarak, üzeri yeşil bezlerle bezenir. **K.19.**

Türbe, genellikle Perşembe ve Cuma günleri, dilek tutma amaçlı ve şifa amaçlı ziyaret edilir. **K.19.**

4.4.2.1.17 Şeyh (Seyyid) Aziz Mahmut Urmevi türbesi

Şeyh Aziz Mahmut türbesi Diyarbakır Yenişehir ilçesi, TRT Müdürlüğü'nün arka tarafında iki binanın hemen ortasındadır.

Türbe, genellikle Perşembe ve Cuma günleri, dilek tutma amaçlı ve şifa amaçlı ziyaret edilir. **K.22.**

4.4.2.2. Diyarbakır Ergani ilçesi adak ve ziyaret yerleri menkıbe ve efsanesi olmayanlar

4.4.2.2.1. Şeyh Şükrü türbesi

Şeyh Şükrü türbesi, Diyarbakır'ın Ergani ilçesi Şeyh Şükrü mezarlığındadır. Rifai tarikatlarından Şeyh Şükrü Çobanoğlu'nun mezarında bulunan taşta Muş 1890 yılında doğduğunu ve 4 Ekim 1969 yılında vefat ettiği bilinmektedir.

Rifai tarikatlarından Şeyh Şükrü Çobanoğlu'nun hayatı hakkında kesin bir bilgi bulunmasa da dönemin ileri gelen âlimlerinden olduğu bilinmektedir. Tekke de birçok kişinin ilim irfan sahibi olmasında da hem örnek teşkil etmiş hem de yol göstermiştir. **K.22.**

Türbe, genellikle Perşembe öğleden sonra ile Cuma günü Cuma namazdan önce, dilek tutma amaçlı ve şifa amaçlı ziyaret edilir. Çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar ve iş bulunmak isteyen gençler de bu türbeye gelerek muratlarının olması için dua ederler. **K.22.**

4.4.2.2.2. Hoca Hasan Kabri

Hoca Hasan'ın kabri, Diyarbakır Ergani ilçesi Bademli (Hasem) köyü mezarlığındadır. Bir dönem köyün cami hocalığını da yapan Hoca Hasan ilmiyle, irfanıyla dönemin yöre halkı tarafından oldukça sevilmiştir. **K.24.**

Köydeki hamile bayanlar doğuma kadar olan sancılarının hafiflemesi, ağrısı (baş, kol, ayak, göğüs, bel) olanların ağrıların hafiflemesi için Hoca Hasan'ın mezarından biraz toprak alarak o toprağı suya karıştırıp toprağın bardağın dibine çökmesinin ardından kalan suyu içerek şifa bulacaklarına inanılır. **K.24.**

4.4.2.3. Diyarbakır Eğil ilçesi adak ve ziyaret yerleri menkıbe ve efsanesi olmayanlar

4.4.2.3.1. Nebî Hârûn-i Âsafî (a.s) türbesi

Nebi Hârûn-i Âsafî (a.s)'ın türbesi, Diyarbakır'ın Eğil ilçesinin Neb-i Harun tepesindedir.

Diyarbakır Salnamelerinde Nebi Harun-i Asafi, peygamber olarak ifade edilmekte ve mezarının da Ereğli'de olduğu belirtilmektedir. Kimliği ve peygamber olup olmadığı hakkında kaynaklarda her hangi bir bilgi tespit edilmemekle birlikte Nebi Harun-i Asafinin peygamber olduğuna inanılmaktadır. Ayrıca Eğil'de bulunan bu mezarın Hz. Musa (a.s)'nın veziri Nebi Hz. Harun'a ait olabileceği de ileri sürülmektedir. Vefat ettiğinde 123 yaşında olduğu Kitab-ı Mukaddeste zikredilmektedir. Vefat ettiği zaman Hz. Musa tarafından Hor dağının tepesine defnedilmiştir. Hz. Harun'un defnedildiği Hor dağının nerede olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Fakat Hz. Harun'un vefat ettiği dönemde İsrailoğulları'nın Arz-ı Mev'uda girmeleri yasaklanmış olduğu için Hor Dağı'nın Arz-ı Mev'ud dışında olması gerekir. Hor kelimesinin Tevrat'ta İlimizi de içine alan bölgenin ilk medeni ahali olan Huriler için kullanıldığı dikte alınacak olursa Eğil'de bulunan bu mezarın Hz. Musa'nın veziri Hz. Harun'a ait olabileceği düşünülmektedir. M.Ö1000-900 yılları arasında yaşamıştır. Hz. Süleyman (a.s)'ın yakını ve Kimisi O'na Harun-i Esfa diye hitap eder. Berhiya'nın oğludur. Kuran-ı kerim de Neml Suresi 19. Ayet de şöyle buyrulur, "Kitabın bilgisine sahip olan biri gözünü açıp kırpmadan ben onu sana getiririm."Dedi. Kimisi bu şahsın Cebrail (a.s) olduğunu kimisi de O'nun Berhiya oğlu Nebi Harun-i Asefi olduğunu söyler. M.Ö 971 yılında İsrail kralı

olan Hz. Süleyman (a.s)'ın hükümdarlığı sırasında İsrail en geniş sınırlarına ulaşmış ve yükselme dönemini yaşamıştır. Hz.Süleyman (a.s) Fetih ve dinin yayılması için Nebl Harun-i Asefi'yi (İbn-i Pir-, Can) orduların başına komutan atanmıştır. O'da kendisi gibi Hindistanlı ve akrabası olan Nebi Ömer (İbn-i pir-i can) ile beraber Eğil bölgesini fethetmeye gelmişlerdir. Bura yaşamış ve burada vefat etmiştir. Kabrinin burada olduğu söylenilmektedir. Üzerinde bulunduğumuz tepe ve Neb-i Harun tepesi olarak bilinmektedir. (Nebi Hârûn-i Âsafî (a.s)'ın türbesine giden yolun girişindeki levhada verilen bilgiye göre)

Türbeye arife, bayram, Cuma, Cumartesi ve Pazar günleri gidenler olsa da özellikle Çarşamba günleri ziyaret edilmektedir. Ziyaretçiler, türbeye giremedikleri için, adı geçen kabrin görülebildiği pencerenin önüne dua edip, pencerenin demir parmaklıklarını öptükten sonra mescitte namaz kılmaktadır. Türbeyi özellikle romatizmal hastalıkları olanlar ziyaret etmektedir. Çarşamba günü romatizmal rahatsızlığı olan kişiler bu türbenin üzerine gelip, orada yatarak iyileşeceklerine inanılır. **K.26.**

4.4.2.3.2. Nebî Ömer (a.s) (İbn-i Pir-i Can)

Nebi Ömer (a.s)'ın kabri Diyarbakır'ın Eğil ilçesinin Neb-i Harun tepesinde dir.

M.Ö.1000- 900 yılları arasındas yaşamıştır. Nebi Harun-i Asefi (İbn-i Pir-i Can)'nın akrabasıdır. Kendisi aslen Hindistanlıdır. Hz. Süleyman (a.s)'ın komutanlarından dir. Nebi Harun-i Asefi (İbn-i Pir-i Can) ile birlikte fetih ve dinin tebliği için Eğil'e gelmiştir. Buraya yerleşip burada vefat etmiştir. Kabri, Nebi Harun-i Asefi'nin ayak ucundadır. Nebi Ömer (a.s)'ın Hindistanlı olduğu bilinmektedir. (Neb-i Hârûn-i Âsafî(a.s)'ın türbesinde levhada verilen bilgi)

4.4.2.3.3. Nebî Hallak (a.s) türbesi

Nebi Hallak (a.s)'ın türbesi, Diyarbakır'ın Eğil ilçesinin giriş mezarlığında dir. Kabrinin çevresi taşlardan oluşan duvar ile çevrilidir. Kabrinin hemen başında büyük ve oldukça heybetli bir meşe ağacı bulunmaktadır.

Nebi Hallak (a.s)'ın hayatı ile ilgili resmi bilgi mevcut olmasa da Nebi Hallak (a.s) ile ilgili yörede bir kaç rivayetler vardır. Bu rivayetlerden en önemlisi: Nebi Hallak(a.s)'ın, bir dönem peygamberimizle birlikte bulunan bir peygamber ya da Sahabe olduğu yönündedir. **K.26.**

Nebi Hallak(a.s)'ın türbesine ne maksatla gidildiği tam olarak bilinmemekle beraber, mezarlığın önünden geçen her kesin mutlaka orada durup kabrin başında

Fatiha-i Şerife okumadan geçmediğidir. Araştırmamız esnasında çok fazla olmasa da, türbedeki görkemli meşenin dallarına bağlı birkaç ip ve bez parçası bağlı olduğunu gördük. Bunların ne niyetle dallara bağlandığı hususunda net bir bilgi edinemedik.

K.26.

4.4.2.3.4. Nebî Harut (a.s)

Nebi Harut(a.s)'ın kabri Diyarbakır'ın Eğil ilçesinin 4-5 kilometre dışında bulunan Hacıyan Mahallesi'ndedir. Dicle barajı yapıldığından, kabri sular altında kalmıştır. Hz.Harut(a.s)'ın kabrinin tam olarak, Dicle barajının sularının altında kalan Hz.Zülkifl(a.s)'ın kabrinin hemen yanında olduğu söylenirse bu bilgi belgelerle henüz kesinleşmemiştir. **K.27.**

4.4.2.3.5. Aynser

Aynser, Diyarbakır Eğil ilçesinin Balım (Matmur) köyündeki kayalıklarda bulunan mağaraların altında bulunan su kaynağının bulunduğu yerin ismidir.

Zamanında bu kayalık bölgede Acemler'in yaşadığı rivayet edilir. Aynser, yöre halkı tarafından, Diyarbakır'ın fethi esnasında kırk sahabenin şehit olduğu yer olarak bilinir.Bu olaydan kaynaklıdır ki; burada akan suyun şifalı olduğu ve hasta kişilerin bu sudan içtikleri zaman sağlıklarına kavuşacaklarına inanılır. **K.27.**

4.5. FONKSİYONLARINA GÖRE ZİYARET YERLERİ

Adak ve ziyaret yerlerine genellikle şifa bulma ve dilek dileme amacıyla gidilir. Diyarbakır adak ve ziyaret yerlerinde de bu amaçlarla gidilen yerlerde birtakım farklı uygulamalarla karşılaştık. Ziyaret yerlerine gidişleri fonksiyonlarına göre

“Dilek Dileme” ve “Şifa Amaçlı” olmak üzere iki ayrı başlıkta inceledik.

4.5.1. Dilek için gidilenler

4.5.1.1. Kısmet açma

Evlenmek isteyen genç kızların, türbenin önünde saçına ve eline kına yaktırması.

Üç hafta üst üste türbeye gelip dua edildiğinde kısmetin açılacağına ve sevenlerin kavuşacağına inanılmaktadır.

Ziyaret yerindeki türbenin penceresine veya mezarın etrafına başörtüsünden veya kıyafetinden bir parça kesip bağlama.

Evlenmek isteyenler mezarın üzerindeki yeşil beze, çatal iğne veya toplu

iğne saplarıdır.

Bu amaçla gidilen ziyaret yerleri şunlardır:

Diyarbakır Merkez: İnci ve Arap Türbesi, Hindi Baba Ziyareti, Sarı Kız Türbesi, Kırklar Ziyareti, Şeyh Yûsuf Türbesi

Ergani: Dedikli (Düdüklü) Baba Türbesi, Şeyh Şükrü Türbesi, Gelin ve Damat.

Eğil: Nebî Zülkifl (a.s) Türbesi, Nisanoğlu Türbesi.

4.5.1.2. Çocuk sahibi olma

Çocuğu olmayanlar türbede dua ederler, eğer türbeyi veya türbedeki medfunu rüyalarında görürlerse dileklerinin olacağına inanılır.

Çocuğu olmayanlar ya da çocuğu doğup ölenler ziyaret yerlerine boş bir beşik getirirler ya da türbenin pencerelerine iplikten salıncak yaparlar.

Çocuğu olmayanlar bu dileklerinin gerçekleşmesi için yatılabilecek yeri olan ziyaret yerlerinde Perşembe ve cuma gecelerini geçirirler.

Çocuğu olmayan kadınlar bir yakınlarının çocuğunu kucaklarına alarak ziyaret yerinde üç veya yedi kez dönerler. Bu işlemi üç Cuma veya perşembe üst üste yaparlar.

Bu amaçla gelinen ziyaret yerleri şunlardır:

Diyarbakır Merkez: Sancı Ziyareti, Hindi Baba Ziyareti, Kırklar Ziyareti, Halvet Baba Türbesi.

Ergani: Abbas Peygamber Türbesi, Hz.Zülküf (Zülkif-i) Peygamberin Makamı, Şeyh Şükrü Türbesi.

Eğil: Nebî Zülkifl (a.s) Türbesi.

4.5.1.3. İş bulma

İş bulmak isteyenler ziyaret yerlerine gelir burada dua ettikten sonra iş bulmayı dilerler. Ziyarete gelenler ziyaretin veya türbenin duvarlarına, mezar taşlarına veya ziyaret yerindeki türbenin üzerine dileklerini yazarlar.

Üç ile yedi cuma veya perşembe günü ziyaret yerine gelip dua edilerek sonra iş bulmayı dilerler.

Bu amaçla gelinen ziyaret yerleri şunlardır:

Diyarbakır Merkez: Bâb-1 Kâl (Bave Kâl) Türbesi, Sarı Kız Türbesi, Hindi Baba Ziyareti, Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi.

Ergani: Dedikli (Düdüklü) Baba Türbesi,

4.5.1.4. Diğerleri

Ziyaretçiler, adak ve ziyaret yerlerinin başında bulunan akarsulara elleriyle dileklerini yazar ya da yanlarında getirdikleri dileklerinin yazıldığı kağıtları suya atar. Dilekler suda kaybolup gidince dileğin kabul olacağına inanılır.

Ziyaret yerinde beşikler yapılır veya kurulur. Dileklerin kabul olması için beşikler sallanır.

Dilek sahibi insanlar ziyaret yerinden geçerken dileklerinin kabul olması için 3 İhlâs ve 1 Fatıha okurlar. Bu şekilde dileklerinin kabul olacağına inanılır.

Ziyaretçiler ziyaret yerlerine genellikle perşembe günü ikindi namazından sonra veya cuma günü sela vakti dilek tutma amaçlı giderler.

Geçim ve aile arasındaki anlaşmazlıkların düzelmesi için ziyaret yerlerinde dua edilerek adak adanır.

Bu amaçla gelinen ziyaret yerleri şunlardır:

Diyarbakır Merkez: Şeyh Seydoş Türbesi, Hançeri güzel, Sarıkız Türbesi, Bavekal Türbesi, Şeyh Güzel Türbesi, Sarı Saltûk Türbesi, İmam Âkıl Türbesi, Hindi Baba Ziyareti, Arap Şeyh Türbesi, Zincirkıran Türbesi, Malik-i Ejder, Seyfülmülük Türbesi,

Ergani İlçesi: Abdalbaki Ziyareti, Dedikli (Düdüklü) Baba Türbesi, Abbas Peygamber Türbesi, Şeyh Şükrü Türbesi, Gelin ve Damat

Eğil İlçesi: Ayınser, Nebî Zülkifl (a.s) Türbesi, Hz.Yûnus (Zennun)(a.s) Peygamber

4.5.2. Şifa Bulma

4.5.2.1. Psikolojik sorunlar

Ziyarete gelenler öncelikle Fatıha-ı Şerife okuduktan sonra Ziyaret yerinde bulunan hikmetli olduğuna inanılan taşı üç defa, bir başka rivayete göre de yedi defa tüm vücudunda ya da sadece başlarında gezdirirler.

Ziyarete şifa amaçlı götürülen akıl hastaları mezarın etrafında 3 veya 7 defa döndürülür.

Ziyarete şifa amaçlı götürülen akıl hastalarına türbenin toprağı alınıp, suya katılarak hasta kişiye içirilir ve şifa bulması için dua edilir.

Bu amaçla gelinen ziyaret yerleri şunlardır:

Diyarbakır Merkez: Beyaz (Akmezar) Türbe, Til-Alo Türbesi, İmam Âkıl (Ukayl) Türbesi, Şeyh Yûsuf Türbesi.

Ergani İlçesi: Yakacık (Kötekhan-Koteghan) Köyü Türbesi, Bayraktar (Hal-i Bayraktar/Sancaklı) Ziyareti

4.5.2.2. Romatizmal hastalıklar

Ziyaret yerlerinde bulunan değnek, süpürge ya da sopa ağrıyan yerin üzerinde gezdirilerek dua edilildiğinde bu şekilde hastalığın geçeceğine inanılır.

Ziyarete gelen hastaların arka arkaya üç cuma gecesi türbede yatmaları halinde iyileşeceklerine inanılmaktadır.

Ziyaret yerinde bulunan suların kutsal olduğuna ve şifa verdiğine inanılır.

Ziyaret yerinin toprağının da şifa verdiğine inanılır. Ağrıyan yere bu toprağın sürülmesi ile ağrının geçebileceği inancı vardır.

Ziyarete gelenler ağrılarının geçmesi için üç Cuma veya yedi Cuma gelerek ağrı ve hastalıklarının geçeceğine dair bir inanış vardır.

Bu amaçla gelinen ziyaret yerleri şunlardır:

Diyarbakır Merkez: Kamışlı Baba Ziyareti, Şeyh Mutahhar (Mîr Siyap) Türbesi, Hamza Baba Ziyareti

Ergani İlçesi: Yakacık (Kötekhan-Koteghan) Köyü Türbesi, Abbas Peygamber Türbesi, Hz.Zülküf (Zülkif-i) Peygamberin Makamı

Eğil İlçesi: Nebî Hârûn-i Âsafî (a.s) Türbesi, Ayınser.

4.5.2.3. Konuşma güçlüğü

Konuşma problemi olan, kekeme veya hiç konuşamayan çocuklar ve büyüklerin üç cuma öğle ezanından önce ziyaret yerine getirilerek ve bu yerde bulunan sudan içirilerek ve bu suyun onların bu sıkıntılarına derman olup konuşabileceklerine inanılır.

Konuşma problemi olan, kekeme veya hiç konuşamayan çocuklar ve büyüklerin ziyarete gelen hasta yakınları, namaz kılıp dua ettikten sonra adı geçen mezarın üzerinden aldıkları toprağı suya karıştırarak toprağın bardağın altına çökmesi beklendikten sonra üç defa Bismillahirrahmanirrahim denilerek hasta kişiye içirilir ve böylece hastanın iyileşeceğine inanılır.

Kekeme ve iki veya üç yaşına gelmiş ama hâla konuşamayan çocukların konuşturulması ve kekemeliklerinin düzelmesi amacıyla ziyaret yerindeki türbenin

veya türbenin bulunduğu caminin kapısının anahtarı çocuğun ağzına sokulur ve sağa sola kilit açarcasına hareket ettirilir. Bu uygulamayla çocukların şifa bulacağına inanılır.

Bu amaçla gelinen ziyaret yerleri şunlardır:

Diyarbakır Merkez: Seyda Baba Türbesi,

4.5.2.4. Hasta hayvanlar

Ziyaret yerlerine insanlar hastalanan hayvanlarının da şifa bulmalarını dilemek amacıyla gelirler. Hasta hayvanları türbe ve ziyaret yerlerine getirilip türbenin etrafında gezdirilirler. Böylece hayvanlarının şifa bulacağına inanılır.

Hasta hayvanların ziyaret veya çevresindeki sudan içip, oradaki otlardan yemesi sağlanır.

Diyarbakır Merkez: Til-Alo Türbesi, Seyfölmölük Türbesi

Eğil İlçesi: Ayınser

4.5.2.5. Diğer

Ziyaret yerinde bulunan sudan içilir veya bu su ile yıkanılır. Bu suyun yaralara ve ağrıları iyi geldiğine inanılır.

Ziyaret ve türbe içinde veya çevresindeki suların saçkıran ve saç dökülmesine iyi geldiğine inanılır.

Diyarbakır Merkez: Karadeniz Ziyareti,

Eğil İlçesi: Ayınser

4.6. DİYARBAKIR ADAK VE ZİYARET YERLERİNDEKİ BAŞLICA MOTİFLER

4.6.1. Velinin Kendi Vücudunda Cereyan Eden Kerâmet Motifleri

4.6.1.1. Tayy-ı mekan

Anlatıdaki kişinin çok kısa bir zaman dilimi içerisinde uzak mesafelere gidip gelebilmesidir. Bu gidiş ve geliş normal şartlarda insanların günlerini, haftalarını ve hatta aylarını alan bir zamandır. Tayy-ı Mekan motifi; Diyarbakır Merkez, Eğil, Ergani adak ve ziyaret yerlerindeki birçok anlatıda yer almaktadır. Diyarbakır merkez ilçesi Til-Alo türbesinde şu şekilde görülmektedir: Til-Alo

türbesinde medfun kişinin adı Ali'dir. Ali köyün zengin ağasının yanında çobanlık yapmaktadır. Ali'nin ağası hacca gider. Ağanın eşinin pişirdiği ekme ve helvayı Ali, ağasının yanına götürmek ister. Eşi bu duruma inanmaz. Ekmeği ve helvayı alınca Ali, ağasının eşinin arkasını dönmesiyle kaybolur. Ali'nin ağası hacda elinde daha buhar tüten ekme ve helvayı görünce şaşırır. Ali'nin elinden malzemeleri alıp içine bakarken Ali birden kaybolur.

Bu anlatılarda türbede metfun kişi çevresinde çok sevilen kendi halinde takva sahibi, ağasının en sadık yardımcısıdır. İnancı çok kuvvetli olduğu için çok kısa sürede uzun mesafeyi kat etmiştir. Aynı motif Diyarbakır Merkez ilçesinde bulunan Sarı kız Türbesi menkıbesinde de yer alır.

4.6.1.2. Öldükten sonra yeniden dirilmiş görünme

Diyarbakır Merkez, Eğil, Ergani ilçeleri adak ve ziyaret yerleri etrafındaki anlatılarda karşılaştığımız motiflerden biri de öldükten sonra yeniden dirilmiş görünmedir. Türbedeki medfun veli , insan kılığına girerek insanlara yardım eder. Hz.Süleyman, kendisinin medfun olduğu caminin karşısında ayakkabı boyacılığı yaparak hem geçinen hem de kazandığı parayla pamuk alıp, bu camideki naaşların- ölü olmalarına rağmen- kanlarını temizlemekteymiş. Bir gün ayakkabı boyatmaya kimse gelmemiş. Boyacı pamuk parasını nasıl bulacağını kara kara düşünürken Hz.Süleyman insan kılığında boyacının yanına gelir. Parayı verdikten sonra çıkarken,“Ben Hz.Süleyman'ım” der.

4.6.1.3. Öldürücü ve tahrip edici şeylerden etkilenmeme

Bu motif menkıbelerde adak ve ziyaret yerlerindeki metfun kişilerin yaşamlarında silah, zehir, öldürücü maddelerden etkilenmemesi ve ateşten yanmaması şeklinde görülür. Bu motif Diyarbakır Merkez ilçesindeki Şeyh Güzel ile ilgili menkıbede şu şekilde görülmektedir. Şeyh Güzel yaşamı boyunca zehirli yılanlar beslemiş. Aynı zamanda zehirli yılan ve akrep ısırılmalarını efsunlayıp, ısırılanların iyileşmesini sağlarmış. Takva ve inancının oldukça kuvvetli olmasından zehirli yılanlar ve akrepler kendisine asla zarar vermezmiş.

Bu motif Yakacık (Kötekhan) türbesinin menkıbesinde de görülmektedir. Türbede metfun zatın ismi Şeyh Zülfü'dür. Şeyh Zülfü yöre halkı tarafından sevilen ve alimliği ile tanınan biriymiş. Yakalandığında vurulması için emir çıkarılan Şeyh Zülfü, köyde askerler tarafından kurşuna dizilir. Fakat ona sıkılan kurşunlar Şeyh

Zülfü'ye değer ve yere düşer. Bu olay karşısında çok etkilenen askerler kendilerinin emir kulu olduğunu söylerler. Bunun üzerine Şeyh Zülfü Allah'a dua eder. Duadan sonra sıkılan kurşunlar Şeyh Zülfü'nün vefatını sebep olur. Bu motifin görüldüğü menakıpnamede de: Şeyh Seydoş askerler tarafından yakalanmak üzere kovalanırken yolunun üzerindeki fırına girer. Fırında bulunan bir çocuğu da elinden tutarak sıcak ve içende ateş bulunan fırının içerisine girip, kapıyı kapatır. Askerler, "Eğer içerde yanmazsa büyük bir evliya olduğunu kanıtlayacak, biz de onu bırakacağız" der. Beş dakika sonra Şeyh Seydoş çocukla birlikte fırından hiçbir zarar görmeden çıkar.

4.6.1.4.Öleceği yeri ve zamanı önceden bilme

Bu motif Diyarbakır Merkez ilçesi, Seyda Baba Türbesi Menakıpnamesi'nde görülmektedir. Seyda Baba çok sevdiği üvey kızını doğum yapıp hastaneden çıkacağı gün yanına gelmesi için çağırır. Kızı eve gelir. Seyda Baba kafasını üvey kızının dizine koyar ve Allah-u Teala'nın rahmetine kavuşur. Hz. Peygamber yaşantısını hayatına uygulayan Şeyda Baba ilim sahibi biriymiş.

Bir diğer motifin bulunduğu menakıpname: Abdalbaki, küçük yaşlardan itibaren çok sevilen ve her hareketiyle Allah-u Teala'yı hatırlatan bir çocukmuş. Abdalbaki misafirlerin ayakkabılarını cennetlik ve cehennemlik diye ikiye ayırmış. Bunun üzerine babası Abdalbaki'ye kızmış. "Ölsen de kurtulsak" demiş. Abdalbaki babasına, "Şimdi ben öleceğim" demiş ve orada Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.

4.6.1.5. Bedeni ölmeden dünyadaki varlığını ortadan çekme

Kerâmetlerinin ortaya çıkmasından sonra velinin topluluktan uzaklaşarak yok olması motifidir. Bu motif Diyarbakır Merkez adak ve ziyaret yerlerinden Til-Alo türbesinin menakıpnamesinde şu şekilde görülür: Til-Alo türbesinde medfun olan Ali, zengin bir ağanın yanında çalışan yiğit, dürüst ve temiz kalpli biriymiş. Köyün ağası hacdan dönünce elini öpmek isteyenlere Ali'yi gösterip "Eli öpülecek biri varsa o da Ali'dir" der. Kerametinin ortaya çıkması üzerine Ali köyün tepesine doğru koşarak kaybolur. Köylüler arar ama sadece esasına ulaşırlar.

4.6.1.5. Ölüm sırasında ve sonrasında fevkalâde hallerin zuhûru

4.6.1.5.1. Mezarın yerinin değiştirilememesi

Diyarbakır Merkez, Eğil, Ergani ilçeleri adak ve ziyaret yerleri etrafındaki anlatılarda karşılaştığımız bir diğer motif de mezarın yerinin değiştirilmemesidir. Bu anlatıda velinin medfun olduğu mezar yer değiştirilmek istenir. Değiştirmek için gelen araçlar arızalanır, herhangi bir malzemesi kırılır veya aracı kullanan kişinin rüyasına veli girer. Bu motif Rûfai şeyhlerinden Ahmet Rasim Karşlıoğlu ile anlatılan menakıpnamede mevcuttur.

4.6.1.5.2. Ziyaretin yerinin rüya yoluyla bildirilmesi

Bu motifte daha önceden yeri bilinmeyen türbede medfun velinin birinin rüyasına girerek ona çeşitli yollarla türbesinin yerini tarif etmesidir. Hamza Baba Türbesi'nde medfun olan veli köyden bir kadının rüyasına girerek ona mezarının etrafını duvarla çevir demesi üzerine kadın yanında bir duvar ustası bir de koç ile rüyada tarif edilen tepeye gider. Koç tepede bir yerde çöker. O yere Hamza Baba ziyareti yapılır.

4.6.1.5.3. Cesedin çürümemesi

Cesedin çürümemesi motifi Şehid Sahabiler türbesinde medfun Hz.Süleyman ve Beyaz Türbe anlatılarında görülmektedir. Beyaz Türbe'nin sel sularından zarar görmesi üzerine onarım yapılırken velinin başparmağı canlı bir insanınki gibi görülmüştür. Şehid Sahabiler Camii'nin hemen alt katında Hz.Süleyman ve 20 sahabinin naaşlarından kanlar aktığı ve naaşların hala canlı gibi olduğu söylenmektedir. Hz.Süleyman caminin yakınlarında bir ayakkabı boyacısı varmış. Geçimini ayakkabı boyacılığı yaparak kazanırmış. Caminin altında 27 sahabenin de naaşları bulunmaktaymış. Geceleri bu naaşlardan kanlar akmaktaymış. Bu ayakkabı boyacısı kazandığı paranın bir kısmıyla pamuk alarak bu naaşların kanlarını temizlemekteymiş. Her temizleyişin de Allahın büyüklüğü ve yatan zatların yüceliğini görüp orda dualar ediyormuş.

4.6.2. Tabiat Varlıkları ve Eşyalar Üzerinde Cereyan Eden Kerâmet Motifleri

4.6.2.1. Bir maddeyi, eşyayı veya cismi yoktan var etme

Velinin keramet göstererek insanlara yardım etmek üzere herhangi bir sebepten dolayı olmayan şeyleri birden var etmesidir. Diyarbakır Merkez ilçesinde

bulunan Hindi Baba türbesi' nin anlatısında bu motif görülmektedir. Hindi Baba gçimini ayakkabı tamiri ile sağlayan ilim ve takva sahibi biriymiş. Ayakkabı tamiri yaptırmak isteyen bir hamile kadın yanına gelmiş. Hamile kadının canı mevsimi olmayan ve bulunması zor bir meyve çekmiş. Hindi Baba da tezgâhın arkasına elini uazatıp istediği meyveyi kadına vermiş.

4.6.2.2. Cansız varlıkları kendiliklerinden hareket ettirme

Cansız varlıkları kendiliklerinden hareket ettirme motifi Diyarbakır Merkez ilçesi, Sarı Kız türbesi anlatısında görülmektedir. Bu motif velinin kendisinden değil de velinin tabiata hükmedebilmesi ve müdahale etmesidir. Sarı Kız köyündeki dağda saklanmak için kaldığı mağaranın içinde namaz vakti gelince su aramaya başlar. Bu yüzden Allah'a dua eder. Dua üzerine mağaranın aşağısındaki nehir yön değiştirerek aşağıdan yukarıya doğru akmaya başlar. Sarı Kız bu su ile abdest alıp, namaz kılar.

4.6.3. Gizli Şeyler Üzerinde Cereyan Eden Kerâmet Motifleri

4.6.3.1. Akıldan geçenleri bilme, düşünceyi okuma

Velinin kerâmet göstererek yardıma muhtaç iyi insanların düşündüklerini bilerek akıldan geçenlere cevap vermesi ya da onları gerçekleştirme motofidir. Şehit Sahabiler Türbesi'nde medfun Şehit Hz.Süleyman insan kılığında kendisinin ve sahabenin naaşlarını ayakkabı boyacılığı yaparak kazandığı paradan aldığı pamuklarla temizleyen boyacının yanına gelir. Hiçbir müşterisi gelmeyen ve naaşları temizleyecek pamuk almak için para bulamayan boyacı kara kara düşünmektedir. Tam bu esnada insan kılığındaki Hz.Süleyman adama para uzatır. Ayakkabı boyacısı oldukça sevinir. Güzel ve heybetli bu adam kim diye düşünür. İnsan kılığına giren Hz.Süleyman birden cevap verir ve "Ben Hz.Süleyman'ım" der. Şeyh Güzel Türbesi'nin anlatısında da bu motifi görmekteyiz.

4.6.4. Biyolojik Mâhiyette Kerâmet Motifleri

4.6.4.1. Hastalıkları iyileştirme

Diyarbakır Merkez ilçesi Şeyh Güzel türbesi anlatısında hastalıkları iyileştirme motifi görülür. Şeyh Güzel para amacı gütmeyen inanlara yardım amaçlı manav dükkânı işleten, takva sahibi biriymiş. Eski yapılar taş, ahşap ve topraktan inşa edilmiş. Hava sıcaklığı ortalamadan daha yüksek seyretmesi, o dönem için bağ, bahçe ve tarlada çalışanların çok olması yılan, akrep vb. hayvanlar tarafından

ısırlan insan sayısını fazlalaştırmıştı. Bu hayvanlar tarafından ısırılıp yanına gelen insanlara, şeyh Güzel, ısırılan yeri efsunlayıp kişinin rahatlamasını ve iyileşmesini sağlıyordu. şeyhin gelini daha çocukken şeyhin yanına gelmiş. Doktora gitmesine rağmen gözündeki beyaz leke geçmemiş. şeyh Güzel'in yanına gelince şeyh efsunlamış ve beyaz leke iki gün sonra yavaş yavaş geçmeye başlamış.

4.6.5. Veliliğini Kabul Edenlere Yönelik Kerâmet Motifleri

4.6.5.1Ryalarına girmek

Bu motif Diyarbakır Merkez ilçesinde bulunan şeyh Muhammed Hevas ve oğlu şeyh Ali Hevas Türbesi'nin anlatısında görülmektedir. Bu türbedeki metfunların kabirlerinin hemen arkası eskiden boş bir araziymiş. Her zaman sarhoş şekilde dolaşan biri yine bir akşam iki içmek için otoparkın arka kısmına gelmiş. İçkinin verdiği sarhoşlukla beraber bağırıp çağırmaya başlamış. Bunun zerine gece geç saatlerde metfunlardan biri bu kişinin gözüne görünmüş. Ona buraya bir daha asla bağırmak için gelmemesini söylemiş. Bir diğer gelişinin bizim kabrimiz başında Allah-u Teala' ya onu affetmesi için dua etmek olması için tembihte bulunmuş.

İmam Akıl türbesi anlatısında da bu motif görülmektedir. İmam Akıl'ın yöre halkından kimilerinin rüyasına girerek onlara, "dürüst olmalarını, hırsızlık yapmamalarını ve rızklarını alın teriyle çalışarak kazanmalarını" tembihlediği rivayet edilmektedir.

5.SONUÇ

Konumu bakımından değişik kültür ve dinleri bir arada bulunduran Diyarbakır adak ve ziyaret yerleri bakımından zengin, aynı zamanda bu kavramlarla doğrudan ilgili pratiklerin etkileşim içinde olduğu yaşıya sahip bir şehirdir. İslamiyet öncesi ve sonrasından günümüze kadar değişik varyantlar halinde karşıma çıkan bu kavramlar ile etrafında şekillenen anlatılar oldukça fazladır. Kavramlarla ilgili anlatılardaki bilgiler yörenin gelenekleri, görenekleri, inanç ve uygulamaların da kendine hiçte yadsınamayacak bir boyutta yer bulmuştur. Bu boyutta kendine yer bulan bilgiler Türk kültürünün, Türk dilinin ve İslam dininin geniş manada olmasa da birer bekçisi konumunda olmuştur.

Çalışmamızı Diyarbakır'daki kutsal olarak kabul edilen yöre halkının inanç dünyasını yansıtan çeşitli şekillerde ve amaçlarla ziyaretçilerine, duygusal ve manevi hissiyat yükleyen adak ve ziyaret yerleri ve bu yerlerle ilgili veli ve menkıbeleri oluşturmaktadır. Bu bağlamda 5'i köylerinde olmak üzere Diyarbakır Merkez ilçesinde 40, 4'ü köylerinde olmak üzere Eğil ilçesinde 11, 5'i köylerinde olmak üzere Ergani ilçesinde 9, adak ve ziyaret yeri gezdik. Diyarbakır Merkez, Ergani, Eğil ilçeleri adak ve ziyaret yerlerinden 36'sının menkıbesi bulunmakta, 24'ünün menkıbesi bulunmamaktadır.

Yazılı kaynak taramasının akabinde adak ve ziyaret yerlerine gelen insanlardan bu yerlerle ilgili bilgiler edindik. Bu yerlerin çevresinde oluşan anlatı ve pratikleri kaynak kişilerden öğrenirken; bu ender bilgileri anlatıcıların bizle paylaşırken ki hissiyatlarına tanıklık eden manevi içtenlik ve güçlü inaçla harmanlanmış bir şekilde olan izahı, bize yöre halkının bu içtenliğini nasıl yaşamına kattığını gösterdi. Anlatımların ne kadar fazla olduğunu göz önüne alırsak, anlatıların içeriğine dair hiçbir bilgiye sahip olmasak bile zengin ve alçak gönüllüğü ve bu kavramlar etrafında oluşan inancı, geleneği, görenekleri ve kültürlerine olan bütünsel

bağlılığı keşfetmek hiçte zor olmazdı. Her dönem bu bağlılık bulunduğu toprağa, bu toprağın insanlarına ve her kuşağa sözlü ve kısmen yazılı bir şekilde iletilmiştir.

Türbede ve ziyaret yerlerindeki medfunların manevi karakter olarak oldukça üst düzeyde oluşları, yaşamları ve bu kişilerin bir kısmının, sahebe oluşu ile bu toplumun menkıbelerde birleşmesi sonucun da adak ve ziyaret yerlerine gelen ziyaretçilerin yaşamlarında bu etkinin gözle görülür bir şekilde kendini muhafaza ettiğini, bu hususiyetin de Anadoluya Türk kültür yapısının gelmesinden bu yana kendini hala kaybetmediğini, bu kültürün de bu sayede asla terk edilemeyeceğini görmekteyiz. Ziyaretçilerin, Şehit sahabeler ile ilgili menkıbe anlatımlarında dahi, medfunların sadece dini ve tarihî kişilik olarak benimsenmeyip bunun yanı sıra da medfunlara özgü yaşamlarında uyguladıkları itaat aşk şevk görev bilinci ile birliktelik ruhunu kutsal kabul ettiklerini ve bu kabulü hayatlarında uyguladıklarını gördük.

Türklerin tarih sayfasına çıkışlarından itibaren ortaya çıkan atalar, veli, su vb. kültlerin, adak ve ziyaret yerlerindeki pratikler ve anlatıların incelenip tasnif edilmesiyle çok rahat bir şekilde ortaya konulabilir. Bu bağlamda çalışmamız bir nevi canlı kanlı tarihin başlangıç döneminden günümüze kadar sıcaklığını kaybetmemiş bilgilerini incelemek bu inceleyle Diyarbakır'daki adak ve ziyaret yerlerinin etrafında oluşan dini ve kültürel hayatın yöre halkı üzerindeki etkisini bu etkinin Türk kültür çerçevesinde insanlar üzerindeki maddi ve manevi etkisini incelemektir.

İnsan yaşamının doğaüstü güçler karşısındaki çeresizliği ve buna karşı arayışıyla başlayan, Türklerin ataerkil yapısının da etkisiyle saygı, inanç ile koruyup kollama düşüncesiyle ifade edilen atalar kültü ile devam eden, İslamiyetle birlikte dini ve ahlaki değerleri yaşamlarında en büyük ölçü olarak kabul edip hem hayatta hem de öldükten sonra devam ettiren veli kültüyle değişim dönüşüm süreci yaşayan, adak ve ziyaret yerlerindeki pratiklerin ve anlatıların toplum üzerindeki etkisini yaptığımız incelemede net bir şekilde gözlemlemekteyiz. Bu gözlem de İslamiyet öncesi ve İslamiyet sonrası Türk kültür yaşayışının menkıbelere formülize edildiğinin bir göstergesidir.

Adak ve ziyaret yerleri, kimi kuşaktan kuşağa kimi de bizzat yaşanılanlara tanık olanlar tarafından anlatılan menkıbeler veli kültü bağlamıyla incelenip ardından, gidiliş amaçları açısından da ele alınmış ve sınıflandırılmıştır. Diyarbakır adak ve ziyaret yerlerinin büyük bir kısmında Diyarbakır'ın fethi esnasında şehit

düşen sahabeler medfundur. Bu bağlamda işlevleri bakımından şehit sahabelerin medfun olduğu adak ve ziyaret yerlerinde, İslam dininin Anadolu topraklarına adım atmasının ve Türklerin fethi ile bu coğrafyada günümüzde de etkisinin devam ettiği yıkılmaz bağlılık ve bütünleşmenin manevi duygular ile yoğurulmuş Türk kültür yaşayışının, temelinin atılışından günümüze kadar olan etkisini gözlemlemekteyiz.

Şehit sahabelerin medfun olduğu adak ve ziyaret yerlerinin resmi olarak bilinip tespit edilmesinin yanı sıra velinin yöre halkından biri ya da birilerinin rüyasına girerek mezarını göstermesi veya söylemesi üzerine de türbesi yapılır ve düzenlenir. Adak ve ziyaret yerlerine gösterilen saygı çerçevesinde yaşanan kerametlerin yanında yapılan saygısızlıkta da felaketler söz konusudur. Yaşadığı dönemde sevilen, keramet sahibi kişilerin de türbeleri yöre halkı tarafından yapılır. Türbe içinde veya çevresindeki su, taş ve toprağının da şifalı olduğuna inanılır. Adak ve ziyaret yerlerine yapılan ziyaretlerin gereğine uygun olması için bu yerlere gidiş zamanları da önem arz etmektedir. Bu yerler, İslam dini için önemli günler (Hz. Peygamberin doğum günü, kandiller vb.), dini bayramlar ile Perşembe ve Cuma günleri ziyaret edilmektedir. Belirli günler de yapılan ziyaretler insan ilişkilerinin güçlenmesi yönünden oldukça önemlidir.

Çalışmamızla, Türk-İslam merkezlerinin izini taşıyan, Türk kültür kimliğinin şifrelenmiş olduğu kara kutular gibi nitelendirilebilen adak ve ziyaret yerlerinin, toplum birlik ve bütünlüğünün en önemli unsurlarından biri olduğunu ortaya çıkarmaya çalıştık.

KAYNAKLAR

- Artun, E. (2006). *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri*. 2. Baskı. Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Artun E.(2006). *Dinî Tasavvufî Halh Edebiyatı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Boratav, P.N. (1969) *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Boratav, P.N.(1999) *100 Soruda Türk Folkloru*.Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Çetin, İ., Sengül, C., Sengül, İ., Kulaksız, S.. (Aktaranlar) (1994).*Diyarbakır Halk Oyunları ve Giyisileri*, Ankara.
- Devellioğlu, F. (1996). *Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara.
- Dini Değerleri İle Diyarbakır. (2009). Diyarbakır.
- Ergun P.(2004) *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2004.
- Göyünç, N. “Diyarbakır”, D A.
<http://www.bilinmeyendiyarbakir.com/egil.html>
<http://www.bilinmeyendiyarbakir.com/ergani.html>
http://www.bilinmeyendiyarbakir.com/diyarbakir_evliyalari.html
<http://www.sur.gov.tr/default/B0.aspx?content=1029>
http://www.bilinmeyendiyarbakir.com/hz_yunus.html
http://www.bilinmeyendiyarbakir.com/melik_ahmet.html
http://www.diyarbakirmuftulugu.gov.tr/icerik_kategori.asp?AAKat=10&AltKat=120
[http://turkoloji.cu.edu.tr/CAGDAS%20TURK%20LEHCELERI/6.php](http://tdkterim.gov.tr/bts/>(10.11.2011)
<a href=)
- Türkiye Diyanet Vakfı,(1994), *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul
- Kaçalin, M. S. (1999) “*Evliya Çelebi’de Diyarbakır*”, *Diyarbakır:Müze Şehir*, Hazırlayanlar:Beysanogu, S., Koz, M. S., İslı, E.N., İstanbul.
- Karakoç, A. (2010). *Şanlıurfa Adak ve Ziyaret Yerleri* Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Karasarlıoğlu, M. (1973). *Diyarbakır İl Yıllığı*, Diyarbakır.
- Köksel, B. (1997). *Gaziantep’te Tedavi Amacıyla Gidilen Adak ve Ziyaret Yerleri*.Alleben Dergisi, Gaziantep.
- Ocak, A. (1997). *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler*. Türk TarihKurumu Yayınları, Ankara.
- Oğuz, M.Ö. (2004). *Türk Halk Edebiyatı El kitabı*, 2. Basım, Ankara
- Parla, C. (2004).“*Osmanlı Öncesinde Diyarbakır: Kente Hakim Olanlar ve Bıraktıkları Fiziksel İzler*”, I. Uluslar arası Oguzlardan Osmanlıya Diyarbakır Sempozyumu Bildirileri (20-22 Mayıs), Diyarbakır.
- Prof.Dr. Şükrü Halûk Akalın, Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi

Sakaoğlu, Saim (1980), *Anadolu-Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*, Ankara.

Sakaoğlu, S. (1992). *Efsane Araştırmaları*. Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya.

Sözer, A.N.(1969). *Diyarbakır Havzası*, Ankara.

Tankut, H.R. (1937).*Diyarbakır Adı Üzerine Toponomik Bir Tetkik*, Ankara.

Türk Ansiklopedisi, "Diyarbakır".

Türk Dil Kurumu Sözlük.(2005). Ankara.

Yavuz, M.H. (1989).*Diyarbakır Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma*.

YAZIR, E. M. H. (1979), *Hak Dini Kur'an Dili (Türkçe Tefsir)*, C.6, İstanbul Yurt Ansiklopedisi.(1982). *Türkiye : Dünü, Bugünü, Yarını*, "Diyarbakır", c. 4, İstanbul.

Zorlu, C. " *İlk İslam Coğrafyacılarına Göre Diyarbakır*".

1. Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyalar Kongresi Bildirileri,(1998). Evrak Yayınları, Ankara.

EKLER

EK A. KAYNAK KİŞİLER

- K.1.** Sevim Karahan, 1958 doğumlu, okuryazar değil, ev hanımı, Diyarbakır'da ikamet eder.
- K.2.** Erdal Şahin, 1972 doğumlu, okuryazar, türbe görevlisi, Diyarbakır'da ikamet eder.
- K.3.** Aysel Görgün, 1966 doğumlu, okuryazar değil, ev hanımı, Diyarbakır'da ikamet eder.
- K.4.** Hayriye Güzel, 1978 doğumlu, okuryazar değil, ev hanımı, Diyarbakır'da ikamet eder.
- K.5.** Mustafa Koçer, 1968 doğumlu, okuryazar, emekli memur, Diyarbakır'da ikamet eder.
- K.6.** Zülküf Yıldız, 1979 doğumlu, okuryazar, şoför, Diyarbakır'da ikamet eder.
- K.7.** Belinay Yalçın, 1982 doğumlu, okuryazar değil, çiftçi, Diyarbakır'da ikamet eder.
- K.8.** Hayriye Erdem, 1960 doğumlu, okuryazar değil, ev hanımı, Diyarbakır'da ikamet eder.
- K.9.** Derya Aktaş, 1963 doğumlu, okuryazar değil, ev hanımı, Diyarbakır'da ikamet eder.
- K.10.** Erhan Alpboğa, 1981 doğumlu, okuryazar, memur, Diyarbakır'da ikamet eder.
- K.11.** Ayşe Okur, 1960 doğumlu, okuryazar değil, ev hanımı, Diyarbakır'da ikamet eder.
- K.12.** Hacı Okçu, 1980 doğumlu, okuryazar değil, ev hanımı, Diyarbakır'da ikamet eder.
- K.13.** Hasan Yaşar, 1956 doğumlu, okuryazar, çiftçi, Diyarbakır'da ikamet eder.
- K.14.** Fatma Ordu, 1962 doğumlu, okuryazar değil, ev hanımı, Diyarbakır'da ikamet eder.
- K.15.** Salih İzci, 1948 doğumlu, okuryazar, emekli, Diyarbakır'da ikamet eder.
- K.16.** Perihan Sunar, 1949 doğumlu, okuryazar değil, ev hanımı, Diyarbakır'da ikamet eder.
- K.17.** Mehmet Aydın, 1950 doğumlu, okuryazar, serbest meslek, Diyarbakır'da ikamet eder.
- K.18.** Emrah Erol, 1955 doğumlu, okuryazar, kasap, Diyarbakır'da ilçesinde ikamet eder.
- K.19.** Aziz Sarıcı, 1977 doğumlu, okuryazar, serbest meslek, Diyarbakır'da kamet eder.
- K.20.** Hasan Ekinci, 1984 doğumlu, okuryazar, memur, Diyarbakır'ın Ergani ilçesinde ikamet eder.

- K.21.** Belkızıe Kayış, 1930 doğumlu, okuryazar değil, ev hanımı, Diyarbakır'ın Ergani ilçesinde ikamet eder.
- K.22.** Zekiye Kansu, 1939 doğumlu, okuryazar değil, ev hanımı, Diyarbakır'ın Ergani ilçesinde ikamet eder.
- K.23.** Kayhan Kaya, 1980 doğumlu, okuryazar, dış teknisyeni, Diyarbakır'ın Ergani ilçesinde ikamet eder.
- K.24.** Rahime İçli, 1949 doğumlu, okuryazar değil, ev hanımı, Diyarbakır'ın Ergani ilçesi Badem köyünde ikamet eder.
- K.25.** Zeliha İlik, 1950 doğumlu, okuryazar değil, ev hanımı, Diyarbakır'ın Eğil ilçesinde ikamet eder.
- K.26.** Fatma Çiçek, 1976 doğumlu, okuryazar değil, ev hanımı, Diyarbakır'ın Eğil ilçesinde ikamet eder.
- K.27.** Murat Erçel, 1964 doğumlu, okuryazar, emekli müftülük personeli, Diyarbakır'ın Eğil ilçesinde ikamet eder.
- K.28.** Sibel Akcan, 1971 doğumlu, okuryazar, ev hanımı, Diyarbakır'da ikamet eder.

EK B. ADAK VE ZİYARET YERLERİNİN FOTOĞRAFLARI

Resim 1: Halvet Baba Türbesinin Dıştan Görünüşü-Diyarbakir Merkez

Resim 2: Halvet Baba Türbesinin İç Kısmından Bir Görünüm-Diyarbakir Merkez

Resim 3: İnci ve Arap Türbesinin Ön Tarafı-Diyarbakır Merkez

Resim 4: İnci ve Arap Türbesi Arap'ın Kabrinin İçeriden Görünümü-Diyarbakır Merkez

Resim 5: İnci ve Arap Türbesi İnci'nin Kabrinin İçeriden Görünümü-Diyarbakır Merkez

Resim 6: İnci ve Arap Türbesinin Önünde Kısmetini Açtırmak İsteyenlerin Kına Yaktırırken Bir Görünüm-Diyarbakır Merkez

Resim 7: Mâlik-i Ejder(Eşder-Ecder) Türbesi-Diyarbakır Merkez

Resim 8: Mâlik-i Ejder(Eşder-Ecder) Türbesinin İçerisinden Bir Görünüm-Diyarbakır Merkez

Resim 9: Sancı Ziyareti-Diyarbakır Merkez

Resim 10: Sancı Ziyaretinin Üsten İçerisinin Görünümü-Diyarbakır Merkez

Resim 11: Karadeniz Ziyareti-Diyarbakır Merkez

Resim 12: Karadeniz Ziyareti İç Kısmından Bir Görünüm-Diyarbakır Merkez

Resim 13: Karadeniz Ziyareti Şifalı Olduğuna İnanılan Çeşme-Diyarbakır Merkez

Resim 14: Sarı Saltuk Türbesi-Diyarbakır Merkez

Resim 15: Kadri Baba'nın Kabrinin Bulunduğu Hoca Ahmed (Ayni Minare) Camii-Diyarbakır Merkez

Resim 16: Hoca Ahmed (Ayni Minare) Camii İç Kısımından Bir Görünüm Kadri Baba Kabri Kabri-Diyarbakır Merkez

Resim 17: Hindi Baba Ziyareti-Diyarbakır Merkez

Resim 18: Beyaz (Akmezar) Türbe-Diyarbakır Merkez

Resim 19: Beyaz (Akmezar) Türbe İç Kısmından Bir Görünüm-Diyarbakır Merkez

Resim 20: Arap Şeyh Türbesinin Bulunduğu Arap Şeyh Camii-Diyarbakır Merkez

Resim 21: Arap Şeyh Türbesinin Olduğu Düşünülen Yer-Diyarbakır Merkez

Resim 22: Şeyh Abdülcelil Türbesi-Diyarbakır Merkez

Resim 23: İmam Âkıl (Ukayl) Türbesi-Diyarbakır Merkez

Resim 24: İmam Âkıl (Ukayl) Türbesi Penceresi-Diyarbakır Merkez

Resim 25: Şeyh Ahmed Mürşidi Türbesi-Diyarbakır Merkez

Resim 26: Şeyh Ahmed Mürşidi Türbesi-Diyarbakır Merkez

Resim 27: Yan Yana Bulunan Şeyh Güzel Türbesi ve Seyfülmülük-Türbesi Diyarbakır Merkez

Resim 28: Şeyh Güzel Türbesi-Diyarbakır Merkez

Resim 29: Til-Alo Türbesinin İç Kısmından Bir Görünüm-Diyarbakır Merkez

Resim 30: Zübeyde Hanım Türbesi-Diyarbakır Merkez

Resim 31: Şeyh Aziz Mahmut Urmevî Türbesi-Diyarbakır Merkez

Resim 32: Sarı Kız Türbesi-Diyarbakır Merkez

Resim 33: Sarı Kız Türbesinin İç Kısmından Bir Görünüm-Diyarbakır Merkez

Resim 34: Sahad. Vakkas (r.a) ve Arakçin Baba Ziyareti-Diyarbakır Merkez

Resim 35: Şeyh Muhammed Âmidi Türbesi-Diyarbakır Merkez

Resim 36: Şeyh Seydoş Türbesi-Diyarbakır Merkez

Resim 37: Bâb-ı Kâl (Bave Kâl) Türbesi-Diyarbakır Merkez

Resim 38: Şeyh Muhammed Hevas ve Oğlu Şeyh Ali Hevas-Diyarbakır Merkez

Resim 39: Rufai Şeyhlerinden Ahmet Rasim Karşlıoğlu Türbesi-Diyarbakır Merkez

Resim 40: Kamışlı Baba Ziyareti-Diyarbakır Merkez

Resim 41: Şeyh Mutahhar(Mîr Siyap) Türbesi-Diyarbakır Merkez

Resim 42: Hançer-i Güzel Türbesinin İç Kısmından Bir Görünüm-Diyarbakır Merkez

Resim 43: Dabanoğlu (Dalbanzade) Türbesinin İç Kısmından Bir Görünüm-Diyarbakır Merkez

Resim 44: Zincirkıran Türbesinin İç Kısmından Bir Görünüm-Diyarbakır Merkez

Resim 45: Lala Kâsım Türbesinin İç Kısmından Bir Görünüm-Diyarbakır Merkez

Resim 46: Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi-Diyarbakır Merkez

Resim 47: Şeyh Yûsuf Türbesi-Diyarbakır Merkez

Resim 48: Seyda Baba Türbesi-Diyarbakır Merkez

Resim 49: Hz.Süleyman Cami ve Şehit Sahabeler Türbesi 1-Diyarbakır Merkez

Resim 50: Hz.Süleyman Cami ve Şehit Sahabeler Türbesi 2-Diyarbakır Merkez

Resim 51: Hz.Süleyman Cami ve Şehit Sahabeler Türbesi 3-Diyarbakır Merkez

Resim 52: Hz.Süleyman Cami ve Şehit Sahabeler Türbesi 4-Diyarbakır Merkez

Resim 53: Dedikli (Düdüklü) Baba Türbesi-Ergani

Resim 54: Dedikli (Düdüklü) Baba Türbesi Taşlardan Temsili Ev Görüntüsü-Ergani

Resim 55: Hz.Zülküf (Zülkif-i) Peygamberin Makamı-Ergani

Resim 56: Hz.Zülküf (Zülkif-i) Peygamberin Makamının İç Kısmından Bir Görünüm -Ergani

Resim 57: Gelin ve Damat-Ergani

Resim 58: Şeyh Şükrü Türbesi-Ergani

Resim 59: Bayraktar (Hal-i Bayraktar/Sancaklı) Ziyareti-Ergani

Resim 60: Abdülbaki Ziyareti-Ergani

Resim 61: Abdulbaki Ziyareti 2-Ergani

Resim 62: Hoca Hasan-Ergani

Resim 63: Yakacık (Kötekhan-Koteghan) Köyü Türbesi-Ergani

Resim 64: Nebî Elyasa (a.s)-Eğil

Resim 65: Nebî Hârûn-i Âsafî (a.s) Türbesi-Eğil

Resim 66: Nebî Hallak (a.s) Türbesi-Eğil

Resim 67: Nisanoğlu Türbesi-Eğil

ÖZGEÇMİŞ

Mehmet Erdem 1986 yılında Mersin’de doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Mersin’de tamamladı. 2009 yılında Gaziantep Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nden mezun olduktan sonra aynı yıl Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halk Edebiyatı Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans öğrenimine başladı.

VITAE

Mehmet Erdem was born in Mersin, 1986. Completed his elementary, junior high and high school education in Mersin. After graduating from Turkish Language and Literature Department in 2009 He started his master programme in Department of Folk Literature, Social sciences institute of Gaziantep university.

DİZİN

A

Abdülbaki Ziyareti, 28, 71, 115, 116
 adak, i, iii, v, vi, 1, 2, 9, 12, 14, 15, 16, 18, 29,
 42, 49, 50, 55, 60, 66, 67, 69, 71, 74, 75,
 76, 79, 80, 81
 Adak, i, v, 2, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 18, 29,
 69, 80, 81, 82
 adak ve ziyaret, i, iii, v, vi, 1, 2, 9, 12, 14, 15,
 16, 29, 50, 55, 60, 66, 67, 69, 71, 74, 75,
 76, 79, 80, 81
 ağrı, 36, 72
 akıl hastaları, 45, 54, 72
 akrep, 41, 75, 78
 alkol bağımlısı, 44
 Allah, 18, 19, 21, 26, 30, 31, 32, 36, 37, 38,
 39, 40, 43, 44, 47, 48, 51, 52, 55, 56, 57,
 58, 59, 75, 77, 78
 Arap Şeyh Türbesi, 27, 71
 arife, 53, 56, 57, 68
Asrî, 34, 62
 âşık, 30, 38, 49, 55
 Atalar Kültü, v, 18
 ayet, 61
 Ayınser, vii, 29, 69, 71, 72, 73

B

Baba, v, vi, 27, 28, 29, 30, 31, 36, 40, 44, 45,
 46, 47, 48, 51, 62, 63, 70, 71, 72, 73, 75,
 76, 77, 86, 94, 102, 105, 110, 112
 Bâb-ı Kâl (Bave Kâl) Türbesi, 27, 71, 104
 Bağlar, 30, 38, 62
 bayram, 14, 53, 55, 56, 57, 68
 Beyaz(Akmezar) Türbe, 27
 bez, 52, 69
 Bildirgeler, iv, 13
 bir, ii, i, iii, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 9, 10, 13, 14, 15,
 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 29,
 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40,
 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51,
 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62,
 63, 64, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 74, 75,
 76, 77, 78, 79, 80, 81
 bolluk ve bereket, 39
 borç, iii

C

camî, 19, 42, 46, 64, 67
 cin, 31

Cuma, 31, 34, 36, 39, 42, 44, 45, 48, 51, 52,
 54, 56, 57, 60, 61, 64, 66, 67, 68, 70, 72, 81

Ç

çeşme, 19
 çocuk, 19, 26, 33, 36, 42, 46, 51, 54, 56
 çocuk sahibi olmak, 33, 36, 42, 51, 54

D

derviş, 38
 Dilek, vii, 9, 14, 35, 69, 71
 dilek tutma amaçlı, 20, 34, 48, 51, 52, 60, 64,
 66, 67, 71
 dilsiz, 60
 Diyarbakır, i, ii, iii, iv, v, vi, 1, 2, 3, 4, 5, 6,
 14, 15, 20, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35,
 36, 37, 38, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 47, 48,
 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 58, 59, 60,
 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71,
 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 82, 83,
 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94,
 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104,
 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111
 dua, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 40, 42, 44,
 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 54, 55, 56, 57,
 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 70,
 71, 72, 75, 77, 78

E

Efsane, v, 21, 83
 Eğil, i, ii, iii, iv, v, vi, 2, 6, 15, 16, 29, 53, 55,
 56, 57, 58, 59, 60, 67, 68, 69, 70, 71, 72,
 73, 74, 76, 79, 85, 117, 118, 119
 Ekonomik ve ticari hayat, iv, 4
 Ergani, i, ii, iii, iv, v, vi, 2, 5, 6, 14, 15, 16, 28,
 50, 51, 52, 53, 54, 56, 66, 67, 70, 71, 72,
 74, 76, 79, 84, 85, 112, 113, 114, 115, 116,
 117
 Eshabe, 54
 Evlenmek, 42, 51, 53, 69, 70
 Evliyâ, 10, 49

F

Fatiha-ı Şerif, 34, 60, 62
 felçli, 34, 51
 folklor, 1, 14

G

Gelin ve Damat, vi, 29, 54, 55, 70, 71, 114
 Gülşeni, 20, 62

H

halk, 1, 14, 15, 19, 31, 35, 38, 41, 42, 52, 55
Halvet Baba Türbesi, 27, 70
Halvetiyye, 62, 63
hamile bayanlar, 36, 67
Hamza Baba Ziyareti, 27, 72
Hançer-i Güzel Türbesi, 27
hasta, 31, 34, 54, 69, 72
Hasta, vii, 56, 73
Hindi Baba Ziyareti, 27, 70, 71, 94
Hz. Hasan (a.s) Ve Hz. Hüseyin (a.s), 29
Hz. Peygamberin, 31, 81
Hz. Ali, 36, 45, 53, 58, 59, 65
Hz. Süleyman, v, 28, 31, 33, 68, 74, 76, 77, 110, 111
Hz. Yunus, 29, 49, 71

İ

İhlas, 34, 60, 62, 64
ilim, 31, 35, 36, 40, 43, 63, 65, 67, 75, 77
İmam Âkıl (Ukayl) Türbesi, 27, 72, 97
İnci ve Arap Türbesi, 27, 70, 87, 88
irfan, 31, 35, 36, 43, 63, 67
istek, 19, 30, 52

K

kabir, 59, 62, 65
kader ve kısmetlerinin açılması, 46
Kadri Baba, vi, 27, 66, 93
Kamışlı Baba Ziyareti, 28, 72, 105
Kapı, 5, 34, 42, 45, 61, 62
Kardeniz (Mîr Seyyaf) Ziyareti, 28
kekeme, 31, 72
Kerâmet, v, vii, 21, 74, 77, 78
kervan, 58
Kırklar, vi, 28, 49, 70
Kırklar Ziyareti, 28, 70
köy, 5, 37, 38
Kuran-ı Kerim, 33, 34, 36, 44, 45, 48, 52, 60
Kurban, v, 21
Kült, i, v, 18, 20
Kültür, 1, 9, 10, 82

L

lal, 31
Lala Kâsım Türbesi, 28

M

mağara, 6
Makaleler, iv, 12
Mâlik-i Ejder (Eşder-Ecder) Türbesi, 28
medfun, iii, 1, 16, 35, 37, 42, 43, 45, 57, 59, 64, 74, 76, 77, 81
Menkıbe, i, v, vi, 23, 29, 60
mescitte, 56, 57, 68
Mevlid-i Şerife, 52
mezar, 42, 61, 70, 76
Motif, v, 23
murat almak, 51, 53
Müslüman, 36, 49, 58

N

namaz, 16, 21, 39, 42, 54, 56, 57, 63, 64, 66, 68, 72, 77
Nebî Elyasa, 29, 56, 117
Nebî Hallak, vii, 29, 68, 118
Nebî Harut, vii, 29, 69
Nebî Ömer, vii, 29, 68
Nebî Yunus (a.s) Makamı, 28
Nebî Zülkifl, vi, 29, 55, 70, 71

Ö

Özdemiroğlu Osman Paşa Türbesi, 28, 71, 108

P

Perşembe, 31, 34, 35, 36, 39, 42, 44, 45, 48, 52, 53, 59, 60, 61, 63, 64, 66, 67, 70, 81

R

ritüeller, 1, 2, 16
rivayet, 3, 36, 43, 45, 48, 52, 54, 56, 57, 60, 62, 66, 69, 78
Romatizmal hastalıklar, vii, 48, 72
Rufai, vi, 28, 43, 105
Rufai Şeyhlerinden Ahmet Rasim Karslıoğlu Türbesi, 28, 105
rüya, vii, 76

S

sabah, 37, 46, 47, 50, 53, 65
saçkıran, 35, 73
sağır, 60
sahabe, i, iii, 14, 15, 32, 33, 35, 36, 58, 65
Sahad. Vakkas (r.a) ve Arakçin Baba Ziyareti, 28, 102
sancı, 36
Sancı Ziyareti, 28, 70, 90
Sarı Kız Türbesi, 28, 70, 71, 101
Sarı Sâltuk Türbesi, 28
Seyda Baba Türbesi, 28, 73, 75, 110
Seyfülmülük Türbesi, 28, 71, 73
Seyyid Zülfü, 50
sınav kazanmak, 33, 53
sinirsel bozukluğu, 38
sosyal, iv, 1, 5, 16
Sosyal çevre, iv, 4
su, 18, 25, 39, 44, 55, 56, 57, 58, 65, 69, 73, 77, 80, 81
sure, 61

Ş

Şehid Sahabiler Türbesi, 28
Şeyh, v, vi, 13, 27, 28, 29, 34, 35, 40, 41, 42, 43, 44, 46, 47, 50, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 70, 71, 72, 75, 78, 95, 96, 98, 99, 101, 103, 104, 106, 109, 114
Şeyh Abdülcélil Türbesi, 28, 96
Şeyh Ahmed Mürşidi Türbesi, 28, 98
Şeyh Güzel Türbesi, 28, 71, 78, 99
Şeyh Seydoş Türbesi, 28, 71, 103
Şeyh Şükrü Türbesi, 29, 70, 71, 114

Şeyh Yûsuf Türbesi, 28, 70, 72, 109
 Şeyh Zeki Türbesi, 28
 şifa, 20, 31, 34, 42, 45, 51, 54, 56, 58, 65, 66,
 67, 69, 72, 73

T

tarih, 5, 21, 64, 80
Tarikat, v, 20, 63
 taş, 24, 25, 41, 50, 51, 54, 55, 78, 81
 türbe, v, 10, 13, 16, 20, 31, 33, 34, 35, 36, 38,
 45, 46, 48, 53, 59, 61, 63, 64, 73, 84

Ü

üç, 31, 34, 42, 45, 47, 48, 52, 54, 56, 60, 62,
 64, 70, 71, 72, 73

V

Veli, i, v, 19, 20, 77

Y

yara, 47, 59
 Yatır, v, 11, 13, 20
 yedi, 9, 31, 48, 49, 54, 65, 70, 71, 72
 yılan, 41, 75, 78
 yöre, 16, 31, 34, 35, 40, 41, 43, 44, 45, 48, 54,
 55, 56, 66, 67, 69, 75, 78, 79, 80, 81

Z

ziyaret, i, iii, 1, 2, 6, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16,
 17, 19, 30, 31, 35, 36, 38, 39, 40, 42, 44,
 45, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 55, 60, 61, 63,
 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 79,
 80, 81
 Ziyaret, i, v, 9, 10, 11, 12, 19, 29, 35, 36, 69,
 70, 71, 72, 73, 82

